

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Kristina Krivec

Otrok z motnjo avtističnega spektra: svet po meri otroka ali otrok po meri sveta

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Kristina Krivec

Naslov naloge: Otrok z motnjo avtističnega spektra: svet po meri otroka ali otrok po meri sveta

Mentorica: doc. dr. Liljana Rihter

Kraj: Ljubljana

Leto: 2017

Število strani: 126 **Število tabel:** 3 **Število prilog:** 6 **Število virov:** 37

Ključne besede: avtizem, sodelovanje, šolska svetovalna služba, izobraževanje, inkluzija, družina

Povzetek: Magistrsko delo se osredotoča na vključenost otroka z motnjami avtističnega spektra v redno šolanje v osnovni šoli. V teoretičnem uvodu je opisana motnja avtističnega spektra, družina otroka z motnjo avtističnega spektra, socialno delo z družino, potrebe otroka, izobraževanje otroka s posebnimi potrebami in pravna ureditev šolanja. V empiričnem delu naloge je predstavljena kvalitativna raziskava, kjer so pridobljena mnenja strokovnih delavcev, učiteljev in družine o oceni sodelovanja med udeleženci, o ovirah, s katerimi so se soočali med sodelovanjem ter prilagoditvah otroka v šoli. Opredeljena je tudi izkušnja dela z otroci z motnjo avtističnega spektra. Rezultati so pokazali, da so strokovni delavci in družina zadovoljni s sodelovanjem, ki poteka večinoma brez ovir, otroku pa so v večji meri prilagodili šolanje. Ključne prilagoditve se nanašajo na učenje vzpostavljanja odnosa z vsakim učencem posebej ob vstopu v prvi razred, učenje vedenjskih vzorcev v manjših skupinah, uporabo jutranjega kroga kot načina dela in razvijanje socialnih veščin s postopnim vključevanjem otroka ter učenje na konkretnih situacijah, omogočanje vrtenja na stolu v razredu, izbor razrednika po meri otroka z motnjo avtističnega spektra in prilagoditve z načinom preverjanja in ocenjevanja znanja, časovne razporeditve pouka in dodatna strokovna pomoč. Na podlagi analize rezultatov v zaključku naloge so predstavljeni še predlogi glede izboljšanja šolanja in nadaljnjih raziskav.

Title: Child with autism spectrum disorders: A world according to the needs of child or child according to the needs of world

Descriptors: autism, cooperation, school counselors, education, inclusion, family

Abstract: Master's thesis is focused on the inclusion of child with autism spectrum disorders in regular education in elementary school. In theoretical part is described autism spectrum disorder, the family of the child with an autism spectrum disorder, social work with the family, needs of child, education of children with special needs and legal regulation of education. In empirical part of master paper is presented completed qualitative research, where are obtained opinions of professionals, teachers and family about assessment of cooperation between participants, about obstacles faced by collaborating and child's adjustments in school. It is also identified experience of working with children with autism spectrum disorder. The results show that practitioners and family are satisfied with the cooperation that is carried out mostly without barriers, child has mostly modified education. Key adjustments are related to learn establishing a relationship with each pupil separately upon entering the first grade, learning behavioral patterns in small groups, use of the morning circle as a way of work and developing social skills through gradual integration of the child and learning on specific situations, enabling rotation of the chair in the classroom, selection of the class teacher customized by child with an autism spectrum disorder and adjustment method of knowledge assessment, timing of lessons and additional professional assistance. Based on the analysis of the results, in the final part proposals for improving education and further research are introduced.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Kristina Krivec

Otrok z motnjo avtističnega spektra: svet po meri otroka
ali otrok po meri sveta

Magistrsko delo

Mentorica: dr. Liljana Rihter Študijski program: Socialno delo z družino

Ljubljana, 2017

Magistrsko delo posvečam vsem otrokom sveta.

PREDGOVOR

Vsak človek ima želje. Mogoče so tihe, neizrečene ali pa glasne. Ena izmed mojih želja je, da bi vsi otroci dobili izkušnjo biti otrok in bi njihovi cilji ostali dosegljivi. Kajti otroci so vedno le otroci, ki zmorejo ogromno, ne glede na to, kakšno »etiketo« jim odrasli pripnemo zraven besede otrok.

Prostor, v katerem otrok preživi ogromno časa, je šola. Gabi Čačinovič Vogrinčič (2009:35) o šoli pravi, da »šola nikoli ni le prostor za učenje. V njej se naučiš obvladati življenje, o sebi in življenju se začneš učiti v njej. V dobrem in slabem. Nihče ne more učenca – človeka obvarovati pred slabimi izkušnjami, bolečino in razočaranjem. Vendar je pomembno, da šola učencu omogoči dovolj dobrih izkušenj, da bo iz nje stopil ves, opolnomočen, ustvarjalen, z védenjem o tem, kaj zmore in česa ne. In z zaupanjem v ljudi. Izkušnje o sebi učenec ne zajema samo iz učenja, to je jasno! Če hoče ali noče, šola vzgaja in uči o življenju.«

Dobra praksa dela z otrokom je vredna veliko. Je kot kovček, ki ga otrok nosi s seboj celo življenje.

Prvi del magistrskega dela se osredotoča na opredelitev motnje avtističnega spektra, na socialno delo z družino in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami.

V empiričnem delu magistrskega dela pa se osredotočam na sam proces dela z otrokom z motnjami avtističnega spektra v rednih programih osnovne šole.

Da sem lahko magistrsko delo napisala in zaključila, je pripomoglo nekaj ljudi. Rada bi se jim zahvalila. Zahvala gre

- mentorici doc. dr. Liljani Rihter za vso strokovno pomoč in podporo, ki je bila nepredstavljivo hitra,
- vsem, ki so sodelovali pri raziskavi, svetovalni delavki Moniki Kuntner, ki me je usmerila v pravo smer in omogočila vse skupaj, poseben hvala pa tebi in tvoji družini, ker ste me sprejeli v svoj svet,
- moji družini, staršema in sestri, ker vedno verjamete vame in

- moji največji podpori: Matiji in otroku, ki raste pod mojim srcem. Bila sta moja največja motivacija. Hvala vam.

Vsebina

1. UVOD (PREGLED PROBLEMATIKE).....	6
1.1. Otroci z motnjami avtističnega spektra	6
1.1.1. Opredelitev pojma motnje avtističnega spektra, razvoj definicij	6
1.1.2. Značilnosti otrok z motnjo avtističnega spektra.....	13
1.1.3. Vrste motenj avtističnega spektra	15
1.1.4. Družina otroka z motnjo avtističnega spektra.....	17
1.2. Socialno delo z družino	18
1.2.1. Socialno delo na drugi ravni.....	18
1.2.2. Koncept delovnega odnosa.....	19
1.2.3. Potrebe otroka	20
1.2.4. Znanje o družini	23
1.3. Izobraževanje otroka s posebnimi potrebami	25
1.3.1. Vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne programe osnovne šole	25
1.3.2. Vključevanje otrok s posebnimi potrebami v posebne programe	26
1.4. Zakonski okvir.....	27
2. FORMULACIJA PROBLEMA	30
2.1. Raziskovalna vprašanja.....	31
3. METODOLOGIJA.....	32
3.1. Vrsta raziskave	32
3.2. Spremenljivke oz. teme raziskovanja	32
3.3. Merski instrument ali viri podatkov.....	32
3.4. Opredelitev enot raziskovanja – populacija, vzorec.....	33
3.5. Zbiranje podatkov	33
3.6. Obdelava in analiza podatkov	33
4. REZULTATI IN RAZPRAVA.....	35
5. SKLEPI.....	54
6. PREDLOGI.....	58
7. SEZNAM UPORABLJENIH VIROV	59
8. PRILOGE	63

KAZALO TABEL

Tabela 1.1: Razvoj definicij DSM	9
Tabela 1.2: Ugotovljena razširjenost otrok s spektrom avtističnih motenj (Centers for Disease Control and Prevention (2016))	12
Tabela 1.3: Značilnosti otrok po starostnih obdobjih in področjih (NAC 2015: 23 v Jurišić 2016:31)	13

1. UVOD (PREGLED PROBLEMATIKE)

1.1. Otroci z motnjami avtističnega spektra

1.1.1. Opredelitev pojma motnje avtističnega spektra, razvoj definicij

Sama se oznakam in opredeljevanju najraje izogibam, vendar pa potrebujemo nekaj opredelitev, da bi poskušali razumeti svet otroka. Svetovna in slovenska javnost si ni enotna že pri samem poimenovanju. Jurišić (2016) jih poimenuje avtistične motnje, v Smernicah za celostno obravnavo oseb (Macedoni-Lukšič *et al.* 2009), ki jih je odobrilo Ministrstvo za zdravje, jih imenujejo osebe s spektroavtističnimi motnjami, slovenska zakonodaja (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 2011) otroci z avtističnimi motnjami. V dveh najpomembnejših delih na področju zdravstva, ameriškem DSM –V (American Psychiatric Association 2013) je združeno vse pod enotnim imenom motnje avtističnega spektra, v evropskem MKB 10, verzija 6 (Mednarodna klasifikacija bolezni in sorodstvenih zdravstvenih problemov za statistične namene (MKB-10-AM, verzija 6) 2016) pa pod pojmom pervazivne razvojne motnje razlikujejo več motenj. Sama bom v magistrskem delu uporabljala termin spekter avtističnih motenj, ker gre za cel spekter različnih motenj in se pri vsakem posamezniku pojavlja na svoj, edinstven način.

Kaj sploh so motnje avtističnega spektra?

Po MKB 10, verzija 6 (Mednarodna klasifikacija bolezni in sorodstvenih zdravstvenih problemov za statistične namene (MKB-10-AM, verzija 6) 2016) spadajo pod pervazivne motnje med drugim tudi avtizem v otroštvu, atipični avtizem, Rettov sindrom, hiperaktivna motnja - povezana z duševno manj razvitostjo in stereotipnimi gibi in Aspergerjev sindrom. Za pervazivne motnje je značilno, da gre za utesnjeno, stereotipno, ponavljajočo se izbiro interesov in aktivnosti ter posebnosti v vzajemnih socialnih interakcijah in vzorcih komunikacije v vseh okoliščinah posameznikovega funkcioniranja.

»Spekroavtistične motnje (SAM) so kompleksne razvojne motnje, ki se kažejo predvsem kot kakovostno spremenjeno vedenje na področju socialne interakcije, besedne in nebesedne komunikacije in imaginacije. Sodijo med tako imenovane pervazivne razvojne motnje (PRM) z začetkom v obdobju malčka. Poleg avtizma vsebujejo še Aspergerjev sindrom in pervazivno razvojno motnjo– neopredeljena.« (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 27)

Slovenska avtorica, Jurišić Branka (2016:), poimenuje motnje avtističnega spektra kot avtistične motnje in jih razvrsti v skupino razvojnih motenj. Za njih je značilno, da trajajo celotno življenje in vplivajo na način komunikacije oseb z motnjo avtističnega spektra z ostalimi ljudmi, na njihov odnos do sveta in drugih ljudi. Poleg motenj avtističnega spektra, ki jih prepoznamo le po vedenju oziroma delovanju osebe in ne po medicinskih testih (npr. z genetskimi preiskavami), imajo lahko osebe pridružena tudi druga zdravstvena oziroma genetska stanja. Avtorica pravi, da so odstopanja posameznika opazna ne glede na njegovo razvojno raven ali mentalno starost.

Najnovejši DSM – V (American Psychiatric Association 2013) jih razume kot primanjkljaj na dveh in ne več treh področjih: primanjkljaj socialne komunikacije in omejeni ponavljajoči se vzorci obnašanja; simptomi pa se pokažejo že v zgodnjem razvojnem obdobju.

DIAGNOSTIČNI KRITERIJI ZA AVTISTIČNO MOTNJO (American Psychiatric Association 2013:50)

- Stalni primanjkljaji v socialni komunikaciji in socialni interakciji v različnih kontekstih, kot je prikazano spodaj, trenutno ali v preteklosti:
 1. Primanjkljaj socialno-čustvene vzajemnosti (na primer: nenormalni socialni pristopi in izpadi normalnega pogovora nazaj - naprej; zmanjšana izmenjava interesov, čustev ali vpliva; nezmožnost začeti ali odgovoriti na socialne interakcije).
 2. Primanjkljaji v neverbalnem komunikacijskem vedenju, ki se uporabljajo za socialne interakcije (na primer: slabo usklajeno verbalno in neverbalno komuniciranje; nenormalnosti v stiku z očmi in govorico telesa ali primanjkljajev v razumevanju in uporabi kretenj; odsotnost obrazne mimike in neverbalne komunikacije).

3. Primanjkljaji v razvijanju, vzdrževanju in razumevanju odnosov (težave pri prilagoditvi vedenja različnim družbenim situacijam; težave pri uporabi domišljajske igre z drugimi otroki ali težave pri sklepanju prijateljstev; odsotnost zanimanja za vrstnike).
- Omejeni, ponavljajoči se vzorci vedenja, interesov, ali dejavnosti, ki se kažejo kot vsaj dva od naslednjih, trenutnih ali v preteklosti:
 1. Stereotipni ali ponavljajoči se gibi, uporaba predmetov, ali govora (na primer: enostavni gibalni stereotipi, poravnava igrač ali potresavanje predmetov, eholalija, svojevrsne besedne zveze oziroma fraze).
 2. Vztrajanje pri identičnosti oziroma istosti, neprilagodljiva podvrženost rutini ali ritualnim vzorcem verbalnega ali neverbalnega vedenja (na primer: ekstremne težave zaradi manjših sprememb, težave s prehodi, togi vzorci razmišljanja, ritualni pozdravi, potreba po isti poti ali prehranjevanju z enako hrano vsak dan).
 3. Izrazita omejenost, obsedenost z interesi, ki so nenormalni v intenzivnosti ali fokusu (na primer: močna navezanost ali preokupacija z nenavadnimi predmeti, pretirano omejeni ali ponavljajoči se interesi).
 4. Hipersenzibilnost ali hiposenzibilnost na senzorične dražljaje ali nenavadno zanimanje za senzorične vidike okolja (na primer: navidezna brezbržnost do bolečine/temperature, neugoden odziv na specifične zvoke in teksture, prekomerno vonjanje ali dotikanje predmetov, vizualne fascinacije z lučmi ali pretokom).

Stopnja izraženosti spektra avtističnih motenj po DSM V (American Psychiatric Association 2013) je razdeljena na tri stopnje in se razlikuje po tem, koliko podpore posameznik potrebuje:

- prva stopnja: potrebuje podporo,
- druga stopnja: potrebuje precejšnjo podporo,
- tretja stopnja: potrebuje zelo veliko podpore.

Skozi desetletja so se definicije in kriteriji razvijali ter spreminjali, kot lahko vidimo v tabeli 1.1.

Tabela 1.1: Razvoj definicij DSM

Različica DSM	Označevanje v knjigi	Kriterij
DSM-I (American Psychiatric Association 1952) DSM-II (American Psychiatric Association 1968)	Ni bilo termina avtizem	
DSM-III (American Psychiatric Association 1980)	Pojavi se termin pervazivna razvojna motnja. Omenjena sta otroški avtizem in neobičajni avtizem.	
DSM-III-R (American Psychiatric Association 1987)	Pod terminom pervazivna razvojna motnja se pojavi Avtistična motnja.	
DSM-IV (American Psychiatric Association 1994) in DSM-IV-TR (American Psychiatric Association 2000)	Pod terminom pervazivna razvojna motnja se uvrstijo: • Avtistična motnja, • Rettova motnja • dezintegrativna motnja v otroštvu, • Aspergerjeva motnja in • pervazivna neopredeljena razvojna motnja.	• kvalitativna prizadetost socialnih interakcij, • kvalitativna prizadetost komuniciranja, • omejen, ponavljajoč in stereotipni vzorec vedenj, interesov in aktivnosti.
DSM-V (American Psychiatric Association 2013)	Vse pervazivne razvojne motnje se združijo pod imenom motnja avtističnega spektra.	• Primanjkljaj socialne komunikacije, • omejeni ponavljajoči se vzorci obnašanja.

»Leta 1911 je izraz »avtističen« prvi uporabil švicarski psihiater Eugen Bleuler, ki je tako poimenoval shizofrene odrasle paciente, ki so s svojo kognicijo, čustvovanjem in vedenjem nakazovali umik iz socialne interakcije.« (Rogič Ožek 2014: 2)

Začetke raziskovanja avtizma povezujemo z dvema avstrijskima zdravnikoma, ki sta jih vsaksebi skorajda istočasno raziskovala. Prvi je bil Leo Kanner, drugi pa Hans Asperger.

Kanner je v svojem prvem delu, v katerem opisuje spekter avtističnih motenj, *Autistic Disturbances of Affective Contact* (1943), motnjo poimenoval kot avtistična motnja afektivnega kontakta. Kasneje jo je preimenoval v zgodnji otroški avtizem. V svoji knjigi (Kanner 1943) na podlagi enajstih primerov opredeli motnjo kot:

- otrokovo nezmožnost, da se od zgodnjega obdobja dalje na običajen način poveže z drugimi ljudmi in situacijami,
- starši so otroke opisovali kot »samozadostne«, »kot v lupini«, »najsrečnejše, ko so bili sami«, »obnašanje, kot da ljudje niso tam«, ...
- so v ekstremni samoti, ko je le mogoče,
- imajo izjemen spomin,
- osebne zaimke ponovijo tako, kot so jih slišali, brez spremembe, da bi ustrezali situaciji,
- otroci z avtizmom reagirajo z grozo na glasne zvoke in premikajoče se objekte (npr. dvigala, gugalnice),
- imajo obsesivno željo po ohranitvi istosti (npr. menjava rutine, pohištva lahko otroka spravi v obup)
- omejitev spontanosti aktivnosti,
- imajo boljše odnose s predmeti kot z ljudmi (lahko se srečni igrajo s predmeti več ur),
- imajo dobre kognitivne potenciale,
- telesno so otroci enako sposobni kot ostali,
- prihajajo iz visoko izobraženih družin.

Psiholog Bernard Rimland je z objavo knjige Otroški avtizem: sindrom in njegove posledice za nevrološko teorijo vedenja (Infantile Autism: The Syndrome and Its Implications for a Neural Theory of Behavior) leta 1964 prinesel nov pogled na motnje avtističnega spektra. Te niso bile več obravnavane kot psihološki problem temveč kot nevrorazvojna motnja. (Patterson 2009:)

Bruno Bettelheim (1967) je v knjigi Prazna trdnjava: otroški avtizem in rojstvo jaza matere označil za »hladne matere« oziroma »refrigerator mother« in v njih iskal vzroke za avtizem pri njihovih otrocih. Ti naj bi bili posledica hladnosti matere v zgodnjem obdobju, otroci pa naj bi se bali sveta.

Ena najbolj znanih teorij spektra avtističnih motenj je teorija uma. Njen avtor je Simon Baron – Cohen (1995 v Jurišić 2016:33), ki teorijo uma ponazarja s slepoto oziroma nezmožnostjo branja misli. »Primanjkljaji se po teoriji uma pri osebah z avtističnimi motnjami odražajo v težavah z razumevanjem čustev, s pojasnjevanjem čustev, predvidevanjem vedenja drugih, z razumevanjem, da vedenje vpliva na čustva drugih ter ločevanju stvarnosti in domišljije, zavajanja ali laži.« (Jurišić 2016:33)

Milačić (2006) pravi, da lahko socialne in komunikacijske težave pri osebah z motnjo avtističnega spektra pojasnimo s primanjkljajem v procesu mentalizacije oziroma pomanjkanjem teorije uma, ki pomembno zavira socialno učenje, razvoj govora in eksekutivnih funkcij. Ker ima večina otrok z motnjo avtističnega spektra težave pri razumevanju stališč drugih ljudi in videnju sveta skozi oči nekoga drugega, posledično ne zmorejo komunikacije z drugimi na »običajen« način, težje razumejo figurativni jezik (npr. uporaba metafor, ironije, sarkazma) ter težko izgovarjajo laži in varujejo skrivnost.

Statistike kažejo na to, da se razširjenost spektra avtističnih motenj povečuje v tujini (glej tabela 1.2). V Sloveniji ni bilo opravljenih nobene raziskave, vendar lahko sklepamo, da se povečuje tudi pri nas. »V Sloveniji smo na začetku organizirane in sistematizirane zdravstvene, izobraževalne in socialne skrbi za osebe s SAM. Pogostnost za zdaj ni znana. Veliko oseb s SAM je še vedno nediagnosticiranih. Ker so epidemiološke študije pokazale, da se pogostnost bistveno ne razlikuje med

različnimi geografskimi oziroma socialnimi okolji, je pri nas najverjetneje podobna kakor v drugih deželah.« (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 27) Spekter avtističnih motenj vpliva na 0,6 % populacije in dve tretjini do tri četrtine teh otrok ima visokofunkcionalni avtizem. (Ozonoff *et al.* 2002)

Tabela 1.2: Ugotovljena razširjenost otrok s spektrom avtističnih motenj (Centers for Disease Control and Prevention (2016))

Pregled leta	Leto rojstva	Razširjenost na 1000 otrok (obseg)	To je približno 1 na X otrok...
2000	1992	6,7 (4.5-9.9)	1 na 150
2002	1994	6,6 (3.3-10.6)	1 na 150
2004	1996	8,0 (4.6-9.8)	1 na 125
2006	1998	9,0 (4.2-12.1)	1 na 110
2008	2000	11,3 (4.8-21.2)	1 na 88
2010	2002	14,7 (5.7-21.9)	1 na 68
2012	2004	14,6 (8.2-24.6)	1 na 68

»Povečanje števila avtističnih motenj strokovnjaki pojasnjujejo z razširjanjem diagnostičnih meril, s spreminjanjem diagnostičnih oznak, z razpoložljivostjo storitev in zavedanjem o avtističnih motnjah med strokovnjaki, starši in laično javnostjo.« (Jurišić 2016: 27)

Raziskave so pokazale, da so motnje avtističnega spektra diagnosticirane štirikrat pogosteje pri moških kot pri ženskah. (American Psychiatric Association 2013)

1.1.2. Značilnosti otrok z motnjo avtističnega spektra

Whitaker (2011:9) govori o triadi motenj, s katerimi se srečujejo otroci z motnjami avtističnega spektra. Glavna področja razvoja, kjer imajo otroci ovire, so:

- področje socialne interakcije in razumevanja,
- neverbalna in verbalna komunikacija,
- fleksibilnost mišljenja, adaptivno vedenje in težave s predstavo.

V tabeli 1.3. vidimo, katere so značilnosti otrok po različnih področjih razvoja v obdobju dojenčka/ malčka in pri šolskih otrocih.

Tabela 1.3: Značilnosti otrok po starostnih obdobjih in področjih (NAC 2015: 23 v Jurišić 2016:31)

	STAROST	ZNAČILNOSTI
Socialni razvoj	Dojenček/ malček	• Lahko se izogiba dotikov • Lahko se drži stran od skupine • Dojenček morda ne posnema izrazov obraza • Malček se morda ne odziva z nasmehom na smeh staršev • Ne odziva se na čustvene potrebe drugih
	Šolski otroci	• Lahko se ne vključuje v socialne igre • Lahko si izbira družbo mlajših otrok • Lahko se zdi gospodovalen in vodilni v igrah z drugimi
Razvoj komunikacije	Dojenček/ malček	• Lahko tudi ne govori • Lahko ponavlja besede drugih (takoj ali z zakasnitvijo – temu pravimo eholalija) • Uporablja fraze, ki jih je nekje slišal • Lahko se ne odziva na svoje ime • Redko uporablja kretnje za sporazumevanje
	Šolski otroci	• Lahko govori kot »mali profesor«, ki predava na določeno temo • Pogovor z njim je, kot bi govoril sam s seboj • Lahko tudi ne uvidi, kako njegovo vedenje vpliva na druge

		(jih prizadene)
Omejena, ponavljajoča se zanimanja, vedenje ali dejavnosti	Dojenček/ malček	• Ponavlja gibe rok – ploskanje, tleskanje, guganje s telesom, itd. • Igrače, predmete zлага v vrsto, razvršča, si ogleduje njihove dele, namesto da bi se z njimi igral • Rigidno vztraja v rutinah
	Šolski otroci	• Dobesedno razumevanje pravil • Lahko si ustvari svoja pravila, kar mu omogoča razumevanje sveta- kadar drugi ta pravila kršijo, to lahko povzroči nelagodje, stres
Druga področja	Dojenček /malček	• Izbruhi jeze • Občutljivost na svetlobo ali zvok • Posebnosti hranjenja (pogosto je to povezano z določeno strukturo hrane) • Težave z razumevanjem varnosti (lahko zbeži ven in bosih nog hodi po snegu)
	Šolski otroci	• Težave z učenjem • Težave s pozornostjo, razdražljivostjo, ki je posledica težav s spanjem ali komunikacijo • Lahko se vede moteče, ima izbruhe v času prehajanja iz ene dejavnosti k drugi, iz enega prostora v drugega ipd. • Lahko je okoren pri športnih dejavnostih.

»Avtističnim motnjam se lahko pridružijo še druge motnje, ki vzgojno-izobraževalno delo in delo doma še otežijo. Najbolj pogoste pridružene motnje so lahko motnje v duševnem razvoju, govorno jezikovna motnja, primanjkljaji na posameznih področjih učenja, motnje koordinacije in gibanja, motorični manirizmi, motnje pozornosti s hiperaktivnostjo, epilepsija, obsesivno kompulzivna motnja, motnje hranjenja, čustveno vedenjske motnje in psihoze.« (Rogič Ožek 2014:8)

1.1.3. Vrste motenj avtističnega spektra

Kot sem že omenila v uvodu, nekateri avtorji združujejo vse motnje avtističnega spektra pod enotno motnjo in razlikujejo intenzivnost le te, spet drugi pa pod pojmom ločijo različne oblike avtističnih motenj. Omenila bi dve najpogostejši obliki.

- Klasični avtizem, otroški avtizem, klasični Kannerjev avtizem

Značilnost otroškega avtizma je razvojni zaostanek na področju socialnih interakcij in jezika. To pomeni, da se otroci z motnjo avtističnega spektra pogovarjajo na edinstven način v primerjavi z drugimi otroki, lahko ne vzpostavljajo očesnega stika, se izogibajo telesnim stikom z drugimi ali pa ravno nasprotno, imajo telesni stik tudi z ljudmi, ki jih sploh ne poznajo. Pri zgodnjem odkrivanju in diagnosticiranju opazimo odstopanja pri komunikacijskih vzorcih, ko komunikacija majhnih otrok, ki še ne znajo govoriti, z okoljem poteka na drugačen način. (Jurišić 2016: 24)

»Za avtizem v otroštvu je značilno:

- prisotnost abnormnega ali motenega vedenja, ki se pokaže pred tretjim letom in
- značilen tip abnormnega funkcioniranja na vseh treh področjih psihopatologije: vzajemna socialna interakcija, komuniciranje in utesnjeno, stereotipno, ponavljajoče se vedenje.

Poleg teh specifičnih diagnostičnih značilnosti je običajna še vrsta drugih nespecifičnih problemov, kot so fobije, motnje spanja in hranjenja, togotni izbruhi in proti sebi usmerjena agresija.« (Mednarodna klasifikacije bolezni in sorodstvenih zdravstvenih problemov za statistične namene (MKB-10-AM, verzija 6) 2016)

- Aspergerjev sindrom

Opis otrok Hansa Aspergerja v nemškem jeziku, ni postal tako znan svetovni javnosti kot Kannerjev, najverjetneje zaradi jezika. Večjo prepoznavnost je doživel šele, ko je Lorna Wing (1981) prvič uporabila izraz Aspergerjev sindrom v angleškem jeziku in nato s prevodom Ute Frith (1991) izvirnega opisa otrok Aspergerja v knjigi Avtizem in Aspergerjev sindrom. (Jurišić 2016)

»Lorna Wing je v svojem delu (Burgoine in Wing) opisala glavne klinične značilnosti Aspergerjevega sindroma:

- pomanjkanje empatije (nezmožnost vživeti se v čustva drugih),
- naivna, neprimerna, enostranska interakcija,
- nezmožnost ali majhna sposobnost sklepanja prijateljstev,
- pedanten, natančen, ponavljajoč se govor,
- slaba sposobnost neverbalne komunikacije,
- izrazita zatopljenost v določene teme,
- nerodno, slabo koordinirano premikanje in nenaravna drža.« (Attwood 2007: 3)

Primerjava oseb s klasičnim avtizmom z osebami z Aspergerjevim sindromom pokaže, da slednji nimajo tako opaznega zaostanka v razvoju jezikovnih in kognitivnih sposobnosti in sposobnosti samopomoči. Otroci z Aspergerjevim sindromom so v zgodnji starosti lahko fascinirani z besedami in številkami in se zelo zgodaj naučijo brati, vendar ni nujno, da prebrano besedilo tudi v celoti razumejo. V primerjavi z otroci z klasičnim avtizmom, ki se v zgodnji interakcijah z drugimi umaknejo, se otroci z Aspergerjevim sindromom čustveno močneje navežejo na družinske člane in k drugim ljudem pristopijo z objemom ali vriskanjem, kar ni običajno. (Milačić 2006: 48)

Od prvih opisov Hansa Aspergerja in nato Lorne Wing do danes ni splošno sprejetih natančnih kriterijev za določanje Aspergerjevega sindroma. V veljavi so štirje obstoječi predpisi kriterijev. Najbolj prepoznavna in ostra sta dva kriterija, ki sta ju razvili in objavili organizaciji: Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) v deseti izdaji publikacije International Classification of Diseases in Ameriška psihiatrična zveza (American Psychiatric Association) v peti izdaji publikacije Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Kriterija, ki so ju predstavili zdravniki Peter Szatmari s kanadskimi kolegi in kriterij Cristopherja in Corine Gillberg iz Švedske sta manj restriktivna. (Attwood 2007)

Mnogi ljudje z Aspergerjevim sindromom prikazujejo izjemne sposobnosti za spomin, superiorne akademske veščine (posebej v branju in črkovanju) in /ali močno spretnost vizualizacije. (Ozonoff *et al.* 2002)

1.1.4. Družina otroka z motnjo avtističnega spektra

Družina, ki ima otroka z avtizmom in družina z otrokom, ki nima posebnih potreb sta si bolj podobni kot različni. Prav tako so si starši otrok z avtizmom in starši otrok, ki nimajo posebnih potreb bolj podobni kot različni. (Powers 1989)

»Starši otrok, ki jih uvrščamo v spekter avtističnih motenj, se v svojem življenju soočajo z večjo količino stresnih situacij. Otrokovo stanje vpliva na številne vidike družinskega življenja in povzroča neposredni stres (npr. težave pri vzpostavljanju komunikacije z otrokom) in posredne stresne situacije (npr. finančno breme).« (Milačić 2006:130)

Juul (2010) govori o tem, da je v družini vse povezano. Kar se zgodi in dogaja enemu članu družine, vpliva na vse ostale bodisi v pozitivni ali negativni strani. Vpliv je viden na osebni in čustveni ravni, predvsem pa tudi na dogajanju med družinskimi člani – medsebojnimi odnosi oziroma družinsko interakcijo. Kakovost te interakcije določa, kakšen bo napredek otroka in odraslih in kako bodo razvijali individualne potenciale ter skupno moč.

Aktivna participacija staršev v programu izobraževanja otroka je bistvena. Starši so eksperti za svojega otroka. Razumejo njegova /njena močna področja, interese, rutine, sprožilce in vedo, kaj je in kaj ni delovalo za njega/njo v preteklosti. (Ozonoff *et al.* 2002)

Skozi čas družine rastejo in se spreminjajo, kar povzroči, da se spremenijo tudi odgovornosti in zavezanosti. Kar je prej v družini delovalo; razdelitev dela, odgovornosti med brati in sestrami ali načini discipline, je mogoče nehalo delovati. Kasneje so prijetnejše metode obvladovanja postale manj učinkovite, zato morajo družine poiskati nove načine prilagoditve. V življenjskem ciklu družine z otrokom z avtizmom so številne pomembne prehodne točke, kjer se spremembe običajno

dogajajo. Za uspešno pogajanje skozi te prehode je potrebna fleksibilnost in trdo delo vsakega člana družine. (Powers 1989)

1.2. Socialno delo z družino

»Predmet socialnega dela z družino je pomoč (opora, podpora) družini pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov. Delovni odnos zagotavlja instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje rešitev; pri čemer proces sodelovanja mobilizira moč same družine. Socialno delo z družino opišemo kot izvirni delovni projekt sodelovanja, ki ga soustvarimo na sporazumevanju, dogovarjanju in skupnem oblikovanju rešitev, da bi udeleženi v problemu postali udeleženi v rešitvi.« (Čačinovič Vogrinčič 2006:27)

1.2.1. Socialno delo na drugi ravni

»Šola potrebuje sodelovanje s starši na dveh ravneh. Na prvi nagovarja starše za sodelovanje pri delu šole, kjer potrebuje njihovo ustvarjalnost, njihovo povezanost v skupnost, katere del je šola, včasih njihovo materialno pomoč, njihov delež v načrtovanih akcijah, vseskozi pa nenehen ustvarjalni pogovor – od roditeljskih sestankov prek govorilnih ur do sveta staršev. Na drugi ravni šola potrebuje sodelovanje staršev tam, kjer učenec potrebuje pomoč. Mislim na vse tiste situacije stiske, ko otrok ne more uspešno delati, ko učitelj ne more več zagotoviti otroku spodbudnega okolja, ko starši sami ne znajo več ali ne morejo pomagati. Številne težke situacije so rešljive šele, ko jih začnejo reševati vsi udeleženi v problemu skupaj.« (Čačinovič Vogrinčič 2006: 85-85)

Drugo raven dela z družino opredeli Virginia Satir (1995: 12-13 v Čačinovič Vogrinčič 2006: 47): pomoč družini vključuje raziskovanje štirih značilnosti: raven samovrednotenja v družini, komunikacija, pravila, ki jih je oblikovala družina in povezanost s socialnim okoljem.

1.2.2. Koncept delovnega odnosa

Elementi delovnega odnosa so:

- dogovor o sodelovanju;
- instrumentalna definicija problema (Lüssi 1991 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 20) in soustvarjanje rešitev;
- osebno vodenje (Bouwkamp, de Vries, 1995 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 20).

Poleg elementov delovnega odnosa pri delu uporabljamo tudi sodobne koncepte socialnega dela:

- etika udeležnosti (Hoffman 1994 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 21);
- perspektiva moči (Saleebey 1997 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 21);
- znanje za ravnanje (Rosenfeld 1993, Čačinovič Vogrinčič 2005 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 21);
- ravnanje s sedanostjo ali koncept sonavzočnost (Andresen 1994 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 21).

»Dogovor o sodelovanju je pomemben uvodni ritual. Projekt pomoči pri učnih težavah, pa tudi učenje samo, se začne z jasnim in izrečenim dogovorom o sodelovanju, ki šele omogoči vzpostavljanje delovnega odnosa. Dogovor o sodelovanju je začetek dela načrta pomoči ali učenja. Učitelj pove, kaj ima na programu in kako predlaga, da bodo delali. Dogovor vsebuje dvoje: privolitev v sodelovanje tu in zdaj in čas, ki ga imamo na voljo, in dogovor o delovnem odnosu, torej dogovor o tem, kako bomo delali. Naloga učiteljice je, da vzpostavi in varuje varen prostor za delo, v katerem vsak učenec pride do besede, da bi sodeloval v nastajanju novega znanja. Učiteljica jasno povabi vse udeležene učence, da raziskujejo in prevzamejo svoj delež in odgovornost zanj.« (Čačinovič Vogrinčič 2009: 21)

»Instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev sta temelja delovnega odnosa. Bistvo Lüssijevega koncepta (Lüssi 1991 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 21) je naloga socialnega delavca, da soustvari proces pomoči, v katerem uporabniki ali udeleženi v problemu, kot pravi, raziskujejo svoj delež v rešitvi. V proces vstopi vsak uporabnik s svojo definicijo problema, socialni delavec doda svoje videnje in tako se

začne oblikovanje delovne definicije mogočega in uresničljivega. V središču sta dialog in sodelovanje, v katerem udeleženci v problemu soustvarjajo svojo udeležnost pri oblikovanju rešitve.« (Čačinovič Vogrinčič 2009: 21)

Osebno vodenje je de Vriesov koncept. De Vries (1995 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 22) »imenuje nalogo socialne delavke osebno vodenje, saj pomeni socialno delovno ravnanje vodenje k dogovorjenim in uresničljivim rešitvam oziroma dobrim izidom. Socialni delavec raziskuje v neposredni zavzeti komunikaciji zgodbe uporabnikov skupaj z njimi tako, da v pogovoru, če je že mogoče, vodi k postopnemu soustvarjanju zaželenih izidov. Vodenje pomeni vodenje procesa tako, da se želeni izidi raziskujejo, ubesedijo, prvi mogoči koraki določijo in odločijo.« (Čačinovič Vogrinčič 2009: 22)

1.2.3. Potrebe otroka

»Temeljne potrebe kronično bolnih otrok so enake potrebam drugih otrok, vendar si je pogosto treba bolj prizadevati in se bolj pozorno osredotočiti, da so res tudi zadovoljene. Temeljne potrebe otrok so:

- potreba po občutenju, da so vredni člani družine;
- potreba po tem, da je zanje poskrbljeno;
- potreba, da razvijejo osebno integriteto, samospoštovanje in odgovornost.« (Juul 2010: 17)

V nadaljevanju bom predstavila temeljno opremo vsakega otroka.

Vsak mora v družini imeti zadovoljeni dve temeljni potrebi. To sta otrokova, človekova potreba po samosvojesti, avtonomiji, neodvisnosti, po tem, da bi znal in smel poskrbeti zase in potreba po povezanosti, bližini, ljubezni in prijateljstvu, po tem, da bi znal in smel poskrbeti za druge. (Čačinovič Vogrinčič 2006)

Loreman je sestavil definicijo otroštva (2009: 3 v Čačinovič Vogrinčič 2013: 15), da bi lahko zagotovili otrokov glas. »Spoštovanje otroštva pomeni:

- da otrokom zagotovimo temeljne življenjske potrebe, kot jih zapišeta Deklaracija Združenih narodov o otrokovih pravicah (1959) in Mednarodna konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah (1989),
- spoštovati otrokov čas, še posebej sedanjost,
- spoštovati otrokovo uživanje otroštva,
- spoštovati otrokove odnose z drugimi,
- spoštovati otrokov prispevek družini in družbi,
- spoštovati otrokovo individualnost in različnost,
- spoštovati in sprejeti otrokove spretnosti in sposobnosti.«

B. Benard (1997: 171-177 v Čačinovič Vogrinčič 2013: 13) je ugotovila, da so v šoli »pomembni trije varovalni dejavniki, ki pri vsakem učencu učinkujejo kot dobra in uspešna podpora. To so zagotovljena skrb in podpora vsakemu učencu; visoka pričakovanja do vsakega učenca, prepričanje, da ima močna področja, da zmore, če ima podporo in pogoje za delo in če je deležen visokih zahtev; ter udeležенost učenca, strokovnjaka iz izkušenj in soustvarjalca učenja v učilnici in življenju šole.«

Pomembna izhodišča za delo z otroki, da bi se bolje slišal otrokov glas, je predstavila Diane Gehart (2007: 186):

- »ustvarjanje dialoškega prostora,
- privzeti držo "ne vedeti",
- izhajati iz radovednosti in ne-ekspertnosti,
- ponujati "primerno nenavadne" komentarje,
- spodbujati raznolike perspektive,
- zabavne alternative za besedno sporazumevanje.«

Gehart (2007) govori o tem, da se pogovori z otroki razlikujejo od pogovorov z odraslimi predvsem v tem, da velikokrat ne vsebujejo besed, temveč je pomen izražen skozi igro, premikanje, umetnost, itd. Prav tako se pogovori z otroki bolj usmerjajo na neverbalne vidike komunikacije, kot so ton, emocije, obrazna mimika, kot na dobessedno vsebino izgovorjenega sporočila. Pri ustvarjanje dialoškega

prostora, kjer poskrbimo, da se otrok počuti povabljenega v pogovor, pomaga tudi fizično okolje (stoli, delovni prostor, ki so otroku prijazni, dekoracija prostora,...). Drža »ne vedeti« pomeni, da se izogibamo gotovosti o otrokovih izkušnjah temveč ostajamo odprti za nove ideje in perspektive. Pomembno je, da to upoštevamo pri delu z otroki, saj imajo svoje ideje, ki so lahko tudi »magične« in jih odrasli ne upoštevamo, ker v »odraslem svetu« ne obstajajo. Vstopati v otrokov svet velikokrat zahteva vstop v realnosti, ki so lahko s strani odraslega zlahka zavrnjene in prezrte, pa vendar te realnosti pogosto zagotavljajo enkratne vire za spremembe. Da bi lahko odrasli dostopali do otrokovega sveta in njihovega načina ustvarjanja pomenov, je potrebno biti nenavadno radoveden, kako otroci naredijo smisel svojim življenjskim izkušnjam in izkušnjam z družino. Odrasle osebe, ki izhajajo iz radovednosti in ne-ekspertnosti, poskušajo zagotoviti, da otroci poznajo besede, ki jih oni in starši uporabljajo. Ponujati "primerno nenavadne" komentarje pomeni, da poskušamo otrokom s pomočjo nenavadnih komentarjev olajšati razmišljanje in novo razumevanje. Velikokrat je to tudi lahko s pomočjo risanja, pisanja na tablo, govorjenja s psičkom ali uporabo igrivih gest za nadaljevanje pogovora z otrokom. Naslednje izhodišče je uporaba raznolikih glasov in perspektiv pri delu z otrokom. Obstaja veliko načinov za ustvarjanje alternativnih perspektiv pri delu z otrokom in ni nujno, da se uporabijo le besede. Najbolj dobesedni način je povabilo vsakemu članu družine, da deli svojo perspektivo in vključi perspektive podporne osebe (npr. učitelja, prijatelja,...). Hkrati pa moramo ustvariti prostor, da se otrok počuti dovolj varnega, da svobodno izrazi svoj pogled in se med odraslimi ne izgubi glas otroka. Zadnje izhodišče, ki ga predstavi je, da stopimo onkraj besed. To pomeni, da vključimo risanje, kretnje, pesek, igro z punčkami, igranje prenesenega pomena in zagotovimo plodna tla za izdelavo novih pomenov.

»Potrebe vseh otrok, ki naj bi jih šola zadovoljila, niso drugačne od potreb otrok s posebnimi potrebami: biti uspešen učno in socialno, biti sprejet v okolju, biti kompetenten, imeti možnost izbire, se uveljavljati, imeti moč, biti spoštovan, imeti družbo, prijatelje, imeti priložnost izražati svoje potrebe, jih zadovoljevat, ne biti tarča posmeha zaradi svojih pomanjkljivosti, npr. izgleda, obleke, navad, načina komuniciranja, stališč, vrednot itd. Te potrebe je v šolski situaciji težko zadovoljiti, če je edina vrednota v šoli šolska uspešnost in predstavlja edino merilo vrednosti osebe v celoti.« (Gerden 2008: 113-114)

1.2.4. Znanje o družini

Za uspešen otrokov razvoj so potrebni določeni pogoji, dobre izkušnje in sposobnosti, ki se jih otrok nauči skozi družinsko dinamiko pa tudi skozi šolanje.

- Tri temeljne značilnosti o družini

Lidz (1971 v Čačinovič Vogrinčič 1998) govori o treh pogojih, ki morajo biti zagotovljeni v družini, da omogočajo otrokov razvoj. Prvi pogoj je koalicija staršev. To pomeni, da starša drug drugega podpirata v svojih vlogah, upoštevata drug drugega in ustvarjata pogoje, da se vlogi zakoncev in roditeljev dopolnjujeta. Drugi pogoj je ohranitev generacijskih razlik, kar pomeni, da starši v zadovoljevanju svojih potreb ne smejo postati odvisni od otrok. Otrok potrebuje svojo odvisnost od staršev, da bi se počutil varno in uporabil vse svoje moči za lastni razvoj. Tretji pogoj pa je sprejemanje vloge lastnega spola. Pomembno je, da si otrok pridobi dovolj gotovosti v spolni identiteti. (Čačinovič Vogrinčič 1998)

- Občutek lastne vrednosti

V. Satir (1995 v Čačinovič Vogrinčič 2006: 45-46) navaja, da otrok potrebuje v družini dovolj dobrih izkušenj, da razvije temeljni občutek lastne vrednosti in starše, ki mu to izkušnjo omogočijo. Otrok potrebuje temeljno izkušnjo, da je »v redu«. (Čačinovič Vogrinčič 2006)

- Koncept pravice do resničnosti Braunmuhel (1979 v Čačinovič Vogrinčič 2006: 46)

»Pravica otroka, da se ga vidi in sliši, pravica otroka, da misli, kar misli, pravica otroka do vseh svojih čustev. Otrok potrebuje tudi dobre izkušnje o tem, da bi se lahko naučil razumeti in obvladati svojo resničnost, da bi jo mogel ubesediti, da v sebi ne bi ostal brez besed. In da bi razvil občutek lastne vrednosti.« (Čačinovič Vogrinčič 2006: 46)

Otrok potrebuje še tri sposobnosti, ki se jih nauči skozi učenje in razvoj v družini.

- Sposobnost za konflikt

Sposobnost za konflikt je po Mertensu (1976 v Čačinovič Vogrinčič 2006: 47) »pridobljena, naučena sposobnost posameznika, da za motenimi interakcijami in komunikacijami zazna konflikt, ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga bodisi začel reševati bodisi zmoget živeti z njim.«

- Sposobnost za ljubezen

L'Abate (L'Abate 1994 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 70) meni, »da se človek v družini uči sposobnosti za ljubezen iz enega od štirih možnih položajev samovrednotenja ali samospoštovanja. Avtor pokaže pomembno razliko v možnih položajih otroka, ki se uči zahtevati in pritrditi lastni vrednosti.« (Čačinovič Vogrinčič 2009: 70)

- Sposobnost za pogajanje

Po L'Abateju (L'Abate 1994 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 70) »prav sposobnost za pogajanje omogoči otroku dovolj dobro avtonomijo in dovolj dobro povezanost. Pogajanje ustvari hkrati možnost za edinstvenost, prostor za soočenje, prostor za dogovor. Pogajanja pomenijo, da vsakdo ima možnost, da pove, kdo je in kaj želi, k temu povabi drugega in šele potem sledi raziskovanje in odločanje. Sposobnosti pogajanja se lahko uči v taki družini, kjer je vnaprej jasno, da oba, da vsi zmagajo. V družini se pogajamo o delitvi dela, o delitvi moči, o novih dobrih izidih, nikoli se ne pogajamo o čustvih. Čustva se učimo sprejeti. Otrok potrebuje dragoceno izkušnjo, da sme čutiti, občutiti in čustva, občutke sprejeti. Pogajanje je lahko dragoceni del procesov soustvarjanja v šoli – pod istimi pogoji: nihče ne izgubi, a vsak nekaj prispeva v dragocenih procesih učenja.« (Čačinovič Vogrinčič 2009: 70)

1.3. Izobraževanje otroka s posebnimi potrebami

Po mnenju Gerden (2008: 113-114) so pomanjkljivosti trenutne zakonodaje v tem, da omogoča največ pet ur tedensko individualnega dela z otroki s posebnimi potrebami - kar je velikokrat premalo, ne opredeljuje vsebin, oblik pomoči in povezav med strokovnimi službami, izobraževalnimi ustanovami in starši. Meni, da bi morali urediti posebno podporo in pomoč tako učiteljem kot doma staršem. Učitelji potrebujejo podporo, ko nimajo ustreznega znanja ali pa niso osebno in značajsko primerni za izzive pri delu. Potrebno bi bilo imeti možnost strokovnega svetovanja, stalno strokovno pomoč in supervizijo pri delu z otroki z motnjo avtističnega spektra, ki bi pomagala učiteljem, da bi razumeli otroka v konkretni situaciji in tudi, kako v tej situaciji ravnati in delati. Avtorica poudari, da je najverjetneje otrok z motnjo avtističnega spektra, ki so najšibkejši del verige, vedno več in postavljajo na preizkušnjo kvaliteto vzgojno- izobraževalnega dela.

1.3.1. Vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne programe osnovne šole

Magajna in soavtorji (2008: 6) pravijo, da je temeljno izhodišče inkluzije otrok oziroma vključujoč način dela v šoli v tem, da vidimo otroke v razredu kot skupnost različnih in izvirnih posameznikov. Jezik vključevanja razume učence, ki imajo posebne potrebe, kot posebne zaradi različnosti in izvirnost njih samih.

Učenci z motnjami avtističnega spektra potrebujejo v procesu izobraževanja in vzgoje za njih specifične prilagoditve in pristope. Najbolj uveljavljen pristop pri učenju otrok z motnjami avtističnega spektra je TEACCH (Treatment and Education of Autistic and communication Handicapped Children) oziroma v prevodu »obravnavava in učenje otrok z avtizmom in motnjami komunikacije«. (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 29)

Za vsakega otroka s posebnimi potrebami, ki je vključen v šolanje na rednih osnovnih šolah, se izdelava individualiziran program. Pomembnost le tega opisuje tudi Opara (2015: 45), ki pravi, da je individualiziran program (v nadaljevanju IP) »postal ključni

dokument za vsakega otroka s posebnimi potrebami; je načrt, kako delati z otrokom s posebnimi potrebami in prilagoditi razmere.«

»IP je komplementaren vzgojno-izobraževalnemu programu. V njem se za vsakega učenca posebej opredeli, kako mu bo uspelo vzgojno-izobraževalne cilje v največji možni meri doseči. IP mora tako ustrezno upoštevati učenčeve posebne potrebe. Za otroke s SAM je v njem potrebno posebej nameniti pozornost funkcionalnim ciljem na kognitivnem področju in na področju socializacije in komunikacije.« (Macedoni-Lukšič *et al.* 2009: 67)

1.3.2. Vključevanje otrok s posebnimi potrebami v posebne programe

Otroci z motnjami avtističnega spektra se vključujejo v vse programe izobraževanja. V Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011) je v 5. členu zapisano, kam se lahko otroci usmerijo:

- izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- prilagojeni izobraževalni program z enakovrednim izobrazbenim standardom,
- prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom,
- posebni program vzgoje in izobraževanja,
- druge posebne programe,
- vzgojne zavode.

Izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo se izvaja na rednih osnovnih šolah z določenimi prilagoditvami, ki so predstavljene v nadaljevanju.

V specialnih ustanovah se izvajajo štirje prilagojeni izobraževalni programi z enakovrednim izobrazbenim standardom za gluhe in naglušne, za govorno-jezikovne motnje, za gibalno ovirane in za slepe in slabovidne. Ti se izvajajo v Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani, v Centru za sluh in govor v Mariboru, v Centru za korekcijo govora v Portorožu, Zavodu za invalidno mladino Kamnik in Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Standardi znanja so enakovredni tistim v rednih

programih devetletne osnovne šole, imajo pa ti programi še specialne pedagoške dejavnosti za optimalni razvoj vsakega otroka. (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 65)

V osnovnih šolah s prilagojenim programom se izvaja prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom. Program vsebuje prilagoditve normativnih in kadrovskih pogojev ter standarde znanja, ki so znižani pod minimalne standarde rednega programa devetletne osnovne šole. (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 66)

Posebni program vzgoje in izobraževanja »se izvaja v osnovnih šolah s prilagojenim programom ali v socialnih zavodih. V ta program se usmerjajo učenci z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v duševnem razvoju. Njihovo šolanje poteka zaradi hudo upočasnjene razvoja drugače.« (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 66)

Sami programi sami po sebi ne določajo ciljev in prilagajanja temveč se za vsakega otroka posebej naredi individualni program dela.

1.4. Zakonski okvir

2. člen Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011) opredeli otroke s posebnimi potrebami. Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno – jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroci z avtističnimi motnjami ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanje z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanje oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja.

Izvajanje programov se za otroke s posebnimi potrebami lahko prilagodi (2. odstavek 7. člena Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 2011). Prilagodi se lahko organizacija, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanja, časovna razporeditev pouka ter zagotovi tudi dodatna strokovna pomoč.

Dodatna strokovna pomoč se lahko izvaja kot (2. odstavek 8. člena Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 2011):

- pomoč za premagovanje primanjkljajev, ovir oziroma motenj,
- svetovalna storitev ali
- učna pomoč.

Skupno število ur dodatne strokovne pomoči ne sme presegati pet ur tedensko, od tega mora biti vsaj ena ura svetovalnih storitev (3. odstavek 9. člena Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 2011).

36. člen (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 2011) pravi, da mora vzgojno – izobraževalni zavod oziroma socialnovarstveni zavod najkasneje v roku tridesetih dni po dokončnosti odločbe izdelati za otroka s posebnimi potrebami individualizirani program. Z individualiziranim programom se v programu s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo določi organizacija in izvedba dodatne strokovne pomoči za:

- premagovanje primanjkljajev,
- izvajanje svetovalnih storitev,
- izvajanje učne pomoči.

Z individualiziranim programom dela se določi (36. člen Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami 2011):

- cilji in oblike dela na posameznih vzgojno –izobraževalnih področjih,
- strategije vključevanja otroka s posebnimi potrebami v skupino,
- potrebne prilagoditve pri preverjanju znanja, doseganju standardov in napredovanju,
- uporaba prilagojene in pomožne izobraževalne tehnologije,
- izvajanje fizične pomoči,
- izvajanje tolmačenja v slovenskem znakovnem jeziku,
- prehajanje med programi in potrebne prilagoditve pri organizaciji,
- časovna razporeditev pouka,

- veščine za čim večjo samostojnost v življenju (prilagoditvene spretnosti) in načrt vključitve v zaposlitev.

2. FORMULACIJA PROBLEMA

Otroci z motnjo avtističnega spektra so po 2. členu Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011) uvrščeni med otroke s posebnimi potrebami. Ti so na podlagi zakona lahko usmerjeni v številne vzgojno - izobraževalne programe, ki imajo različne prilagoditve in standarde. V primeru, da so otroci vključeni v redne programe osnovne šole, to zahteva veliko angažiranosti in sodelovanje vseh vpletenih.

V magistrskem delu se bom posvetila temu, kakšne so prilagoditve v šolah, kjer so otroci z motnjami avtističnega spektra vključeni v redne programe osnovne šole in kako poteka sodelovanje med svetovalno delavko, otrokom, učitelji in starši. Izhajala bom iz teoretskih izhodišč socialnega dela in pomembnih izhodišč za delo z otroci Diane Gehart (2007:187-191): ustvarjanje dialoškega prostora, privzeti držo "ne vedeti", izhajati iz radovednosti in ne-ekspertnosti, ponujati "primerno nenavadne" komentarje, spodbujati raznolike perspektive, zabavne alternative za besedno sporazumevanje.

Procesi podpore in pomoči učencu se odvijajo na podlagi koncepta delovnega odnosa in njegovih elementov (dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema, osebni odnos, etika udeležnosti, perspektiva moči, ravnanje v sedanjosti, znanje za ravnanje) (Čačinovič Vogrinčič 2013:32-33). Namen magistrskega dela je analizirati primer dobre prakse vključenosti otroka z motnjami avtističnega spektra v redni program osnovne šole, z željo po čim večji inkluziji vseh otrok v redno izobraževanje. Vsak otrok je edinstven, s svojimi potrebami in zmožnostmi, vendar lahko iz primera dobre prakse vzamemo določen dejavnik, ga umestimo v nov kontekst, to pa lahko pomembno prispeva tudi k pomoči in sodelovanju z drugimi družinami. Cilj magistrskega dela je pridobiti mnenja strokovnih delavcev, učiteljev in družine o lastni oceni sodelovanja med udeleženci, o ovirah, s katerimi so se soočali ter prikazati primer sodelovanja med stroko, starši in otrokom.

Rezultati magistrskega dela bi prispevali k obogatitvi znanja o socialnem delu z družino in o sodelovanju z otroki s posebnimi potrebami – otroci z motnjami avtističnega spektra. Pričakujem, da bodo rezultati pripomogli k izboljšanju področja dela in sodelovanja z otroki z avtističnimi motnjami, načinov spoprijemanja s

težavami in iskanju skupnih rešitev z otrokom, različnih načinov vključevanja otroka v razred, ki so bili preizkušeni v praksi in so delovali. Prav tako bi prispevali k obogatitvi znanja socialnega dela z družino v osnovni šoli (prispevek socialnega dela v svetovalni službi) s sodelovanjem šole s starši na dveh ravneh.

2.1. Raziskovalna vprašanja

Raziskovalna vprašanja, na katera želim odgovoriti, so:

- Kje so se učitelji, družina in svetovalna delavka izobraževali oziroma pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?
- Na kakšen način je pouk prilagojen za otroka z motnjami avtističnega spektra?
- Kako poteka sodelovanje med učitelji, svetovalno delavko in družino?
- Kakšne izkušnje so učitelji in svetovalni delavci pridobili pri delu z otroki z motnjami avtističnega spektra?
- Kako vidijo strokovni delavci in družina pomoč in podporo otroku z motnjami avtističnega spektra?
- Ali je opazen napredek otroka z motnjo avtističnega spektra z vključenostjo v program rednega šolanja?

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava, ki sem jo izvedla v svojem magistrskem delu, je kvalitativna. Zbrala sem gradivo, ki so bili besedni opisi oziroma krajše pripovedi šestih intervjuvancev ter jih tudi kvalitativno analizirala – na način, ki ne vsebuje števil ali operacij s števili.

Mesec (2007: 16) pravi, da »v okviru kvalitativnega pristopa ne proučujemo večjega števila oseb kot enot kake socialnodemografsko definirane kategorije ali populacije z namenom, da bi s preštevanjem prišli do posplošenih ugotovitev, ampak raziščemo posamezen primer ali majhno število primerov, ki jih med seboj primerjamo.«

3.2. Spremenljivke oz. teme raziskovanja

Osrednje teme v raziskavi so:

- izobraževanje na temo otrok z motnjo avtističnega spektra,
- prilagoditev pouka,
- sodelovanje med strokovnimi delavci in družino,
- lastna izkušnja dela z otroki z motnjo avtističnega spektra,
- pomoč in podpora,
- napredek otroka.

3.3. Merski instrument ali viri podatkov

Merski instrument, ki sem ga v raziskavi uporabila so bile smernice za intervju. Te so bile v večji meri enake za vse intervjuvance, zaradi lažje analize podatkov. Vprašanja sem sestavila sama na podlagi raziskovalnih vprašanj (nahajajo se v prilogi 1). Vsebujejo od 9 do 15 vprašanj.

3.4. Opredelitev enot raziskovanja – populacija, vzorec

Populacijo v raziskavi so sestavljali strokovni delavci in družine z otroci z motnjo avtističnega spektra, ki so vključeni v redne programe na osnovnih šolah v Sloveniji dne 27.2.2017. Neslučajnostni priložnostni vzorec sestavljajo strokovna delavka, starš, teta, otrok in učiteljici, s katerimi sem navezala stik.

3.5. Zbiranje podatkov

Metoda zbiranja podatkov je bilo ustno spraševanje. Intervju, ki je bil glede na število oseb individualni, glede standardiziranosti standardizirani, glede na ponovljivost enkratni in glede na tesnost stika neposredni intervju. Intervjuje sem opravila med 27. februarjem in 17.marcem 2017 v Ljubljani. Intervjuvala sem šest oseb, od tega tri strokovne delavce, dva člana družine in otroka. Intervjuji so trajali različno dolgo, približno trideset minut. Pred vsakim intervjujem sem vprašala za dovoljenje za snemanje pogovora, v nasprotnem primeru intervjuja ne bi snemala. Dovoljenje je dalo vseh šest oseb.

3.6. Obdelava in analiza podatkov

Podatke, ki sem jih pridobila sem obdelala in analizirala na kvalitativni način. Gradivo sem najprej uredila. Intervjuje sem najprej pretipkala v čitljivo obliko ter uporabila parafraziranje - narečne besede sem spremenila v knjižno slovenščino (npr. prec, support) in izpustila mašila (ehm, khm, mhm,...). V nadaljevanju sem določila enote kodiranja, to so bili stavki ali pa deli besedila in jih označila z navpičnimi črtami in kodo izjave, ki se je nanašala na posamezno osebo in zaporedno številko izjave. Enote kodiranja sem prepisala v dvodimenzionalno tabelo. V tem delu sem nepomembne dele besedila izpustila. Sledilo je odprto kodiranje ali prosto prepisovanje pojmov. V dvodimenzionalno tabelo sem poleg kode izjave in prepisa izjave dodala še pojem, pojme združila v kategorijo. Sledilo je osno kodiranje – vzpostavljanje odnosov med kategorijami in hierarhična ureditev le teh. Iz vseh

pojmov in kategorij sem izbrala tiste, ki so relevantni za mojo raziskavo. Analiza se je zaključila z odnosnim kodiranjem, ko sem poskušala najti povezave med kategorijami. *(celotna analiza po postopku se nahaja v prilogah od priloge 2 do priloge 5)*

4. REZULTATI IN RAZPRAVA

Na podlagi analize opravljene kvalitativne raziskave sem prišla do naslednjih rezultatov.

Izobraževanje na temo avtizma

Ugotovila sem, da so intervjuvanci pridobili znanja večinoma iz literature (knjig, člankov, revij), preko spleta, s pomočjo praktičnih izkušenj oziroma vsakodnevnega učenja iz izkušenj, napotkov s strani sodelavcev in izobraževanja. Nekateri so se samoizobraževali, nekateri pa so bili vključeni v organizirano izobraževanje, od tega se je ena oseba udeležila izobraževanja na šoli, ena pa je znanja pridobila tekom študija. Ena oseba se ni izobraževala. Strokovni delavci se v večji meri organizirano izobražujejo kot družina, ki se je samo samoizobraževala.

Znanja, ki so jih pridobili tekom izobraževanja, so: način reagiranja v določenem trenutku, smernice za delo ter drugačno razumevanje. Prav tako so se posamezniki iz lastnih reakcij učili umirjanja samega sebe in spoznali, da je uporaba jeze neproduktivna. Ena oseba ni pridobila nobenih znanj. Pri pridobivanju znanj se pojavijo težave zaradi vprašljivosti primerov v literaturi pa tudi zaradi različnosti situacij in otrok z avtizmom.

Pridobljena znanja so lahko v pomoč pri delu in aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra in sicer kot boljša pripravljenost na situacijo, hitrejša zaznava in prepoznavna vedenja, kot podpora in pomoč in lahko pomagajo v določeni meri. Posameznikom je samoizobraževanje v pomoč, drugim pa znanja ne pomagajo pri delu. Znanja, ki so jih pridobili, je težje neposredno uporabiti. Ker gre vsakokrat za specifičnost oziroma edinstvenost vsake situacije pri otroku, ker gre za razlikovanje med otroki z motnjo avtističnega spektra oziroma je vse odvisno od značilnosti in lastnosti posameznega otroka. Menijo pa tudi, da obstaja razlika med teorijo in prakso.

Presenetilo me je, da sta se samo dve osebi udeležili organiziranega izobraževanja na temo motenj avtističnega spektra. Po drugi strani pa se je večina srečala z znanji o tej temi vsaj s samoizobraževanjem. Rezultati so pokazali, da se niso vsi učitelji izobraževali, kar me je presenetilo, saj so že v Smernicah za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 111), ki jih je izdalo Ministrstvo RS za zdravje iz leta 2009 napisane potrebne spremembe in vsi učitelji, »ki poučujejo učenca s SAM, morajo biti seznanjeni z njegovimi posebnimi potrebami, pa tudi s splošnimi značilnostmi skupine učencev s SAM, ki so vključeni v program z enakovrednim izobraževalnim standardom. Učitelji, ki poučujejo učence s SAM, morajo imeti znanje za poučevanje teh učencev: pridobijo ga na seminarjih ali s študijem strokovne literature. Pridobivanje tega znanja jim mora omogočiti ravnatelj oziroma Ministrstvo za šolstvo in šport.«, pa vendar se ni spremenilo veliko.

Zanimivo je, da se pojavijo problemi s koristnostjo uporabe znanj, ker je spekter avtističnih motenj tako širok, otroci tako različni med seboj in je nabor možnih situacij preobsežen (edinstvenost vsake situacije), da bi lahko pridobili vsa potrebna znanja. Vendar menim, da znanja lahko še vedno v določeni meri pomagajo, dajo nov pogled, usmeritve v nove možnosti pri delu z otroki z motnjami avtističnega spektra. Seveda pa je res, da je področje motenj avtističnega spektra še v razvoju in je v Sloveniji še vedno relativno malo literature na to temo. Povezano s tem pa je tudi dejstvo, da smo »v Sloveniji na začetku organizirane in sistematčne zdravstvene, izobraževalne in socialne skrbi za osebe s SAM« (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 27).

Prilagoditve dela

Intervjuvanci so govorili o prilagoditvah znotraj razreda: učenje vzpostavljanja odnosa z vsakim učencem posebej ob vstopu v prvi razred, učenje vedenjskih vzorcev v manjših skupinah, delo z razredom na sprejemanju otroka. Dela v skupini je veliko zaradi težav s socializacijo, lažje pa je bilo prilagajanje zaradi krajših in manj intenzivnih učnih načrtov. V razredu so uporabljali jutranji krog in tam razvijali socialne veščine s postopnim vključevanjem fanta ter učenjem na konkretnih situacijah. Prišlo je tudi do individualnih prilagoditev: otrok je namreč potreboval več časa. Uporabili so pogovor in dogovor v času stiske fanta. Potreboval je načrtovane

stvari. Učiteljica mu je omogočala, da se vrti na stolu. Razrednika razreda so izbrali glede na to, s kom bi se fant najlažje povezal. Ustno spraševanje poteka na dogovorjen termin ali izven razreda, pisanje preverjanja znanja izven razreda, podaljšan čas pisanja preverjanja znanja, opravljanje bralne značke pri svetovalni delavki. Prilagajali so ure zaradi hrupa. Otrok je zadovoljen, da ima prilagoditve ter zaradi prilagoditev lahko piše preverjanja znanja v miru.

Ugotovila sem, da ima otrok v danem primeru vrsto prilagoditev. Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami opredelijo, da morajo otroci »dosegati standarde znanja, ki so določeni za program devetletne osnovne šole (tako imenovani »redni program«), prilagodijo pa se jim lahko organizacija, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovna razporeditev pouka in zagotovi se jim dodatna strokovna pomoč.« (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 65) Otrok ima prilagoditve z organizacijo dela (prilagajanje ur zaradi hrupa, potreba po načrtovanih stvareh, izbor razrednika po meri otroka), načinom preverjanja in ocenjevanja znanja (spraševanje na dogovorjen termin ali izven razreda, pisanje preverjanja znanja izven razreda, podaljšan čas pisanja preverjanja znanja, opravljanje bralne značke pri svetovalni delavki) in zagotovljeno dodatno strokovno pomoč (štiri ure tedensko pri specialni pedagoginji). To je otroku v veliko pomoč, saj ga hrup zelo moti. Dečku je prav tako omogočeno, da se v času stiske obrne na strokovne delavce za pogovor in dogovor, učiteljica mu je tudi omogočala, da se vrti na stolu.

Poleg teh prilagoditev pa so se znotraj razreda zgodile prilagoditve, ko je otrok z vsakim učencem posebej ob vstopu v prvi razred gradil na vzpostavljanju odnosa, v manjših skupinah so se učili vedenjskih vzorcev, delo z razredom na sprejemanju, veliko je bilo dela v skupini zaradi težav s socializacijo, učiteljica je začela uporabljati jutranji krog in razvijanje socialnih veščin, postopno so vključevali fanta ter se učili na konkretnih situacijah. Razvidno je, da se je z otrokom prilagodil tudi celoten razred in v določeni meri pomagal otroku, da se je lažje vklopil v razred. Otroku je zaradi težav s socializacijo ogromno pomenilo, da se je lahko z vsakim učencem individualno srečal v manjšem prostoru in se z njim spoznal.

Menim, da so prilagoditve, nekatere so tudi zakonsko predpisane, nujne, da se otrok lahko razvija v stiku s svojimi zmožnostmi in lahko šolo redno in uspešno konča.

Načini dela z otroki z motnjo avtističnega spektra

Pri delu so strokovni delavci (učiteljice in svetovalna delavka) uporabili: perspektivo moči - usmerjanje na močna področja otroka, metode vzpostavljanje komunikacije – uporaba risanja za to, da je otrok lahko izrazil težavo (*»Pri vzpostavljanju komunikacije z njim, predvsem v težavnem obdobju, ko ni znal ubesedit svojih težav, sem z vednostjo, da je spreten v risanju, ker pisati še ni znal in sem mu ponudila papir, da mi je narisal težavo«* – C21), kasneje je otrok opisal risbico, kjer je narisal težavo in navsezadnje je potekala komunikacija preko papirja. Uporabili so tudi druge metode dela – terapijo s psom, pri čemer je uril socialne veščine s psom in le te prenesel v razred. Kot način dela so izpostavili tudi prilagoditve dela otroku in njegovim interesom, zmožnostim in potrebam zaradi težjega sodelovanja. Način dela, ki so ga uporabili, je tudi delo z razredom – uporaba otrok in njihovih medsebojnih odnosov in konkretnih situacijah, ki so se zgodile. (*»Vedno smo delali na čim več konkretnih situacij, kjer se je moral odzivati. Na takšen način se je učil tega.«* – D11) Pomembni so tudi dogovori - vsakodnevno srečanje in plan za cel teden ter sprotni dogovor o srečanjih za reševanje težav.

Uspešnih načinov dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj je več. Slikanje in branje pri mlajši starosti, uporaba Lego kock, uporaba knjige za pomiritev, učenje vzpostavitve odnosa, stika in komunikacije z vsakim sošolcem posebej, seznam aktivnosti in obkljukanje že narejenih aktivnosti, povezovanje svetovalne delavke z učiteljico - priprava načrta za cel dan, slikovno gradivo z uporabo ježkov, ki si jih odstranil, individualno delo z otrokom, nato delo v paru in nadaljevanje z delom v skupini, individualno delo pri navodilih, pomiritev v primeru ihtenja in pogovor. V tem primeru gre za uporabo besed in pogovor, ki je lahko večerni, takojšni, počasni, dolg ali pogovor po joku.

Pri delu z otrokom je bila uporabljena perspektiva moči - usmerjanje na močna področja otroka. Uporaba perspektive moči je zelo osebna učiteljeva odločitev. (Čačinovič Vogrinčič 2009) »Učitelj, ki je spoštljiv in odgovoren zaveznik otroku, ga vidi iz perspektive moči in je z njim v odnosu in pogovorih, ki to omogočijo. Je zaveznik v soustvarjanju novega znanja in zaveznik v krepitvi otrokove moči. Delati iz

perspektive moči, pomeni spodbujati razvoj kompetenc, sposobnosti, virov, vendar nas koncept perspektive moči usmerja tudi v skrb za razvoj varovalnih mehanizmov pri otroku oziroma za razvoj odpornosti učenca, da bo zmožel delati, sprejeti težavo, jo omiliti, živeti z njo in jo spremeniti.« (Čačinovič Vogrinčič 2009:34) Perspektiva moči je zame eden izmed najpomembnejših elementov delovnega odnosa in pomembno je, da se strokovna delavka opira nanjo in jo uporablja pri delu z otrokom.

Prav tako je za sporazumevanje z dečkom, ko se je težje izrazil z besedami, uporabila risanje. O tem govori Gehart (2007), ko pravi, da naj stopimo onkraj besed. To pomeni, da vključimo risanje, kretnje, pesek, igro z punčkami, igranje prenesenega pomena in zagotovimo plodna tla za izdelavo novih pomenov.

Uporabljena je bila tudi terapija s psom, kjer je bil otrok vključen v terapijo s psom in uril socialne veščine s psom in le te prenesel v razred. Številne raziskave (Berry *et al* 2013) potrjujejo, da lahko otrok s pomočjo intervencijske strategije, ki temelji na prenosu čustvenih vidikov odnosa s psom na ljudi, premaga težave, ki jih ima s povezovanjem in interakcijami z drugimi.

Uporabili so tudi medsebojne odnose učencev in učenje iz konkretnih situacij, ki so se zgodile. To pomeni, da se je otrok lahko socializiral v konkretnih situacijah, kar je bolj uspešno kot zgolj pogovor o tem. Ugotovila sem, da so se v danem primeru kot najbolj uspešni načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj izkazali:

- slikanje in branje pri mlajši starosti, uporaba Lego kock; kar otoka vpelje v njegov svet, tam se igra in ima lahko pobudo;
- učenje vzpostavitve odnosa, stika in komunikacije z vsakim sošolcem posebej; kar je otroku omogočalo, da se je v kabinetu spoznal z vsakim sošolcem posebej in se ni ustrašil prevelikega števila učencev v razredu;
- seznam aktivnosti in obkljukanje že narejenih aktivnosti (tudi gradivo z uporabo ježkov, ki si jih odstranil), povezovanje svetovalne delavke z učiteljico- priprava načrta za cel dan; otrok je potreboval seznam aktivnostih, ki jih je po opravljeni aktivnosti označil, da si je lahko predstavljal, kaj je že naredil in kaj ga še čaka v dnevu

- individualno delo z otrokom v dveh primerih, najprej delo v paru in nadaljevanje z delom v skupini, individualno delo pri navodilih; zaradi težav s socializacijo so način dela vedno prilagodili otroku, da je najprej začel sam z delom, nato nadaljeval s sošolcem v paru in zaključil z delom v celotni skupini, na ta način se je lažje vključil v delo.

Presenetilo me je, da se poslužujejo drugih načinov dela na šoli – terapije s psom, kjer je otrok, ki ima težave s socialnimi stiki, le še bolj okrepljen in dobi novo izkušnjo.

Ocena dela z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja

Rezultati so pokazali, da ima delo z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja prednosti in izzive. Kot prednost so izpostavili, da je otrok nadpovprečno inteligenčen, da je zanj delo z otrokom avtističnega spektra kot izziv (*»Jaz tega sicer ne vidim kot slabost, ampak kot neke vrste izziv. Delo s tem dečkom je bil meni osebno velik izziv« - C41*), da gre za dobro povezavo med svetovalno delavko in učencem, da je delo sicer odvisno od otroka ter da je otrok zanesljiv. Izzive pri delu pa lahko razdelimo na tiste, ki so vezani na skupino, na strokovne delavce in na delo z otrokom. Izzivi vezani na skupino so, da je potrebno obvezno prilagajanje skupine na otroka z motnjo avtističnega spektra, kar lahko za ostale otroke predstavlja težavo in je naporno za skupino. Učitelji imajo težave, ker morajo posvečati veliko pozornosti enemu otroku, težave z razlago ostalim otrokom, zakaj ima določen otrok prilagoditve v razredu, prav tako se pogovorijo z razredom in nekateri omenjajo, da je potrebno tudi reševati situacije, ko ostali zbadajo otroka. Izzivi, ki so vezani na strokovne delavce, so stres in napor zaradi joka in odziva ter neznanje učitelja, kako odreagirati na situacijo. Izzivi z delom z otrokom so lahko: problem v spremembah, ki so nenačrtovane (npr. nadomeščanje, menjava učilnice) (*»Problem nastane, če se karkoli spremeni vmes, če je drugače od načrtovanega, mogoče nenapovedano nadomeščanje ali, da se razred preseli v neko drugo učilnico, takrat pa je res hudo. Fantek v takih primerih najprej pade v jok in ne ve kaj bi sam s sabo.« - E15*), otrok ne želi svetovanja pri risanju, stresen prehod v četrti razred zaradi selitve v večjo šolo, menjave stavbe, novih prostorov in nove učiteljice.

Delo z otroki z motnjo avtističnega spektra ni vedno enostavno. Pri delu so prednosti, npr. da je otrok nadpovprečno inteligenčen, je delo odvisno od otroka in da je otrok zanesljiv, kar lahko učiteljem in svetovalnim delavcem delo olajša. Po drugi strani pa se najdejo tudi izzivi, s katerimi se strokovni delavci srečujejo.

Izzivi, ki so vezani na skupino in s tem tudi na ostale učence, so: obvezno prilagajanje skupine, kar je lahko težko in naporno za ostale otroke, učiteljice imajo težave s posvečanjem pozornosti samo enemu otroku v razredu, težave z razlago otrokom, zakaj ima določen otrok prilagoditve v razredu, pa tudi reševanje medsebojnih odnosov v razredu. Izzivi so pokazali, da prilagajanje zahteva veliko dela na sošolcih, predvsem pa je tu pomemben odnos učitelja, na kakšen način vključi otroka z motnjo avtističnega spektra v razred in dela na tem, da je otrok sprejet.

Menim, da so izzivi, ki so vezani na strokovne delavce (neznanje učiteljice, kako odreagirati na situacijo, stres in napor za zaposlene), v večji meri povezani s tem, da učitelji nimajo dovolj znanja in izkušenj, da bi se opremili za delo z otrokom z motnjo avtističnega spektra in jim to povzroča stres. Zato se mi zdi smiselno, da bi se jih več vključevalo v izobraževanja in da bi si med seboj delili praktične izkušnje.

Izzivi z delom z otrokom pa so težave v spremembah, ki so nenačrtovane (npr. nadomeščanje, menjava učilnice) oziroma načrtovane velike spremembe (selitev v večjo šolo, menjave stavbe, novih prostorov in nove učiteljice). To se sklada z značilnostjo šolskih otrok z motnjo avtističnega spektra (NAC 2015: 23 v Jurišić 2016:31), ki pravi, da otrok z motnjo avtističnega spektra rigidno vztraja v rutinah.

Sodelovanje (gre za sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko, svetovalno delavko s starši in učitelji, učitelji s starši in svetovalno delavko, otrokom)

Sodelovanje med starši in učitelji so intervjuvane osebe opisale kot odlično, saj gre za dobro ekipo, prijazne zaposlene. Nekateri sodelovanje opisujejo kot uspešno (*»Tudi s svetovalno službo smo uspešno sodelovali. Izmenjevali smo si informacije, včasih je fantek odšel med uro k svetovalni delavki, da se je pomiril.«* - D29), odlično sodelovanje svetovalne delavke s starši, uspešno sodelovanje učiteljice s svetovalno

delavko. Sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko lahko poteka kot dogovor, da otroka v primeru težavne situacije pripeljejo k svetovalni delavki za lažje reševanje, kot pomoč in podpora med učiteljico in svetovalno delavko, pomoč svetovalne delavke pri vzpostavitvi odnosa med učiteljico in otrokom, sprotno sodelovanje učiteljice s svetovalno delavko, povezovanje svetovalne delavke z drugimi učitelji, da lahko otrokovo delo obogati (npr. sodelovanje z učiteljico za likovni pouk, ki daje smernice). S svetovalno delavko se tudi dogovarjajo o tem, kako bodo koristili dodatne ure. Sodelovanje učiteljev in svetovalne delavke s starši poteka v odvisnosti od potreb. Mama je v oporo šoli, redno prihaja v šolo, se zanima za stanje v šoli. Veliko pomaga sinu, v pomoč se vključujejo tudi teta in babica. Velikokrat v šoli iščejo rešitve na podlagi informacij, ki jih da mama. Sodelovanje med starši in svetovalno delavko so opisali kot dopolnjevanje strokovne delavke in staršev. Pogovor med njimi poteka tudi po telefonu. Načini sodelovanja so: takojšnji odziv in hitro reševanje situacij, večkratni pogovor in obveščanje med starši in strokovnimi delavci, redno prihajanje na sestanke, dogovor preko elektronske pošte, enkrat tedensko pa se tudi srečajo. V primeru težav se pogovorijo. Prednost vidijo v tem, da je otroka vsa tri leta prve triade poučevala ena učiteljica. V prvi triadi so uporabili zvezek za komunikacijo, kjer so zapisovali dogajanje. Iz zapisov staršev so strokovni delavci iskali vzroke za slabo voljo fanta, starši pa so se o zapisih strokovnih delavcev pogovorili s fantom. Starši v nasprotju s strokovnimi delavci menijo, da zvezek ni bil efektiven in so ga ukinili.

Otrok je s sodelovanjem s svetovalno delavko zadovoljen. Meni, da je sodelovanje koristno, ker tako dobiva pomoč pri šolskih predmetih, ponavlja snov, dela z računalniškim programom, tam tudi poteka pogovor o sošolcih in posledica tega je sprememba odnosa s sošolcem na bolje. Otrok je zadovoljen tudi s sodelovanjem z učitelji. Všeč mu je prijaznost in umirjenost učiteljice, tam dobi tudi razumevanje in podporo.

Na vprašanje o ovirah med sodelovanjem jih je večina dejala, da ni bilo ovir. Ovire so se pojavile le pri delu z eno izmed učiteljic zaradi njenih drugačnih zahtev, pričakovanj in manj empatije. Zahtevala je točno določene stvari (*»Razredničarka je od njega zahtevala določene stvari, za katere sem vedela, da jih sin na tak način ne bo zmoget.«* - A30), šlo pa je za enkratno situacijo. Ovire so razreševali takoj, v 4.

razredu s pogovorom, bili so vztrajni pri reševanju težav in jih reševali tako, da so prilagodili naloge otroku. Svetovalna delavka je ponudila pomoč učiteljici, ji predstavila dobra področja dečka, bila vsakodnevno prisotna v razredu in odvijala so se neformalna srečanja med učiteljico in svetovalno delavko.

Sodelovanje med šolo in družino so v vseh primerih intervjuvanci opisali pozitivno (odlično sodelovanje, kot dobro ekipo, prijazne zaposlene, uspešno sodelovanje odlično sodelovanje svetovalne delavke s starši, uspešno sodelovanje učiteljice s svetovalno delavko), kar kaže na zadovoljstvo s sodelovanjem.

Sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko je v konkretnih situacijah izgledalo kot dogovor, da je bil otrok v primeru situacije, ko učiteljica ni zmogla, med poukom pripeljan k svetovalni delavki, ki je to razrešila, svetovalna delavka se povezuje z učitelji glede koriščenja dodatnih ur ali da lahko obogati delo z otrokom. V primeru težav je tudi nudila pomoč in podporo učiteljici, kar je zelo pohvalno. Menim, da je zelo pomembno sodelovanje učiteljev in svetovalnih delavcev, da lahko čim bolje podprejo otroka pri šolanju. Svetovalna delavka ima individualne ure z otrokom, učiteljica pa z otrokom preživi v razredu z učenci več časa.

Sodelovanje učiteljev in svetovalne delavke s starši v konkretnem primeru poteka redno, situacije se razrešujejo hitro in takoj, poslužujejo se tudi drugih, hitrejših načinov komunikacije (npr. telefon ali elektronska pošta). Opazno je, da so vsi udeleženi zadovoljni s skupnim sodelovanjem. Tekom sodelovanja so uporabili različne metode, nekatere so se obnesle, nekatere pa so tekom sodelovanja prerasli. Pomembno se mi zdi, da se situacije rešujejo sproti in hitro, kar vsem olajša delo. Sodelovanje s starši je ključnega pomena. »Oblikovanje pozitivnega odnosa s starši in njihovo vključevanje v izobraževanje je še toliko bolj pomembno za starše otrok s posebnimi potrebami in pripomore k boljšemu premagovanju njihovih težav. Pomembna je uporaba učinkovitih strategij komuniciranja, ki omogočajo vzpostaviti pozitiven odnos, predvsem veščin aktivnega poslušanja (kot npr. parafraziranje, povzemanje, razjasnjevanje), ki pomagajo, da učitelj pridobi pomembne informacije o učencu in staršem obenem pokaže, da ceni in pozna njihov trud pri delu za šolo z otrokom. Starši sicer običajno niso strokovnjaki na področju izobraževanja, vendar z

vsakodnevnim delom z otrokom pridobijo ogromno informacij, ki učitelju lahko zelo koristijo pri razumevanju in delu z učencem.« (Peklaj 2008: 71)

Otrok je zadovoljen s sodelovanjem s svetovalno delavko. Menim, da je ena izmed ključnih stvari ta, da se delo s strokovno delavko ne usmerja zgolj na učenje temveč tudi na ostala področja otroka in ga krepi tam, kjer to potrebuje. »DSP lahko obsega učno pomoč in dodatno strokovno pomoč zaradi primanjkljajev na različnih področjih delovanja učenca s SAM (ne zgolj zaradi primanjkljajev na posameznih področjih učenja) in naj se izvaja podobno in v enakem obsegu kakor pri drugih učencih s posebnimi potrebami, ki so vključeni v program s prilagojenim izvajanjem in DSP.« (Macedoni- Lukšič *et al.* 2009: 108) Tako otrok s svetovalno delavko razrešuje tudi težave s socializacijo, npr. spore oziroma nagajanja z ostalimi učenci.

Ovir med sodelovanjem v večji meri ni bilo. Pojavile so se zgolj z eno izmed učiteljic zaradi drugačnih zahtev učiteljice, pričakovanj in manj empatije, ter zahtev po točno določenih stvareh. Otroci z motnjami avtističnega spektra so zmožni ogromno, včasih potrebujejo zgolj to, da jim učiteljica naloge razreže, jim omogoči, da namesto obnove napišejo pesem oziroma jim odebeli navodila. Za vse to pa je potrebna empatija in prilagajanje učiteljice. Tukaj pa mislim, da je spet pomembno tudi izobraževanje, poznavanje otrok z motnjo avtističnega spektra, pa tudi poznavanje tega otroka, ki je v razredu, kaj potrebuje in kako se mu to lahko omogoči. Predvsem pa velika pričakovanja do otroka. Pomembno je, da se je v reševanje težav vključila svetovalna delavka, ki je otroka bolje poznala in učiteljici predstavila dobra področja dečka ter bila vsakodnevno prisotna v razredu in lahko tam pomagala na konkretnih primerih.

Načini pomoči in podpore otroku, da bi bilo šolanje zanj lažje

Odrasli so izkazovali pomoč in podporo pri aktivnostih doma, pri drugih aktivnosti, na specifičnih področjih za otroka ter v šoli. Pomoč in podpora pri aktivnostih doma je vsebovala pregled naloge, ko jo je otrok opravil. Pomembno je bilo, da je bila mama na razpolago, da na otroka niso pritiskali in so uporabili ustaljene rutine. Kadar potrebuje pomoč od staršev, jo dobi. Pomoč in podporo dobi tudi pri drugih

aktivnostih. Pomembno je namreč, da se osredotoča tudi na ostale stvari v življenju (*»Zdi se mi, da mu veliko pomeni to, da šolo pustiva na miru pa raje skupaj kam greva in skupaj kaj počneva.«* - B21). Zato maksimalno izkoristijo počitnice. Potovali so v London, uživa v razstavah in plavanju. Na specifičnih področjih za otroka dobi pomoč in podporo na naslednje načine: krepitev močnih področij z namenom, da se otrok počuti uspešen, dober in sposoben, spodbujanje otroka na njegovih močnih področjih, zmožnost dokazovanja, občutek otroka, da zmore, miselne igre za razvijanje inteligence, uporaba delovnih listov za razvijanje socialnih veščin, uporaba računalniškega programa, risanje ptic, učenje samostojnosti za življenje, dvigovanje obraza in spodbujanje k očesnemu stiku ter razvijanje samostojnosti pri otroku. Pomoč in podpora v šoli obsega naslednje: pomoč pri izboljšavi ocen, zahteve se lahko v določeni meri prilagodijo otroku, učitelj se poskuša držati urnika, razloži otroku, če pride do sprememb, s svetovalno delavko in otrokom pripravita načrt, preden rešuje težave z ostalimi, otroka poslušajo, podporo dobi za boljše razumevanje povedanega in občasno pri težavah s sošolci.

Načini podpore in pomoči otroku so s strani staršev usmerjeni v to, da otroku pustijo samostojnost pri učenju in reševanju domačih nalog, pomagajo mu tam, kjer izrazi, da potrebuje pomoč. Pomagajo mu tudi s tem, da mu omogočajo, da poteka dan rutinsko, kar otroku, ki ima rad načrtovane stvari, ogromno pomeni. Pomembno se mi zdi, da otroku omogočajo, da se usmerja tudi na stvari izven šole, da ima interese, uživa v vsakdanjih stvareh. Podpora in pomoč strokovnih delavcev sledi vsem trem varovalnim dejavnikom v šoli Bernard (1991): skrb in podpora, velika pričakovanja in udeležенost in vpetost mladih. Strokovni delavci nudijo otroku skrb in podporo v šoli na različne načine, ki so opisani zgoraj, imajo do njega visoka pričakovanja, ga spodbujajo na njegovih močnih področjih, v razredu mu omogočajo, da se lahko dokaže pred ostalimi in pridobi občutek, da zmore. Otroku prav tako omogočijo, da pomaga z učno pomočjo drugim sošolcem in ga tako vpletejo v razred. Bernard (1991:16-17) pravi, da je naravni izid v šolah, kjer imajo visoka pričakovanja do učenca, zagotavljanje priložnosti otroku, da sodeluje, je pomembnejše vključen ter ima odgovorne vloge v šolskem okolju.

Kaj je potrebno, da je otrok z motnjami avtističnega spektra vključen v šolanje

Pridobila sem podatke o tem, kaj je potrebno, da lahko otroka z motnjami avtističnega spektra vključimo v redno šolanje. Predpogoji na strani učiteljev in svetovalne delavke so: usposobljenost učitelja za poučevanje otroka z motnjo avtističnega spektra, fleksibilnost, prilagodljivost učitelja, pomemben je odnos učiteljev, vključevanje otroka v aktivnosti učiteljev ter skupne aktivnosti z njimi, prepoznavanje, kaj otroka zanima, spoznavanje in razvijanje odnosa z otrokom skozi leta, delo na vključevanju otroka v skupino od prvega razreda dalje (*»To je ključno že v prvem dnevu prvega razreda, da se na tem gradi, da bo nekoč otrok zmožen sam funkcionirati v skupini na tak ali drugačen način.«* -C111) in lastnosti učitelja (dobro je, da je kreativen pri delu, se zanaša na svoj občutek, samostojno rešuje situacije, lahko pogleda in dela zunaj okvirjev, ohranja lastno mirnosti in pomoč otroku, empatija). Predpogoji na strani staršev so: ogromno dela doma, dobra podpora v domačem okolju, ki otroku omogoča opravljanje šolskih obveznosti, veliko dela je potrebno na socializaciji otroka, na to pa vpliva motivacija in angažiranosti staršev. Predpogoji na strani šole: hiter prehod informacij o otroku, lažje delo, če je manjša skupina in dobro sodelovanje svetovalne delavke z učiteljico.

Menim, da rezultati zajemajo vsa pomembna področja, ki otroku omogočajo, da je lahko vključen v razred. Pomembna je usposobljenost učitelja za poučevanje otroka z motnjo avtističnega spektra. Torej, da ima pridobljena znanja s tega področja in zna z njimi ravnati, da otroka vključuje v aktivnosti na način, da omogoča participacijo otroka, učitelj otroka spozna, z njim soustvarja in ga vključuje v razred od začetka šolanja dalje. Pomembno je tudi, da je učitelji kreativen pri delu z otrokom in zna pogledati zunaj okvirjev, naloge prilagodi otroku oziroma skupaj z njim raziskuje, na kakšen način bi otrok nalogo lahko izvedel. Starši so pomemben del verige in še posebej na začetku šolanja je potrebno veliko dela in podpore družine tudi doma. Šola je tista, ki omogoča vse prilagoditve otroku in vse to je lažje, če so skupine manjše, če se svetovalna delavka in učiteljica dopolnjujeta in delata individualno z otrokom ter tudi z njim in celotnim razredom. Dodala bi še to, da se otroku da vedeti, da verjamemo vanj, imamo do njega visoka pričakovanja in cilje dovolj visoko zastavljene, da otrok v šoli raste.

Pridobitve strokovnih delavcev in ostalih otrok v sodelovanju z otrokom z motnjo avtističnega spektra

Rezultati so pokazali, da so intervjuvanci veliko pridobili z delom z otrokom z motnjo avtističnega spektra. Pridobitve lahko razdelimo v skupine. Pridobitve na sebi so: osebna rast, drugačen pogled na svet, zavedanje, da obstaja več resnic, možnost uvida z druge perspektive (*»Odprl mi je oči, ker mi si svet predstavljamo na drugačen način, ko pa sem kdaj poskušala pogledati skozi njegove oči ali razmišljati z njegovimi možgani, sem videla, da obstaja tudi neki drugi nivo, spekter in ena njegova resnica, ki je še kako resnična.«* -C88), drugačno kategoriziranje pomembnih stvari, začudenje, koliko otrok zmore. Pridobili pa so tudi nova znanja: poučenost o temi, hitrejša zaznava otrok, drugačno posredovanje učne snovi in novi načini dela (npr. jutranji krog, napovednik).

Ostali učenci so z vključenostjo otroka z motnjo avtističnega spektra veliko pridobili, potreben pa je pogovor z otroki o značilnostih vsakega posameznika. Tudi tu lahko pridobitve razdelimo najprej na pridobitve na področju osebne rasti: razumevanje, zavedanje in videnje, da smo si ljudje med seboj različni, vsak ima svoje primanjkljaje in prednosti, sprejemanje drugačnosti, večja strpnost, tolerantnost, potrpežljivost. Prav tako so tu še druge pridobitve: pridobitev izkušnje drugačnega ravnanja, vzpostavljanje odnosa z otrokom, ki je bil za ostale moteč v razredu, učenje drugačnega sodelovanja, prav tako fantek pomaga ostalim sošolcem.

Strokovni delavci in otroci so napredovali v osebni rasti. Otroci se učijo strpnosti, razumevanja, da je prav vsak otrok drugačen in poseben ter tudi potrpežljivosti drug do drugega. Pri vsem tem je pomembna vloga učitelja, ki dela na sprejemanju otrok in na tem, da nihče ni izločen iz skupine. Odrasli so pridobili drugačen pogled na svet, jaz bi to imenovala konstruktivizem. Pridobili so izkušnjo, da vsak posameznik na svoj način gleda na svet in pripisuje pomene. Marn (2006: 376) pravi, da naj imajo učitelji pri delu z učenci »vedno v mislih, da je vsak človek svoja realnost, ki jo je treba najprej spoštovati, hkrati pa ji pomagati krepiti lastne vire moči in ustvarjati takšno varno klimo v razredu, da bo imel vsak učenec željo svoje konstrukcije

realnosti predstaviti in podeliti s svojimi vrstniki in učiteljem.« Z delom z otrokom z motnjo avtističnega spektra so tudi pridobili nove izkušnje in s tem razvili nove načine dela, ki jih bodo lahko uporabili v prihodnosti.

Napredek otroka z motnjo avtističnega spektra

Začetne težave, ki jih je deček imel, so bile težave na socialnem področju, v razredu so se mu posmehovali, veliko je jokal, kazal trmo. Imel je težave z opisovanjem problema, samo sedel je, cvilil, se gugal na stolu, ključoval, se skrival pod mizo. Sedaj pa še ima težave s čustvi in se slabše počuti zaradi hrupa v šoli (npr. hrup med odmori in kričanje učiteljice). Spremenili so se sošolci in njihov odnos, občasno mu še nagajajo (*»moti pa me, da so se spremenili učenci in njihovo obnašanje med poukom in odmori, kar me čisto zmoti.« -F25*). Po mnenju nekaterih družinskih članov otrok v šoli nima nobenega prijatelja ali sošolca za druženje.

Ugotovila sem, da je otrok napredoval, po mnenju nekaterih intervjuvancev (staršev in učiteljev) na vseh področjih. Napredek je opazen tako v razredu kot v razvoju dečka. Napredek v razredu se kaže v zmožnosti vzpostavljanja odnosov s posamezniki, manj je konfliktov v razredu. Ko pride do težav, se sam odpravi do sošolcev ali učiteljice, ko se izgubi, vpraša za pomoč, naučil se je povedati, kaj ga moti, sposoben je funkcionirati v celotnem razredu, zna si sam razložiti nagajanje in razume, da je to nepomembno in manj je burnih izpadov v razredu. Napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka, pa je: napredek na področju govora, izražanja, učenja, zrelosti in razvojni napredek, napredek pri izražanju čustev, na socialnem področju, v reagiranju, na samostojnosti, zgodila se je sprememba vedenjskih vzorcev, sedaj ima očen stik, sposobnost osredotočenosti, poslušanja, manj je izbruhov, lažji so prehodi v višje razrede, napredek pri izražanju z jokom (manj joka, le občasen jok, manjša intenzivnost joka) in prikaz naučenega. Po mnenju otroka je napredoval skoraj na vseh učnih področjih in je bolj samostojen med prehajanjem med učilnicami (*»Sedaj se moram naučiti, da moram po vsaki uri hoditi gor pa dol po stopnicah, v prvih razredih tega ni bilo, razen ko smo hodili v telovadnico. Podobno je tudi bilo v četrtem in petem razredu. Sedaj pa gor, dol, levo, desno. Poskušam slediti sošolcem.*

Težko sem se navadil, ampak sem se naučil, da če se držim skupine, da je to dobro.» - F22).

V intervjujih sem razbrala tudi nekatere značilnosti dečka, ki je vključen v redno šolanje. Pri učenju ne potrebuje večje pomoči, na učnem področju ni težav, je izviren, natančen in skrbi za malenkosti, nadpovprečno inteligenten otrok, nadarjen na likovnem področju, ima rigidnost v obnašanju, z vsakim sošolcem ima poseben odnos, malenkosti so pomembne za otroka in okolje, kjer je rutina, povečuje njegov občutek varnosti. Deček se je boljše počutil v nižjih razredih, ker je bilo manj hrupa. Družinske člane je strah obdobja, ko bo otrok v puberteti.

Otrok je napredoval na mnogih področjih, še najboljši prikaz so dobresedni primeri: pridobil je očesni stik, manj je izpadov, bolje se vklopi v razred, napredoval je iz tega, da svetovalna delavka razrešuje težave, do tega da se po pripravi sam odpravi do sošolcev in učiteljev. Področje, kjer ni bilo napredka, je, da po mnenju družine nima nobenega prijatelja ali sošolca za druženje. Otroku lahko v šoli pomagamo in spodbujamo, na pristne stike in odnose pa ne moremo vplivati. Spremenilo se je tudi otrokovo počutje, v višjih razredih ga moti hrup, med odmori je glasneje saj gre za večjo stavbo in večje število učencev. O hrupu govori tudi Macedoni- Lukšič (*et al.* 2009:109): »Najpogostejše je to moteče v tako imenovanih nestrukturiranih okoliščinah zunaj učilnice (pri prehodih iz enega prostora v drugega, v šolski avli, v jedilnici, na hodnikih, na dvorišču in podobno) in je lahko povezano tudi z različnimi vedenjskimi vzorci učencev s SAM. Večinoma ne moremo priskrbeti drugačne organizacije prostora in učencu tako olajšati bivanja v šoli. V teh primerih je treba učenca naučiti, kako naj si zagotovi svoj kotiček v večnamenskih prostorih, kako naj si pomaga (najraje s strategijami samonavodil) ob morebitnem stanju senzorne vzdraženosti.«

Prednosti, da se otrok šola v redni šoli

Nekateri učitelji so dejali, da je vedno več otrok z motnjo avtističnega spektra na njihovi šoli. Za šolanje v redni šoli je bila pomembna odločitev strokovnih delavcev, naj gre v redno šolo (*»Ko se je sin vpisoval v osnovno šolo, je bila prisotna socialna*

delavka oziroma psihologinja (za Bežigradom) in je absolutno svetovala naj gre v osnovno šolo.» - A50), za kar starši menijo, da je bila pravilna odločitev. Prednosti vidijo intervjuvanci v tem, da je manjša izločenosti, ni stigme za celo življenje, drugačna definiranost, da je prednost že samo po sebi, da se otrok lahko redno izobražuje, zmožnost normalnega vključevanja v skupino, pridobi izkušnjo živeti v naravnem okolju, navaja se na življenje v skupini in uči prilagajanja, kaj je prav za življenje in kako se uči. Nekateri intervjuvanci menijo, da je šola varovalni dejavnik otroka z motnjo avtističnega spektra (»Šola je pri njemu varovalni dejavnik, pomembna podpora v življenju.» – C105*).*

Ugotovitve, da je vedno več otrok z motnjo avtističnega spektra, se skladajo s raziskavami (Centers for Disease Control and Prevention 2016), ki pa po drugi strani (Fombonne 2003, Wing & Potter 2002) trdijo, da naraščanje otrok z motnjo avtističnega spektra nujno ne odraža povečanja razširjenosti motnje oziroma prave rasti, temveč so pomembni tudi drugi dejavniki: spremembe meril motnje avtističnega spektra, razvoj širokega koncepta avtističnega spektra, različne metode v raziskavah, povečana ozaveščenost in znanje med starši in strokovnimi delavci in razvoj strokovnih služb in storitev. Šola je za otroka lahko varovalni dejavnik, prostor, kjer se lahko izkaže, je uspešen in dosega svoje cilje. Je prostor, kjer lahko razvija in uresničuje svoje cilje. Intervjuvanci vidijo prednosti šolanja v redni šoli predvsem v tem, da ni otrok ni stigmatiziran in se navadi na prilagajanje v življenju.

Česa si še želijo

Ugotovila sem, da si posamezniki želijo ohraniti enako situacijo oziroma ničesar več, ostali pa, da bi delali z otrokom do konca osnovne šole, da bi imeli dodatne rekvizite, uporabljati vrtljivi stol, mehko žogo, viseče mreže pri delu, omogočanje seminarja na temo avtizma celemu kolektivu v šoli, otrok pa si želi manjši hrup med odmori.

Odgovori na raziskovalna vprašanja:

- Kje so se učitelji, družina in svetovalna delavka izobraževali oziroma pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?

Družina je znanja pridobila s pomočjo samoizobraževanja - večinoma iz literature (knjig, člankov, revij), preko spleta in s pomočjo praktičnih izkušenj. Strokovni delavci so po večini bili vključeni tudi v izobraževanje, nekateri v izobraževanje organizirano na šoli, nekateri pa so znanja pridobili tekom študija. Eden izmed strokovnih delavcev se ni izobraževal. Strokovni delavci se tako v večji meri udeležujejo organiziranih izobraževanj kot družina.

- Na kakšen način je pouk prilagojen za otroka z motnjami avtističnega spektra?

Pouk je prilagojen v razredu tako, da se je otrok učil vzpostavljanja odnosa z vsakim učencem posebej ob vstopu v prvi razred s pomočjo svetovalne delavke, s pomočjo učiteljice se je učil vedenjskih vzorcev v manjših skupinah, prav tako so učiteljice delale s celotnim razredom na sprejemanju in socializaciji otroka z motnjami avtističnega spektra. Potrebno je bilo tudi veliko dela na konkretnih situacijah, ki so se zgodile in učiteljice so uporabile jutranji krog, kjer so razvijali socialne veščine. Poleg teh prilagoditev ima otrok individualne prilagoditve; ustno spraševanje na dogovorjen termin ali izven razreda, pisanje preverjanja znanja izven razreda, prilagajanje ur zaradi hrupa, podaljšan čas preverjanja znanja, opravljanje bralne značke pri svetovalni delavki. Izbira razrednika razreda, v katerem je, je potekala po meri otroka z motnjami avtističnega spektra. Pouk je prilagojen tudi v tem, da je učiteljica otroku omogočala vrtenje na stolu in mu je v času stiske omogočen pogovor in dogovor ter, da so stvari načrtovane vnaprej.

- Kako poteka sodelovanje med učitelji, svetovalno delavko in družino?

Sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko poteka tako, da je otrok v primeru situacije pripeljan k svetovalni delavki za lažje reševanje. Svetovalna delavka je, ko so se pojavile ovire, učiteljici ponudila pomoč in podporo, ji predstavila dobra področja dečka in pomagala pri vzpostavitvi odnosa z otrokom. Velikokrat se

svetovalna delavka poveže z drugimi učitelji, da lahko otrokovo delo obogati ali se dogovori za izkoriščanju dodatnih ur. Sodelovanje učiteljev in svetovalne delavke s starši poteka po potrebi, starši so v oporo šoli, redno prihajajo v šoli in se zanimajo za stanje v šoli. Poleg rednih sestankov, sodelujejo tudi preko telefona oziroma elektronske pošte. Težav s sodelovanjem v večini primerov niso imeli, ko je do njih prišlo, so jih rešili hitro in vztrajno s pogovorom.

- Kakšne izkušnje so učitelji in svetovalni delavci pridobili pri delu z otroci z motnjami avtističnega spektra?

Strokovni delavci in učitelji so pridobili izkušnje, da je delo z otrokom z motnjami avtističnega spektra lahko prednost ali izziv. Prednost vidijo predvsem v tem, da je otrok nadpovprečno inteligenten in zanesljiv. Izzive, s katerimi so se pri delu srečali, lahko razdelimo na skupino (razred), strokovne delavce in na delo z otrokom. Pri vključitvi otroka z motnjami avtističnega spektra v razred je potrebno prilagajanje celotne skupine, kar je lahko naporno in težko tudi za ostale učence. Razložiti je potrebno ostalim učencem, zakaj ima določen otrok prilagoditve ter tudi reševati zbadanja otroka v razredu. Za učitelje je lahko delo stresno in naporno tudi zaradi joka in odziva otroka, včasih učiteljica ni znala odreagirati na situacijo. Srečevali so se tudi z izzivi z delom z otrokom v primeru sprememb, ki so nenačrtovane ali spremembe, ki so načrtovane vendar ogromne (npr. menjava šole, učiteljic,...). Pri delu so strokovni delavci uporabili različne načine dela (usmerjali so se na perspektivo moči, uporabljali različne metode vzpostavljanja komunikacije, terapijo s psom, dogovore in uporabo konkretnih situacij in medsebojnih odnosov sošolcev). Kot najbolj uspešni načini dela z otrokom z motnjo avtističnega spektra so se izkazali učenje vzpostavitve odnosa, stika in komunikacije z vsakim sošolcem posebej, seznam aktivnosti in obkljukanje že narejenih aktivnosti (tudi slikovno gradivo z uporabo ježkov, ki si jih odstranil), individualno delo z otrokom, ki se je nato nadaljevalo z delom v paru in zaključilo z delom v celotni skupini, individualno posredovanje navodil in pomiritev ter pogovor v primeru ihtenja.

- Kako vidijo strokovni delavci in družina pomoč in podporo otroku z motnjami avtističnega spektra?

Družina vidi pomoč in podporo otroku z motnjami avtističnega spektra v tem, da mu nudijo pomoč in podporo pri aktivnostih doma (pregled naloge, ko jo otrok opravi) ter so mu na razpolago, na otroka ne pritiskajo in imajo ustaljene rutine, in sodelujejo pri aktivnostih, ki niso povezane s šolo (maksimalno izkoriščanje počitnic). Strokovni delavci krepijo in spodbujajo otrokova močna področja, da se počuti uspešen, dober in sposoben, ima občutek, da zmore in se lahko dokaže (npr. uporaba računalniškega programa in risanje ptic, kjer je uspešen). Prav tako ga spodbujajo tam, kjer potrebuje dodatno podporo (učenje samostojnosti za življenje, dvigovanje obraza in spodbujanje k očesnemu stiku ter razvijanje samostojnosti pri otroku). V šoli ga podprejo pri razumevanju stvari, pri reševanju težav z ostalimi ter poskušajo zahteve prilagoditi otroku.

- Ali je opazen napredek otroka z motnjo avtističnega spektra z vključenostjo v program rednega šolanja?

Otrok z motnjo avtističnega spektra je napredoval na vseh področjih. Opazen je napredek otroka v razredu, ki se kaže predvsem v odnosu s sošolci (pridobil je zmožnost vzpostavljanja odnosov s posamezniki, sposoben je funkcionirati v celotnem razredu, manj je konfliktov in burnih izpadov v razredu, ko pride do težav, se sam odpravi do sošolcev, zna si razložiti nagajanje sošolcev), ko se izgubi, vpraša za pomoč ter naučil se je povedati, kaj ga moti. Poleg tega je opazen tudi napredek, ki je vezan bolj na razvoj otroka (napredek na področju govora, izražanja, učenja, zrelosti in razvojni napredek, napredek pri izražanju čustev, na socialnem področju, v reagiranju, na samostojnosti, vedenju in očesnem stiku z ostalimi).

Menim, da je uporabljena metodologija v magistrskem delu primerna. Zaradi izbora neslučajnostnega in priložnostnega vzorca, rezultatov, ki sem jih pridobila, ne morem posploševati na celotno populacijo temveč veljajo le za ta primer. Raziskavo bi izboljšala, če bi vključila več strokovnih delavcev in družin otrok z motnjo avtističnega spektra, ki obiskujejo različne osnovne šole v Sloveniji.

5. SKLEPI

Temeljne ugotovitve in sklepi, ki izhajajo iz raziskave:

- Znanja o motnjah avtističnega spektra so intervjuvanci pridobili iz literature, spleta, praktičnih izkušenj in izobraževanja.
- Strokovni delavci se v večji meri organizirano izobražujejo kot družinski člani, ki se samoizobražujejo.
- Znanja, ki so jih pridobili, jim pomagajo, da so boljše pripravljeni na situacije ter hitreje zaznajo in prepoznajo vedenje (motnjo avtističnega spektra).
- Znanja, ki jih pridobijo, težje neposredno uporabijo, ker gre vsakokrat za specifično, edinstveno situacijo, ker se razlikujejo otroci z motnjo avtističnega spektra in je vse odvisno od značilnosti in lastnosti posameznega otroka.
- Otroku se prilagodi delo, da je lahko vključen v redno šolanje. Prilagoditve znotraj razreda so: učenje vzpostavljanja odnosa z vsakim učencem posebej ob vstopu v prvi razred, učenje vedenjskih vzorcev v manjših skupinah, delo z razredom na sprejemanju otroka, uporaba jutranjega kroga kot načina dela in razvijanje socialnih veščin s postopnim vključevanjem otroka ter učenje na konkretnih situacijah.
- Otrok ima tudi individualne prilagoditve, npr. omogočanje vrtenja na stolu v razredu, izbor razrednika po meri otroka z motnjo avtističnega spektra, ustno spraševanje poteka na dogovorjen termin ali izven razreda, preverjanja znanja piše izven razreda, lahko ima tudi podaljšan čas pisanja preverjanja znanja, bralno značko opravlja pri svetovalni delavki, prilagoditve ur zaradi hrupa.
- Načini dela z otroki z motnjo avtističnega spektra so uporaba perspektive moči, metode vzpostavljanje komunikacije (risanje), terapija s psom, prilagoditve dela otroku in njegovim interesom, zmožnostim in potrebam, delo z razredom.
- Kot najbolj uspešni načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali: slikanje in branje pri mlajši starosti, uporaba Lego kock, učenje vzpostavitve odnosa, stika in komunikacije z vsakim sošolcem posebej, seznam aktivnosti in obkljukanje že narejenih aktivnosti (tudi slikovno gradivo z uporabo ježkov, ki se odstranijo), individualno delo z otrokom, nato delo v paru in nadaljevanje z delom v skupini, individualno delo pri navodilih, pomiritev v primeru ihtenja in pogovor.

- Delo z otroki z motnjo avtističnega spektra ima v procesu izobraževanja prednosti in izzive. Prednosti so v tem, da je otrok nadpovprečno inteligenčen in zanesljiv. Izzivi, s katerimi se pri delu srečujejo, so vezani na skupino (obvezno prilagajanje skupine na otroka z motnjo avtističnega spektra, kar lahko za ostale otroke predstavlja težavo in je naporno, učiteljice imajo težave, ker morajo posvečati pozornosti enem otroku in z razlago ostalim otrokom, zakaj ima določen otrok prilagoditve v razredu, potrebno je reševati situacije, ko ostali zbadajo otroka), na strokovne delavce (stres in napor zaradi joka in odziva otroka ter neznanje učitelja, kako odreagirati na situacijo) in izzivi z delom z otrokom (problem v spremembah, ki so nenačrtovane oziroma velike spremembe).
- Sodelovanje so vsi ocenili pozitivno. Sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko poteka kot dogovor, da je v primeru situacije pripeljan k svetovalni delavki za lažje reševanje, pomoč in podpora med učiteljico in svetovalno delavko, pomoč svetovalne delavke pri vzpostavitvi odnosa med učiteljico in otrokom, sprotno sodelovanje učiteljice s svetovalno delavko, povezovanje svetovalne delavke z drugimi učitelji, da lahko otrokovo delo obogati oziroma se dogovori o tem, kako bodo koristili dodatne ure. Sodelovanje učiteljev in svetovalne delavke s starši poteka v odvisnosti od potreb. Mama je v oporo šoli, redno prihaja v šolo, se zanima za stanje v šoli. Sodelovanje med starši in svetovalno delavko poteka tudi po telefonu. Na situacije se hitro in takoj odzovejo, večkrat pogovorijo in obveščajo med seboj, redno srečujejo na sestankih, dogovorijo tudi preko elektronske pošte, enkrat tedensko pa se tudi srečajo. Kot način sodelovanja so uporabili tudi zvezek za komunikacijo.
- Med sodelovanjem ni bilo ovir razen v enem primeru. Ovire so se pojavile zaradi drugačnih pričakovanj, zahtev in manj empatije učiteljice. Razrešili pa so jih takoj s pogovorom. Svetovalna delavka je ponudila pomoč učiteljici, ji predstavila dobra področja dečka ter bila vsakodnevno prisotna v razredu.
- Načini pomoči in podpore otroku, ki jih družina nudi, da bi bilo šolanje zanj lažje je pomoč in podpora pri aktivnostih doma in pri aktivnostih, ki se osredotočajo na ostale stvari v življenju. Strokovni delavci pa nudijo pomoč na specifičnih področjih za otroka in pomoč v šoli. Strokovni delavci so krepili in spodbujali močna otroka področja, mu omogočali dokazovanje, krepili občutek otroka, da zmore, uporabili miselne igre za razvijanje inteligence, uporaba delovnih listov za razvijanje socialnih veščin, učenje samostojnosti za življenje, dvigovanje obraza in

spodbujanje k očesnemu stiku ter razvijanje samostojnosti pri otroku. Pomoč in podpora v šoli obsega: pomoč pri izboljšavi ocen, prilagoditev zahtev v določeni meri otroku, učitelj se poskuša držati urnika, razloži otroku, če pride do sprememb, s svetovalno delavko in otrokom pripravita načrt preden rešuje težave z ostalimi, podpora pri razumevanju stvari in občasna podpora pri težavah s sošolci.

- Vključenost otroka z motnjo avtističnega spektra v šolanje je odvisno od pogojev na strani učiteljev in svetovalne delavke: fleksibilnost, prilagodljivost in usposobljenost učitelja za poučevanje otroka z motnjo avtističnega spektra, pomemben je odnos učiteljev, vključevanje otroka v aktivnosti učiteljev, prepoznavanje, kaj otroka zanima, spoznavanje in razvijanje odnosa z otrokom skozi leta, delo na vključevanju otroka v skupino od prvega razreda dalje in določene lastnosti učitelja (dobro je, da je kreativen pri delu, se zanaša na svoj občutek, samostojno rešuje situacije, pogled in delo zunaj okvirjev, ohranjajo lastno mirnosti in pomoč otroku, empatija). Predpogoji na strani staršev so, da ogromno delajo doma z otrokom, mu nudijo podporo v domačem okolju, ki otroku omogoča opravljanje šolskih obveznosti, delajo na socializaciji otroka, na to pa vpliva motivacija in angažiranost staršev. Predpogoji na strani šole so hiter prehod informacij o otroku, delo v manjših skupinah in dobro sodelovanje svetovalne delavke z učiteljico.
- Odrasle osebe so z delom z otrokom z motnjo avtističnega spektra pridobile drugačen pogled na svet, osebno rast, zavedanje, da obstaja več resnic, možnost uvida z druge perspektive, drugačno kategoriziranje pomembnih stvari, začudenje, koliko otrok zmore, nova znanja: poučenost o temi, hitrejša zaznava otrok, drugačno posredovanje učne snovi, novi načini dela (npr. jutranji krog, napovednik).
- Ostali učenci so pridobili zavedanje in razumevanje, da smo si ljudje različni, vsak ima svoje primanjkljaje in prednosti, sprejemanje drugačnosti, večjo strpnost, tolerantnost in potrpežljivost.
- Otroci z motnjo avtističnega spektra so napredovali v razredu (zmožnost vzpostavljanja odnosov s posamezniki, manj konfliktov in burnih izpadov v razredu sam poskuša razreševati težave in ko se izgubi, vpraša za pomoč, naučil se je povedati, kaj ga moti, sposoben je funkcionirati v celotnem razredu, zna si sam razložiti nagajanje in razume, da je to nepomembno). Napredovali so tudi na področju govora, izražanja, učenja, pri izražanju čustev, na socialnem področju, v

reagiranju, na samostojnosti, zrelosti in razvojni napredek, zgodila se je sprememba vedenjskih vzorcev, ima očesni stik, sposoben je osredotočenosti, poslušanja, lažji so prehodi v višje razrede.

- Težave, s katerimi se srečuje otrok v šoli, so hrup, nagajanje sošolcev in po mnenju nekaterih družinskih članov nima nobenega prijatelja ali sošolca za druženje.
- Vedno več je otrok z motnjo avtističnega spektra na osnovni šoli.
- Prednosti, da se otrok šola v redni šoli, so v tem, da je manjša izločenosti in ni stigme za celo življenje, otrok se navaja na življenje v skupini in prilagaja življenju v naravnem okolju.
- Šola je varovalni dejavnik otroka z motnjo avtističnega spektra.

6. PREDLOGI

Iz ugotovitev in sklepov magistrske naloge podajam naslednje predloge:

- Glede na to, da je na šolah vedno več otrok z motnjo avtističnega spektra, da so učitelji v stresu, ker ne znajo odreagirati na situacije, predlagam da se uvede izobraževanje na to temo za vse strokovne delavce na šolah, v primeru zanimanja, pa bi lahko vključili tudi starše.
- Predlagam, da bi enkrat letno naredili evalvacijo dela, kaj bi še potrebovali strokovni delavci in družina, da bi bilo šolanje lažje, pa tudi, da bi si izmenjavali dobre in slabe izkušnje, saj je tema še dokaj neraziskana.
- Glede na to, da so se nekateri učitelji počutili pod stresom in naporom, predlagam, da bi na šoli uvedli podporo v obliki supervizije oziroma intervizije za zaposlene, ki bi potencialno zmanjšala stres.
- Predlagam, da bi se v nižjih razredih, kjer so vključeni tudi otroci z motnjo avtističnega spektra, zmanjšalo število učencev, da bi se učitelji lažje posvetili vsem. To je pomembno predvsem v nižjih razredih, ko se tako otrok, sošolci in učitelji še spoznavajo in prilagajajo drug drugemu.
- Menim, da bi na osnovni šoli morali priskrbeti tudi dodatne rekvizite za delo (vrtljivi stol, mehka žoga, viseča mreža v razredu, itd.), ki bi bili namenjeni otrokom z motnjo avtističnega spektra in bi jim lahko pomagali pri delu, tega pa si želijo tudi učitelji.
- Glede na to, da si deček želi manj hrupa med odmori, bi se lahko osredotočili na to, kako mu to najlažje omogočiti v šoli, ki jo obiskuje. Mogoče, da bi razred zapustil malo kasneje in se tako izognil hrupu.
- Predlagam, da bi se izvedlo raziskavo tudi na drugih osnovnih šolah, kjer so vključeni otroci z motnjo avtističnega spektra oziroma bi se izvedla raziskava, kaj bi še otroci, starši in strokovni delavci na šolah potrebovali za lažje delo in sodelovanje.

7. SEZNAM UPORABLJENIH VIROV

- American Psychiatric Association (1952), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, first edition*. Washington: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (1968), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, second edition*. Washington: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (1980), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, third edition*. Washington: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (1987), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, third edition. text revision*. Washington: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (1994), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, fourth edition*. Washington: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (2000), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, fourth edition, text revision*. Washington: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (2013), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, fifth edition*. Washington: American Psychiatric Association.
- Attwood, T. (2007), *Aspergerjev sindrom: priročnik za starše in strokovne delavce*. Radomlje: Megaton.
- Benard, B. (1991), *Fostering Resiliency in Kids: Protective Factors in the Family, School, and Community*. Portland: Northwest Regional Educational Laboratory.
- Berry A., Borgi, M., Francia, N., Alleva, E., Cirulli, F. (2013), Use of Assistance and Therapy Dogs for Children with Autism Spectrum Disorders: A Critical Review of the Current Evidence. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 19, 2: 73-80.
- Bettelheim, B. (1967), *The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self*. New York: The Free Press.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998), *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2009), *Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2013), Spoštovanje otroštva, V: Kodele, T., Mešl, N. (ur.). *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči*. Priročnik za vrtce, šole in starše. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Fombonne E., (2003), Epidemiological surveys of autism and other pervasive developmental disorders: an update. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33, 4: 365–82.
- Gehart, D. (2007), *Creating Space for Children's Voices: A Collaborative and Playful Approach to Working with Children and Families*. V: H. Anderson, D. Gehart (Eds.). *Collaborative Therapy. Relationships and Conversations that make a Difference*. New York, London: Routledge.
- Gerden, B. (2008), Otrok z avtističnim spektrom v redni osnovni šoli – opis primera, V: Rovšek M. (ur.) *Otroci s posebnimi potrebami: izobraževanje in vzgoja otrok v duševnem razvoju*. Nova Gorica: Melior, Educa.
- Juul, J. (2010), *Družine s kronično bolnimi otroki*. Ljubljana: Inštitut za sodobno družino Manami.
- Jurišić, B. D. (2016), *Otroci z avtizmom – Priročnik za učitelje in starše*. Ljubljana: Izobraževalni center PIKA, Center Janeza Levca Ljubljana.
- Kanner, L. (1943), Autistic disturbances of affective contact. *Nervous Child* 2, 217-250.
- Macedoni- Lukšič, M., Jurišić, B. D., Rovšek, M., Melanšek, V., Potočnik Dajčman, N., Bužan, V., Cotič, J., Davidovič Primožič, B. (2009), *Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje RS.
- Magajna, L., Kavkler, M., Čačinovič Vogrinčič, G., Pečjak, S., Bregar Golobič, K. (2008), *Koncept dela, Učne težave v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Marn, U. (2006), Konstruktivizem v šoli kot podlaga učenja nenasilnih vzorcev vedenja. *Socialna pedagogika*, 10, 3: 365 - 386.

- Mesec, B. (2007), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II: študijsko gradivo*. 2. izdaja. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Milačić, I. (2006), *Aspergerjev sindrom ali visoko-funkcionalni avtizem*. Ljubljana: Center Društvo za avtizem.
- Opara, B. (2015), *Dodatna strokovna pomoč in prilagoditve pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Centerkontura.
- Ozonoff, S., Dawson, G., McPartland, J. (2002), *A parent's guide to Asperger syndrome and high-functioning autism: how to meet the challenges and help your child thrive*. New York: Guilford Press.
- Patterson, D. (2009), *Avtizem: kako najti pot iz tega blodnjaka*. Ljubljana: Modrijan.
- Peklaj, L. (2008), Učenci z učnimi težavami v razredu – priporočila za učitelje. V: Magajna, L., Pečjak, S., Peklaj, C., Čačinovič Vogrinčič, G., Bregar Golobič, K., Kavkler, M., Tancig, S., *Učne težave v osnovni šoli: problemi, perspektive, priporočila*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Powers, M. (ur.) (1989), *Children with autism: a parents' guide*. Bethesda: Woodbine House.
- Rogič Ožek, S. (2014), Otroci z avtističnimi motnjami, V: Vovk Ornik, N. (et al.) *Delo z otroki s posebnimi potrebami, učnimi težavami in posebej nadarjenimi učenci*. Maribor: Forum Media.
- Whitaker, P. (2011), *Težavno vedenje in avtizem: razumevanje je edina pot do napredka*. Ljubljana: Center za avtizem.
- Wing, L., Potter, D. (2002), The epidemiology of autistic spectrum disorders: is the prevalence rising?. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 8:151–61.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011)), *Uradni list RS*, št. 58/11.

Spletni viri:

- Centers for Disease Control and Prevention (2016). Autism Spectrum Disorder (ASD). Pridobljeno 21.2.2017 s strani, dostopno na: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>.

- Mednarodna klasifikacije bolezni in sorodstvenih zdravstvenih problemov za statistične namene (MKB-10-AM, verzija 6) (2016). Pridobljeno 16.2.2017 s strani, dostopno na: <http://www.nijz.si/sl/podatki/mkb-10-am-verzija-6> .

8. PRILOGE

Priloga 1: Smernice za intervju

Smernice za intervju – svetovalna delavka

1. Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?
2. Kakšna znanja ste pridobil?
3. V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?
4. Na kakšen način ste prilagodili delo za otroka s spektrom avtističnih motenj?
5. Kaj vse ste pri delu uporabili?
6. Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?
7. Kako izgleda delo z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja? Kaj ocenjujete kot prednosti, kaj kot slabosti?
8. Kako poteka sodelovanje z učitelji in starši?
9. Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?
10. Na kakšen način pomagate otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?
11. Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje? Zase, za svoje nadaljnjo delo?
12. Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?
13. Ali je viden napredek otroka z spektrom avtističnih motenj? Na katerih področjih?
14. Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?
15. Česa si še želite pri svojem delu?

Smernice za intervju – učitelji

1. Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?
2. Kakšna znanja ste pridobil?

3. V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?
4. Na kakšen način ste prilagodili delo za otroka s spektrom avtističnih motenj?
5. Kaj vse ste pri delu uporabili?
6. Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?
7. Kako izgleda delo z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja? Kaj ocenjujete kot prednosti, kaj kot slabosti?
8. Kako poteka sodelovanje z svetovalno delavko in starši?
9. Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?
10. Na kakšen način pomagate otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?
11. Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje? Zase, za svoje nadaljnjo delo?
12. Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?
13. Ali je viden napredek otroka z spektrom avtističnih motenj? Na katerih področjih?
14. Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?
15. Česa si še želite pri svojem delu?

Smernice za intervju – starši

1. Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?
2. Kakšna znanja ste pridobil?
3. V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?
4. Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?
5. Kako poteka sodelovanje z učitelji in svetovalno delavko?
6. Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?

7. Na kakšen način pomagajte otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?
8. Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje?
9. Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?
10. Ali je viden napredek otroka z spektrom avtističnih motenj? Na katerih področjih?
11. Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?
12. Česa si še želite?

Priloga 2: Transkripti intervjujev

INTERVJU ŠT. 1, oseba A, mati dečka

1. Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?
 »(A1)Knjige, / (A2) članki, /(A3) internet /(A4) pa razna praksa. /(A5) Sicer pa je izobraževanje sprotno, vsakodnevno.«
2. Kakšna znanja ste pridobil?
 »(A6) V bistvu največ iz svojih izkušenj, kako odreagirati v določenih trenutkih. /(A7) Primeri, ki so navedeni v literaturi kdaj držijo, kdaj ne držijo. / (A8) Te stvari so tako specifične, da je pri vsakemu otroku drugače. /(A9) Pri sinu se mi zdi to še bolj opazno, pa ne zato ker je moj sin, ampak je res drugačen.«
3. V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?
 »(A10) Mogoče si na to malce bolj pripravljen, približno veš kako odreagirati na situacijo. / (A11) Da ne odreagiraš preburno, kdaj sapo prej zajet, včasih korak nazaj stopiti, se umiriti. /(A12) Lepa beseda je pri njemu vedno lepo mesto našla. /(A13)Če pa si z njim odreagiral ježno, ali z neko negativno energijo, nisi ravno nekaj dosegel. (Dejansko je tako tudi pri ostalih. Malce si pripravljen, kako odreagirati).«

4. Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?

»(A14) Dokler je bil še majhen, je zelo rad slikal in bral. / (A15) Zelo rad se je ukvarjal z Lego kockami, ki jih ima še sedaj. (Tako mu je sestra večkrat rekla tam imava Lego kocke, kaj bi sestavljala, jaz pa sem mu z navodili pomagala.) / (A16) Sedaj pa pogovor. Največ zaleže pogovor. Zvečer, ko je izpod tuša in v pižami, ter leži v postelji, mislim, da so tisti večerni pogovori najboljši. / (A17) Če mu kaj leži na duši in takoj ne pove, mu svetujem, da karkoli je, mi mora takoj povedati, ker tiščati vase je najslabše./«

5. Kako poteka sodelovanje z učitelji in svetovalno delavko?

»(A18) Sodelovanje poteka odlično. Bolje si ne bi mogla želeči. / (A19) Res smo zelo dobra ekipa, tako svetovalna delavka, domači, okolje v katerem je, mu ustreza že od vrtca in tudi sedaj v osnovni šoli. / (A20) Kontakt s šolo je zmenjen po potrebi, od učiteljev mene nihče ne pokliče in dokler nihče ne pokliče in mi sin nič ne pove, predvidevam, da je vse v najlepšem redu in se ne vtikam. / (A21) Ko pa se kaj zgodi in sem obveščena, grem še isti trenutek v akcijo. / (A22) Tudi s svetovalno delavko se včasih slišiva po telefonu, ali ko peljem sina v šolo, morda dvakrat na leto pa le moram vprašati ali je vse v redu. (Večinoma so same dobre besede in sama pri tem neznansko uživam.) / (A23) Recimo v prvem razredu je bil en zvezek, v katerega se je vsakodnevno vpisalo kaj se dogaja. Vpisovale so tri učiteljice; razredničarka in dve pomožni učiteljici. / (A24) Ampak ugotovilo se je, da se dejansko nič ne zgodi in je bil zvezek hitro ukinjen./«

6. Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?

» (A25) V bistvu niti ni bilo težav, s sodelovanjem res ne. / (A26) V 4. razredu osnovne šole je sicer bila ena razredničarka, ampak sva se lepo pomenile in potem je bilo v redu. / (A27) Karkoli se zgodi se ne čaka, ampak takoj poskušamo rešiti. / (A28) Nekateri mi pravijo, da sem kot tank, ampak to je edini način da se stvari rešijo. Če bi pustili pri miru, ne bi šlo, ne bi bilo napredka. / (A29) Ta situacija je bila enkratna in se ni ponovila. / (A30) Razredničarka je od njega zahtevala določene stvari, za katere sem vedela, da jih sin na tak način ne bo zmogel. / (A31) Razumela sem jo, ker sem vedela, da to so stvari, ki jih ona more zahtevati, ampak naj stvari malo zasuče in nato je bilo v redu./«

7. Na kakšen način pomagata otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?

»(A32) Ves čas sem mu na voljo. / (A33) V nič ga ne silim, nič ga ne sprašujem, sam ve kaj mora narediti, če pa kaj potrebuje se sam obrne name. / (A34) Krasno se je naučil, da ko pride iz šole sam pove, da ima veliko naloge, se preobleče, jo naredi in potem ve da je prost. / (A35) Ne čaka name, da se vrnem iz službe, če pa kaj ne ve pa počaka, da mu pregledam ali je pravilno ali ne. / (A36) Po navadi se sam znajde, ampak pri določenih stvareh mu pomagam ali je prav ali ne. / (A37) Neke hude pomoči pri učenju pa ne potrebuje./«

8. Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje?

»(A38) Največ na osebni rasti. (Tega ti ne more noben dati.) / (A39) Je pa sigurno res, koliko imaš sam motivacije in angažiranosti. Nekdo bi morda vse poslal v kot, sama pa tega ne morem, ker je otrok tvoj. / (A40) Narediš vse, da bo zrasel v eno samostojno osebo in pri tem mu skušaš pomagati, povedati, ne svetovati in dejansko to počneš vsak trenutek, ko si z njim./«

9. Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?

»(A41) Mislim, da tudi veliko. / (A42) Kolikor sem obveščena so veliko pridobili, razumejo, da so tudi drugačni na tem svetu. / (A43) Tudi za njih je to izkušnja. / (A44) Veliko tudi na potrpežljivosti./«

10. Ali je viden napredek otroka z spektrom avtističnih motenj? Na katerih področjih?

»(A45) Da, napredek je viden na vseh področjih. / (A46) Na področju govora, (A47) izražanja, / (A48) učenja. / (A49) Zaenkrat je res viden napredek, kaj bo, ko bo prišel v puberteto pa ne vem. Sicer so že vidni prvi sledovi, ampak zaenkrat še obvladljivi/ (smeh).«

11. Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?

»(A450) Ko se je sin vpisoval v osnovno šolo, je bila prisotna socialna delavka oziroma psihologinja (za Bežigradom) in je absolutno svetovala naj gre v osnovno šolo. / (A51) Predvsem zato, ker ni tipičen primer avtizma in ima določene spektre, ki

malce ven iz tipičnosti sekajo in zato menim, da je pravilno da se redno šola. / (A52) Napačno bi bilo, če bi bilo drugače, že sedaj je včasih izločen, ko ga sošolci, kdaj izločijo, / (A53) če pa se ne bi tam šolal, bi pa sploh imel pečat za celo življenje naprej in tukaj pa ni nujno, da ga bo imel./«

12. Česa si še želite?

»(A54) Zaenkrat samo naj tako traja, naj stvari tako potekajo naprej. / (A55) Se pa vidi, da se določene zadeve umirjajo, ni več joka, (A56) burnih izpadov, vidi se, da je drugačen otrok, kot je bil v 1. razredu osnovne šole in sedaj v 6. razredu. (Naj le tako naprej napreduje).«

INTERVJU ŠT. 2 – OSEBA B, teta dečka

1. Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?

»(B1) Kot samoizobraževanje ves čas. / (B2) Ko je bil še čisto majhen in diagnoza ni bila postavljena, je bilo takrat obdobje, ko so v vseh revijah bili članki o avtizmi, to mi je najbolj ostalo v spomin. (Dedek je prvi omenil, da ima lahko njegov vnuk avtizem.) / (B3) Po tem, ko mu je bila diagnoza postavljena pa se ves čas izobražujem. / (B4) Ker sem v knjižnici v službi vsako stvar, ki najdem in piše o tem, si vzamem v torbo. Potem doma lahko to uporabimo, ali zase profesionalno se izobražujem.«

2. Kakšna znanja ste pridobil?

» (B5) Znanja iz področja avtizma prav nobenega. Samo, kar sem sama si prebrala. Za študij sem prestara / (smeh).«

3. V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?

»(B6) To samoizobraževanje je le ena opora. / (B7) Po vsem tem kar prebereš, poslušаш, dobiš le teorije. Praksa pa je nekaj popolnoma drugega. (Podobno je kot pri vzgoji. Sama sicer svojih otrok nimam, ampak pravijo, da se tega iz nobene knjige ne da naučiti. Kar je pa v praksi je pa za sproti in si takrat beliš glavo.) / (B8) Ne da se vedeti, ker je vedno nova in drugačna situacija v kateri se moraš znajti.«

4. Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?

» (B9) Spomnim se, da ko je bil še čisto majhen, da je za pomiritev bila vedno knjiga. Imam srečo, da sem zaposlena v knjižnici in, ko je bilo najbolj hudo so bile skladovnice vedno doma pripravljene. /(B10) Sedaj pa različno. /(B11) Največkrat se je potrebno usesti in pogovoriti, ampak tako na maratonsko./«

5. Kako poteka sodelovanje z učitelji in svetovalno delavko?

»(Najprej naj poudarim, da se mi zdi pomembno omeniti, da sem tudi sama obiskovala isto osnovno šolo kot nečak.) /(B12) Zato se mi zdi to kot splet okoliščin, da smo meli imeli srečo delati s tako prijaznimi zaposlenimi na šoli, ne le vzgojiteljice iz vrtca, temveč tudi učiteljice na šoli ter svetovalna delavka. (Janja v prvi triadi in druge). / (B13) Ko to vidiš, da takšen otrok, ki je drugačen in ga učijo, kaj je prav za življenje /(B14) in predvsem to, da sam to pokaže, kaj so ga naučile, je neprecenljivo. /(B15) Naučile so ga, kako se uči. (Ko sem sama obiskovala to šolo, tega ni bilo. Razredničarke so res prijazne, predvsem trenutna je sonček od človeka, sicer učiteljica likovne vzgoje, kar nečaka res veseli. Prav tako ga veseli oblikovanje z glino, katera sva prva začela in sedaj že nekaj časa obiskuje krožek.) /(B16) Predvsem ta povezava likovne umetnosti, učiteljice likovne vzgoje in nečaka, mislim, da to mu največ pomeni. /(B17) Sodelovanje s takimi ljudmi je uspešno, / (B18) še posebej, ker mislim, da se vsaka stvar hitro reši./«

6. Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?

»(B19) Mislim, da večjih težav ni bilo./«

7. Na kakšen način pomagata otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?

»(B20) Pomagam, kakor pač lahko. /(B21) Zdi se mi, da mu veliko pomeni to, da šolo pustiva na miru pa raje skupaj kam greva in skupaj kaj počneva. /(B22) Počitnice so temu tako prilagojene, da sva skupaj in jih maksimalno izkoristiva. /(B23) Prvič smo šli tudi na daljše potovanje, v London. Mislim, da mu je izjemno koristilo to, da se je na potovanje pripravil, se veselil. In potem ko je bil tam je to tudi doživel. /(B24) Rad ima razstave, ne mara kina, ker mu je preglasno. /(B25) Všeč mu je bazen, voda je njegov element, meni osebno ni všeč, ampak mu ugodim./«

8. Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje?

»(B26) Zelo veliko. /(B27) Predtem sem bila nepoučena o tej temi. Sedaj pa vem kar precej./ «

9. Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?

»(B28) Upam, da tudi drugi otroci se iz tega kaj naučijo in mislim, da tudi se naučijo drugačnega ravnanja. / (B29) Je pa odnos učiteljev zelo pomemben, ker je z njimi cel dan./«

10. Ali je viden napredek otroka z spektrom avtističnih motenj? Na katerih področjih?

»(B30) Prav gotovo je napredek otroka viden. /(B31) To, da ne bi bil zmožen opravljati šole, ni nikoli skrbelo. Ima dovolj podpore v domačem okolju, zato redno osnovno šolanje, mu ne bi smel biti problem. /(B32) Zdi se mi pomembno in hudo, da nima enega pravega prijatelja ali sošolca, s katerimi bi se družil. (Med poletnimi počitnicami je bilo lepo videti, da se je na morju ujel z enim fantkom, s katerimi sta se igrala, plavala in se tudi zmenila, da se bosta naslednji dan videla. Ko sem to videla sem bila v solzah. Vidi se, da mu to manjka v šoli. Ker tudi sama nisem po karakterju komunikativna, vem kako je to pomembno v šoli. Šola je kruta, otroci so kruti. Seveda ne na takšen način, ampak lahko pa tako je. Če imaš nekoga, je lažje.) /(B33) Ampak rekla bi, da je napredek na vseh področjih. /(B34) Teh izbruhov je manj, stvari se spreminjajo /(B35) in niso več tako intenzivne, kot na primer jok. (Včasih se jezi in skorajda joka brez solz zaradi nepomembnih stvari, kot je na primer; škarje je pozabil v šoli.) /(B36) Iz malenkosti nastanejo drame. V normalnem svetu vržeš čez rame in greš naprej, ker je nepomembno. Tukaj je drugače. /(B37) Ker pa se bliža puberteta, nimamo pojma kaj nas čaka./«

11. Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?

»(Ne predstavljam si kako je v kakšni izredni ali temu prilagojeni šoli.)/(B38) Definiran je drugače kot ostali otroci, ampak prednosti so. /(B39) Če bi bil v posebnem šolanju, bi ga to še dodatno zaznamovalo. Stigma. /(B40) To je že samo posebej prednost, da se lahko redno izobražuje./«

12. Česa si še želite?

»(B41) Trenutno ničesar več./«

INTERVJU ŠT. 3 – OSEBA C, svetovalna delavka

Smernice za intervju – svetovalna delavka

1. Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?

(C1) Da, dejansko sem se že v času študija pridobila določena znanja, / (C2) sicer pa tudi preden sem dobila dečka v obravnavo sem se počutila premalo kompetentna in zato sem se nekaj mesecev preden je deček prišel v prvi razred naše šole, udeležila izobraževanja na temo avtizma. /(C3) Kasneje pa sem prebirala literaturo, /(C4) pa tudi na šoli je bilo organizirano izobraževanje, ker je več otrok z avtizmom. /

2. Kakšna znanja ste pridobili?

(C4) V bistvu sem pridobila predvsem neke smernice za delo z otrokom, (C5) sicer pa se mi zdi, da je pri samem delu precej odvisno od posameznega otroka, njegovih značilnosti in lastnosti. /(C6) Vsak otrok z avtizmom je drugačen, tako da ni nekega "recepta", kako delati z otroki s to motnjo. /

3. V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?

(C7) Nekaj sigurno pomagajo, /(C8) ampak glede na specifiko tega dečka, sem se v precej situacijah morala sama znajti. / (C9) Pomembno je biti pri svojem delu kreativen,/(C10) se zanašati na svoj občutek / (C11) in se z otrokom spoznala in razvijala skozi vsa leta./

4. Na kakšen način ste prilagodili delo za otroka s spektrom avtističnih motenj?

(C12) Glede na to, da je imel v začetku, v prvi triadi, predvsem težave na socialnem področju,/(C13) je bilo potrebno prilagoditi delo z njim na takšen način, da je ob vstopu v prvi razred se najprej učil vzpostavljanja odnosov z vsakim sošolcem posebej. /(C14) Nato je sledilo delo v manjši skupini in s tem se je učil vedenjskih vzorcev v manjši skupini z dvema sošolcema, nato s tremi in štirimi./ (C15) Sčasoma se je skupina povečevala, dokler ni bil v četrtem razredu sposoben funkcionirati v razredu, kjer je približno 25 otrok. / (C16) Potreboval je več časa /(C17) in z vsakim sošolcem je bila neka posebnost v odnosu, /(C18) ker sicer nekateri sošolci so ga

poznali iz vrtca, ampak zaradi njegovega specifičnega vedenja, je bil včasih tudi predmet posmeha. / (C19) Potrebno je bilo tudi z razredom delati na tem, da so ga sprejeli./

5. Kaj vse ste pri delu uporabili?

(C20) Izhajala sem iz tega, da je učno uspešen, da je to njegovo močno področje. / (C21) Pri vzpostavljanju komunikacije z njim, predvsem v težavnem obdobju, ko ni znal ubesedit svojih težav, sem z vednostjo, da je spreten v risanju, ker pisati še ni znal in sem mu ponudila papir, da mi je narisal težavo / (C22) in mi risbico opisal kasneje, ko je že pisal./ (C23) Težavno je bilo, ker je veliko jokal, trmaril in ni znal opisati v čemu je problem. / (C24) Na papir je napisal stvari, ki ga motijo, ali nerazčiščene stvari, ki so se mu zgodile. Tako, da sva prek tega vzpostavila komunikacijo. / (C25) V petem razredu je bil vključen v terapijo s pomočjo psa, ki je tudi ena izmed metod dela. / (C26) To je delo s terapevtskim psom, kjer je uril socialne veščine v manjši skupini, kar mu je zelo pripomoglo v razredu. / (C27) Sedaj pa je tega že kar več, občasno potrebuje le podporo ob kakšni težavi s sošolcem. / (C28) Sicer pa vsako jutro se srečava na določenem mestu in si narediva načrt za celoten dan. / (C29) Tako, da če ima kakšno težavo mi takrat pove in takrat se dogovoriva kdaj bo srečanje, da to težavo rešimo. /

6. Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?

(Menim, da ta način dela, ki sem si ga jaz izbrala se mi zdi primeren, ker njemu to ni povzročalo stresa.) / (C30) Vedel je, da bo z vsakim sošolcem posebej pri meni se učil vzpostavitve odnosa, stika in komunikacije. / (C31) Tudi vsakodnevni načrt dela na katerem je bil seznam aktivnosti, ki jih ima za narediti, je po opravljeni aktivnosti to obkljukal in na takšen način je zanj potekal pouk./ (C32) Seveda to ne bi funkcioniralo brez tega, da dobro sodeluješ z učiteljico. / (C33) Ona mi je predstavila urnik, da sem lahko dečku napisala vse kar se bo dogajalo, da ne bi prišlo kaj vmes, kar ni bilo po načrtu, kar bi povzročilo stres. / (C34) Ta način dela, slikovno gradivo – dejavnosti z ježki, ki si jih odstranil, ko je ura šla mimo, mu je zelo pomagalo./ (Podoben način dela je prakticirala tudi učiteljica na tabli, kar je za vse otroke bilo dobro. Kasneje ko drugi otroci tega niso potrebovali, je on to še vedno imel, ker se je zaradi tega bolje počutil in bil mirnejši

7. Kako izgleda delo z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja? Kaj ocenjujete kot prednosti, kaj kot slabosti?

(C35) Prednost so sigurno tej dvojno izjemni otroci, ki so poleg motnje avtističnega spektra tudi nadpovprečno inteligentni in se to da s pridom izkoristiti v njihovo dobro in njihovo korist. / (C36) Predvsem se mi zdi pomembno, da učitelj, ki poučuje takega otroka, za to nekako usposobljen / (C37) in da ima občutek za primerno empatijo, / (C38) ker drugače je lahko delo s takšnim otrokom izjemno naporno in stresno. / (C39) Zato je bil izbor učitelja razrednika narejen tako, da je bil primeren za tega otroka. / (C40) Tudi informacije so potekale iz razreda v razred, tudi pri spremembi učiteljice. / (C41) Jaz tega sicer ne vidim kot slabost, ampak kot neke vrste izziv. Delo s tem dečkom je bil meni osebno velik izziv, / (C42) zelo sva se povezala prav zaradi vseh teh njegovih težav, ker sva bila nekako prisiljena v to. /

8. Kako poteka sodelovanje z učitelji in starši?

(C43) V prvi triadi ga je imela ena učiteljica, kar se mi zdi za takega otroka absolutno prednost, predvsem zato, ker sta se dobro razumela. / (C44) Ta učiteljica je bila v začetku pogosto v stresu in / (C45) ni znala pogosto odreagirati na dano situacijo / (C46) ampak po dogovoru v takšni situaciji je bil pripeljan k meni (svetovalna delavka) za lažje reševanje. / (C47) Skozi leta sva skupaj z učiteljico rasli in si pomagali, za to menim, da je bila velika prednost v tem, da je ostala z njim tri leta, ker se je otrok na njo navadil, na njen način dela in obratno. / (C48) Otroku je bil stresen prehod v četrti razred, ker se je preselil v večjo šolo in menjal stavbo, novi prostori, učiteljico in zaradi tega je potreboval, kar precej časa, da se je na to navadil. / (C49) Učiteljica v četrtem razredu je imela drugačne zahteve, drugačna pričakovanja, mogoče malce manj empatije, / (C50) ampak zaradi tega sem se jaz kot svetovalna delavka počutila še bolj potrebno pri pomoči, da se je vzpostavil ta odnos med dečkom in učiteljico. / (C51) Nato pa je bil lažji vsakoletni prehod v višji razred, ker so ga tudi učiteljice že bolj poznale. / (C52) Je pa tudi on naredil en velik napredek pri sebi, zrelostno in razvojno, zato ni več tako velikih težav kot v prvi triadi. / (C53) Sodelovanje s starši poteka odlično, predvsem z mamo. / (C54) Mama je nam ves čas v oporo, / (C55) se dopolnjujemo, / (C56) redno prihaja v šolo, / (C57) se zanima za stanje. / (C58) V času prve triade smo imeli kot en dodaten način oziroma pomoč, zvezek za komunikacijo med šolo in starši, / (C59) ker je včasih deček že v šolo prišel slabe volje in v šoli nismo vedeli zakaj in zato nam je mama zjutraj napisala vzrok.

/(Primer: da zjutraj ni hotel obuti nogavice, ker so ga pikale in posledično je bil razburjen. Vedeli smo zakaj je bil slabe volje in je bilo lažje iz tega izhajati, ker je bil v takšnem stanju, /(C60) da je le sedel, /(C61) cvilil, /(C62) se gugal in /(C63) ni znal ubesedit v čem je problem. /(C64) Vedela sem na kaj naj se naslonim in kje iskati rešitev, ker je mama dala informacijo. /(C65) Mama nas je ves čas podpirala, /(C66) tudi ogromno je naredila za svojega sina /(C67) prav tako sta veliko pripomogli njena sestra in babica. / (Tako, da je tudi deček najbolj navezan nanje.)

9. Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?

(C68) Kot rečeno, mogoče samo na začetku z učiteljico v četrtem razredu, /(C69) ampak verjamem, da vsaka učiteljica ima neko svojo predstavo, kako funkcionirajo otroci s posebnimi potrebami in takrat sem začutila, da sem v prednosti in pomagala, /(C70) ter ji tudi predstavila njegove dobre lastnosti, njegova močna področja, da se je lahko on tudi dokazal v razredu, kljub temu, da je imel še neke vedenjske odklone. /(C71) Tako, da sva se večkrat s to učiteljico tudi neformalno srečale po službi, da sva se veliko pogovarjale o njem in samem delu. /(C72) Deček je imel takrat še pet ur dodatne strokovne pomoči, tako, da jaz sem vsaki dan bila prisotna v tem razredu in moram pohvaliti tudi to učiteljico, da je sčasoma sprejela dečka in sta vzpostavila odnos. /(C73) Potrebna je fleksibilnost, prilagodljivost učitelja, /(C74) da nisi zgolj v okvirih, temveč zmoreš pogledati preko njih.

10. Na kakšen način pomagata otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?

(C75) Od kar je bil deček identificiran kot nadarjen otrok v četrtem razredu, je cilj krepiti njegova močna področja, da se tudi otrok pri tem počuti uspešen, dober, sposoben. /(C76) Vsako leto je oblikovan tako imenovan portfolio, v katerem se najdejo bodisi miselne igre za razvijanje inteligence, /(C77) bodisi kakšni delovni listi za razvijanje socialnih veščin. /(C78) Prvič letos pa tudi deček ogromno oblikuje v računalniškem programu Tinkercad (3D oblikovanje). /(C79) Smisel je v oblikovanju 3D predmetov, pri čemer se vidi njegova izvirnost, malenkostnost in natančnost. /(Naj dam primer: trenutno je v fazi gradnje neke čezoceanske ladje in pri tem je pozoren na vse detajle; od centralne napeljave, vodovoda, vse malenkostni, katere potniki ne vidijo.) /(C80) Pri vseh teh stvareh mislim, da se dobro vidi, da je deček visoko

nadpovprečno inteligenčen in menim, da bi bila škoda, da se ga ne bi že sedaj usmerjalo v neko poklicno orientacijo. / (Najverjetneje bo služboval nekje individualno, ampak jaz ga vidim v znanstvenih vodah, ker ima tudi kreativno žilico, izvirne ideje, zelo posebne, ampak izvedljive. Tudi risbe, ki jih je risal v prvem razredu niso bile otroške, kot pri drugih učencih. Lani poleti je bil na eni izmed slikarskih kolonij, katero vodi ena slikarka in je tudi ona odkrila to,) / (C81) da je zelo nadarjen na področju risanja. / (C82) Zelo so mu pri srcu ptice in zato se posvečava fotografijam ptic, katere nato on podrobno nariše. / (C83) Se pa posvetujem z učiteljico za likovni pouk, da mi svetuje in opozori na kaj naj bom pozorna in v kaj naj ga usmerjam. / (C84) Ker sama nimam teh znanj, se timsko povezujemo z učiteljicami in tako sprejemam njihove namige oziroma smernice, da lahko še bolj obogatim dečkovo delo. / (C85) Zdi se mi pomembno, da ga učim samostojnosti za življenje. Da ko bo odšel iz osnovne šole bo samostojen in ne bo potreboval pomoči. /

11. Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje? Zase, za svoje nadaljnjo delo?

(C86) Predvsem se mi zdi, da sem dobila popolnoma drugačno sliko na svet in / (C87) se zavedati, da ne obstaja samo ena resnica. / (C88) Odprl mi je oči, ker mi si svet predstavljamo na drugačen način, ko pa sem kdaj poskušala pogledati skozi njegove oči ali razmišljati z njegovimi možgani, sem videla, da obstaja tudi neki drugi nivo, spekter in ena njegova resnica, ki je še kako resnična. / (C89) On si stvari drugače razlaga, nam nepomembne, samoumevne, stvari so njemu ključne. /

12. Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?

(C90) Začeli so sprejemati drugačnost, / (C91) naučili so se vzpostavljati odnos z nekom, ki je bil na začetku res zelo moteč. / (C92) Postali so bolj strpni, bolj tolerantni / (C93) in se zavedajo to, da smo ljudje različni, kar pa ni nič narobe, ampak morda celo prednost. / (C94) Tudi z učiteljicami delamo na takšen način, da spodbujamo, da bi prišel do izraza na kakšnem drugem področju in s tem tista slaba področja (kot na začetku socialno področje) zatire in se dokazoval z boljšimi in s tem imel ves čas občutek, da on tudi nekaj zmore. /

13. Ali je viden napredek otroka z spektrom avtističnih motenj? Na katerih področjih?

(C95) Najbolj je viden napredek na socialnem področju. / (C96) Ni več opazen med sošolci po kakšnih drugačnih vedenjskih vzorcih, / (C97) sposoben je fokusa, / (C98) poslušanja, / (C99) zmore vzpostaviti odnose s posamezniki. (Trenutno je sicer v takem obdobju, da mu je nerodno, obdobje sramu, kar pa je v tej fazi starosti - pubertete popolnoma normalen pojav.) / (C100) Občasno sicer še potrebuje podporo, ker določenih stvari še vedno ne razume na isti način kot mi. / (C101) Res pa je, da je pokazal ogromen napredek, ker spelje teden ali dva brez nikakršnega konflikta, / (C102) občasno še joka, če je še kakšna stvar drugače, kot si jo je sam zamislil. (Tudi če recimo razume nek postopek, kot denimo pri matematiki merjenje kotov in mu pojasniš, da ni pravilno, ker obstaja le en način, se pojavi ta jok. Po določenem času, ko ga pregovoriš, spozna da je v zmoti in sprejme.) / (C103) Ima rigidnost v obnašanju, kar pomeni, da kar on sprejme tisto je za njega zakon. / (C104) Pomembno se mi zdi, da je okolju, kjer je rutina, kar mu pomeni občutek varnosti. / (C105) Šola je pri njemu varovalni dejavnik, pomembna podpora v življenju. / (C106) Napredoval je tudi pri očesnem stiku, na začetku ga ni bilo, / (C107) pa sem mu vedno znova dvigovala obraz, ga spodbujala k temu in sedaj ima očesni stik, ko se pogovarja z ljudmi. / (C108) Na začetku, ko so se pojavile težave, sem sama odšla do učiteljic ali sošolcev, nato sva počasi napredovala, da sva šla oba, sedaj se pa gre tudi že sam. / (C109) Se pa vedno prej pripraviva, narediva načrt in sam odide in se zmeni. Včasih stojim za njim za oporo. /

14. Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?

(C110) Najprej naj poudarim, da za otroka, ki je učno uspešen in ima dodatne ure strokovne pomoči, je najpomembnejše to, da je zmožen se normalno vključiti v skupino. / (C111) To je ključno že v prvem dnevu prvega razreda, da se na tem gradi, da bo nekoč otrok zmožen sam funkcionirati v skupini na tak ali drugačen način. /

15. Česa si še želite pri svojem delu?

(C112) Želim si, da bi lahko z njim delala do konca osnovne šole in ga opremila za življenje. / (C113) Verjamem, da so se vse te učiteljice, ki so ga imele, ogromno

naučile ob delu z njim, da vidijo njegove prednosti, da jih cenijo, da ga vključujejo v svoje dejavnosti./

INTERVJU ŠT. 4 – OSEBA D, učiteljica

1. Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?

(D1) Veliko znanja sem pridobila iz literature, /(D2) imeli smo pa tudi po tem, ko je obiskoval drugi razred, neka izobraževanja v Zavodu za naglušne in gluhe. /(Ne spominjam se točno kakšen seminar, ampak je bil o temi avtizma.)

2. Kakšna znanja ste pridobil?

(D3) Malce drugačno razumevanje teh otrok, /(D4) predvsem pa napotki kako odreagirati v dani situaciji. /(D5) Sicer so si otroci z avtizmom med seboj različni in zato je širok spekter situacij in je težko se tega dobesedno naučiti. /

3. V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?

(D6) Prej zaznam in prepoznam specifična vedenja, ki jih lahko nato spremljam in rešujem. /(D7) Predvsem pa kot nekakšna pomoč in podpora./

4. Na kakšen način ste prilagodili delo za otroka s spektrom avtističnih motenj?

(D8) Delo s tem otrokom je drugačno, kot bi bilo s kakšnim drugim, predvsem je bilo veliko potrebno dela v skupini, ker je imel tam največ težav v smislu socializiranja. /(D9) Največ dela smo posvetili temu, ampak takrat se je tega več dalo narediti, ker so učni načrti bili krajši in manj intenzivni. /(D10) Vedno smo imeli jutranji krog in tam razvijali socialne veščine z vsemi in tega fantka postopoma vključevali. /(D11) Vedno smo delali na čim več konkretnih situacij, kjer se je moral odzivati. Na takšen način se je učil tega. /

5. Kaj vse ste pri delu uporabili?

(D12) Najbolj same otroke, sošolce, ki so ga začeli drugače sprejemati, ker pri nekaterih otrocih pri tej starosti pride do določenih odklonov. /(D13) Več ali manj pa smo delali na konkretnih situacijah./

6. Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?

(D14) Uporaben način dela je bil ena na ena, se pravi individualen kontakt z njim, /(D15) potem, da se ga je vključevalo v tandem, se pravi, da je delal v paru in nato smo tako nadaljevali v vedno večjo skupino. Delali smo tako zato, ker on se je običajno na enega sošolca navadil in potem je bilo potrebno to počasi razširiti. /(D16) Individualen pristop je bil potreben predvsem pri navodilih, da je že vnaprej vedel kaj bo počel in ga je to zelo zanimalo./

7. Kako izgleda delo z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja? Kaj ocenjujete kot prednosti, kaj kot slabosti?

(D17) Zelo je odvisno od tega kakšen je otrok. /(D18) Vedno gledamo na skupino in ko imaš noter takega fantka, moraš vedno kaj prilagajati. /(D19) Težko je za ostale otroke. /(D20) Ta fantek je bil naporen večinoma v prvem razredu s tem jokom in odzivom. (Sem pa prej imela eno deklico, ki je pa nasilno odreagirala, ni dovolila da se sploh ji približajo. Takrat nismo še vedeli kakšna je, kasneje so ji določili diagnozo avtizma. Težko je bilo iz več vidikov, zanj ker ni znala se izraziti kaj bi želela, na drugi strani prepoznavo tega.) /(D21) Poskušaš reševati po svojih zmožnostih in včasih je to za skupino kar zelo naporno. /(D22) Pri 24-ih otrocih se samo enemu posvetiti je težko, vsak otrok je specifičen, z drugačno motnjo in s tega vidika ni enostavno. /(D23) Bi bilo dosti lažje, če bi bila manjša skupina./

8. Kako poteka sodelovanje z svetovalno delavko in starši?

(D24) Sodelovanje je potekalo odlično. /(D25) Starši so bili na naši strani, nam v pomoč in podporo. /(D26) Vsakokrat smo se pogovorili in se obveščali. /(D27) Kar smo v zvezek zapisali sta se mama in fantek o tem doma pogovorila. /(D28) Kljub izbruhom se je dalo z njim lepo komunicirati, kar pomeni, da so doma dosti delali na tem. /(D29) Tudi s svetovalno službo smo uspešno sodelovali. Izmenjevali smo si informacije, včasih je fantek odšel med uro k svetovalni delavki, da se je pomiril. /

9. Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?

(D30) V bistvu nekih ovir dejansko ni bilo, ker so starši redno bili prisotni in sodelovali. /(Nič niso olupševali, dejansko so pri zemljeni. Sprejeli so ga takega kot je in verjamem, da so se tudi oni morali kar precej izobraževati na to temo.)

10. Na kakšen način pomagate otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?

(D31) Imam določene zahteve, ki pa jih lahko tudi malo prilagodim, ampak v principu zahteve mora opraviti, mogoče v manjšem obsegu oziroma se mu prilagodi./

11. Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje? Zase, za svoje nadaljnjo delo?

(D32) Za svoje delo je pomembno to, da jih prej zaznaš. /(D33) Drugačno posredovanje učne snovi /(D34) ali načina dela, recimo jutranji krog ali napovednik. /(So kakšni kamenčki, ki se skupaj postavljajo.)

12. Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?

(D35) Eno izkušnjo velike potrpežljivosti, strpnosti, na sprejemanju drugačnosti. /(D36) Pri tako majhnih otrocih je težko razložiti drugačnost, zakaj pa on lahko, zakaj njemu ni treba... Dobiš tisoč zakaj-ev in težko dopoveš otrokom pri tej starostni stopnji. Zelo težko je razložiti in bila sem vedno v dilemi. (Prav je da vedo, da obstaja drugačnost, drugačna vrsta vedenja in to jim nekako poenostavljeno objasniš. Seveda vedno vprašam za dovoljenje starše, če smem na tak način, ker zdi se mi da otroci potem to čisto drugače sprejmejo. Pomembno je, da si ne zatiskamo oči, tudi starši drugih otrok morajo vedeti, da lahko doma svojim otrokom pomagajo dojemati.) /(D37) Veliko se z otroci o tem pogovarjamo, da smo si različni in nato je vsem lažje. /(D38) Tudi pri tem fantku je bilo podobno, navezal se je z eno deklico, medtem pa so ga trije fantje zbadali. Na to temo smo se pogovorili in reševali. / (Je pa res od tega ogromno odvisno od zrelosti otroka. Starejši kot je otrok, lažje razume. Mislim, da je res najtežje v prvih dveh razredih.)

13. Ali je viden napredek otroka z spektrom avtističnih motenj? Na katerih področjih?

(D39) Viden je bil napredek na vseh področjih. (D40) Največ težav smo imeli na socialnem področju, na katerem je pokazal izjemen napredek. Že na prehodu iz prvi v drugi razred je bil napredek, sunkovit pa iz drugega v tretji. /(D41) Najbolj viden primer je bil v reagiranju. /(D42) V prvem razredu je ves čas jokal, v drugem je bilo jokanje le občasno, ampak se je hitreje umiril. V prvem razredu je bil jok, nato trma in kljubovanje, šel je pod mizo. V drugem tega ni bilo več./

14. Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?

(D43) Absolutno lahko pridobi. /(D44) Vsi ti otroci bodo živeli v nekem naravnem okolju, se gibal med ljudmi in je pravilno tako. (Omejili bi fantka, če bi ga v neko ustanovo njemu enakih poslali. Ogromno je pridobil.)

15. Česa si še želite pri svojem delu?

(D45) Nič drugega kot le to, da bi delovala z manjšo skupino, da bi se lahko res lahko bolj posvetila. /(D46) Mogoče kakšen rekvizit, ki bi jim ustrezal. /(D47) Ta fantek se je denimo zelo rad vrtel. In sama sem ga pustila, da je to lahko počel. /(D48) Na izobraževanjih so nam potem pokazali kako ga umiriti, da se posede, da se vrti na vrtljivem stolu, ali uporabo mehke žoge, viseče mreže.../

INTERVJU ŠT. 5 – OSEBA E, učiteljica 2

1. Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?

(E1) Ne, nikjer se nisem izobraževala. /(E2) Malce sem si prebrala določeno literaturo, (E3) veliko napotkov pa sem pridobila od kolegic učiteljic. (E4) Večinoma samoizobraževanje./

2. Kakšna znanja ste pridobil?

(E5) Učim se vsakodnevno iz izkušenj./

3. V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?

(E6) Nič. /

4. Na kakšen način ste prilagodili delo za otroka s spektrom avtističnih motenj?

(E7) Najprej sem ga zelo dobro spoznala kot razredničarka in pa še prek enega projekta Green city design challenge v katerega sem fantka vključila, tako da sem kar precej časa z njim preživela. (Tudi prejšnja leta je skupaj s mamo ali teto enkrat tedensko hodil na delavnico glin in ga zato poznam že od prej.) /(E8) V bistvu prilagajanje poteka tako, da v času stiske, ko je kaj drugače od načrtovanega, se lepo pogovoriva in počasi se dogovoriva. /(E9) Drugače pa, ko je načrtovano in se ve, kaj se od njega pričakuje, odlično opravi stvari./

5. Kaj vse ste pri delu uporabili?

(E10) Pomembno je prepoznati, kaj ga zanima. /(E11) Predvsem pri prej omenjenem projektu je bilo videti, da ga zanima delo z računalnikom, mu je bila dodeljena naloga, v kateri je bilo šest učencev, v projektu Tinkercad napredoval v risanju iz zelo preprostih v vedno bolj zahtevne stvari. To je program za 3D oblikovanje. Potem je še doma vadil in je sedaj že pravi ekspert. Ko sem videla, da ga to zanima sem mu dala to za delati in je res odlično opravil./

6. Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?

(E12) Najbolj se mi zdi individualno delo, ker nekako ne mara preveč drugih okoli sebe. /(E13)Tudi malce težje sodeluje, zato se njegovim zmožnostim in potrebam prilagodi./

7. Kako izgleda delo z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja? Kaj ocenjujete kot prednosti, kaj kot slabosti?

(E14) Prednost je ta, da vsak ta otrok je zanesljiv, če nekaj reče, da bo storil to tudi stori. /(E15) Problem nastane, če se karkoli spremeni vmes, če je drugače od načrtovanega, mogoče nenapovedano nadomeščanje ali, da se razred preseli v neko drugo učilnico, takrat pa je res hudo. Fantek v takih primerih najprej pade v jok in ne ve kaj bi sam s sabo. /(E16) Takrat, ko ihti ga je potrebno najprej pomiriti in mu

povedati, da ni to nobena težava, da se bo vse uredilo in mu pač s tem pomagaš in ga popelješ točno tja kamor je potrebno. (Enkrat, ko je torbo izgubil je tudi bila velika panika.) /(E17) Ohraniti moraš mirno kri in mu poskušat pomagati, poiščeš, kje bi to lahko bilo. /(E18) Pogovor po joku najbolj pomaga. /(E19) Ne pusti pa si svetovati pri risanju. /

8. Kako poteka sodelovanje z svetovalno delavko in starši?

(E20) Z mamo se vidimo enkrat tedensko na delavnici gline, /(E21) drugače pa redno prihaja na vse sestanke. /(E22) Sproti se dogovarjamo, tudi prek elektronske pošte, vse kar je potrebno. /(E23) Nimamo ravno nekih rednih sestankov s svetovalno delavko, ampak se kar vmes na hodnikih na hitro pogovoriva, če je kakšna težava in /(E24) če ga lahko ona vzame za kakšno urico. /(E25) Vso sodelovanje je sprotno./

9. Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?

(E26) Večjih težav ni bilo./

10. Na kakšen način pomagate otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?

(E27) Največ, kar skušam pomagati je, da se poskušamo držati urnika. /(E28) V primeru sprememb, pa mu to mirno razložimo in počasi to sprejme./

11. Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje? Zase, za svoje nadaljnjo delo?

(Vsak dan ko se srečava mi kaj pove, ali ga jaz vprašam kako se počuti in hitro poklepetava.) (E29) Najbolj me presneti to začudenje, kako je lahko toliko sposoben, res je zanimivo. /

12. Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?

(E30) Navadili so se na drugačno delo, z njim je vendarle potrebno drugače sodelovati. So se pa na njega že od prvega razreda navadili, vedo kakšne potrebe ima, oziroma kje ima primanjkljaje. /(E31) Res pa je da včasih ga kdo jezi ravno zaradi tega, ampak se hitro zmenimo. /(E32) Predvsem to, da vidijo, da smo si ljudje

med seboj različni, da nekateri imajo nekje primanjkljaje, drugi drugje, nekje bolj, nekje manj uspešni. Čeprav se šele učijo tega./

13. Ali je viden napredek otroka z spektrom avtističnih motenj? Na katerih področjih?

(E33) Mislim, da je. /(E34) Najbolj je to videti na samostojnosti. V petem razredu so bili večinoma časa v enem razredu, ko pa so se v šestem razredu v prvih dveh tednih preseljevali po šoli, je bilo zanj kar naporno in težko. /(E35) Sedaj se je že navadil, tudi vpraša, ko se občasno izgubi in po kratkem joku se hitro opogumi in skupaj najdemo sošolce. /(E36) Pomembno je, da se je naučil povedati kaj ga moti, /(E37) občasno se zazna, da zna kakšno čustvo izraziti. /(E38) Na učnem področju pa mu gre odlično./

14. Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?

(E39) Kar pa se tiče sprememb, pa se vidi, da so čustva še vedno težava. / (E40) Zanj je vsekakor bolje, da se redno šola. Ne bi imelo smisla, da bi bil kje drugje. Bistveno je, da se že navaja na življenje, ker je del skupine in se mora znati prilagoditi. /(E41) Na tem področju je tudi viden velik napredek. V primeru nagajanja ali zbadanja si sam pri sebi umsko razloži, zakaj to počnejo in da je nepomembno. Zdi se mi, da je zelo uspešen./

15. Česa si še želite pri svojem delu?

(E42) Glede poznavanja avtizma, menim, da bi bilo kljub vsemu pametno nas malce izobraziti. Obstajala sicer je neka ponudba za seminar, ampak je le eni ali dvema učiteljicami uspelo priti na seminar. /(E43) Ker je na šoli takšnih otrok vedno več, bi bilo smiselno, da bi se celoten učiteljski zbor pripravljala na te preizkušnje. (Pri enem izmed takih otrok, dejansko nisi vedel kaj početi. Zelo hitro se je razjezil, počel karkoli je želel.) /(E44) Pri tem fantku pa je drugače in vidi se, da starši veliko delajo na tem področju, da ga čimbolj socializirajo./

INTERVJU ŠT. 6 – OSEBA F, deček

1. Kakšno se ti zdi sodelovanje s svetovalno delavko?

(F1) Zelo v redu. /(F2) Včasih predenj imamo neko uro, mi pomaga narediti to že vnaprej. Recimo pri slovenščini, če moramo narediti kakšno stran v delovnem zvezku, narediva pri Moniki, če pa je predura naredim kaj v Tinkercadu. /(F3) Zelo mi koristi. /(F4) Včasih malo ponavljava, (F5) malo se pogovarjava o sošolcih. Dobim en in isti nasvet že stokrat v življenju. Znam pa ga že na pamet. Sošolce moram ignorirati. Kar že poskušam 6 let, pa se ni nič spremenilo. /(F6) Peter se je čisto spremenil. Ampak to je eden izmed 20 učencev. Pa še en sošolec. Z njima se rajši družim. Ampak raje med odmorom. Prejšnja leta mi je skozi nagajal, v četrtem in petem razredu se je pa čisto spremenil. Sedaj mi je pa kot prijatelj, pa se dobro počutim z njim./

2. Kako se ti zdi sodelovanje z učitelji?

(F7) Zelo je v redu. Zelo sem zadovoljen. /(F8) Najbolj prijazna je letošnja razredničarka. Zelo je prijazna in razumevajoča in ima dobre živce v primerjavi z drugimi učitelji, je ona zelo umirjena. /(F9) Razume me in mam podporo pri njej./

3. Kako se ti zdi, da ti učitelji in svetovalna delavka nudijo pomoč in podporo?

(F10) Učitelji me poslušajo, ko je kaj narobe. /(F11) Monika pa mi pomaga za boljšo oceno. /(F12) Pomaga mi tako, da se dogovorijo, da me izven razreda sprašujejo ali pa na datum. /(F13) Ali pa da pišem test izven pouka. /(F14) Dostikrat me je odpeljala iz telovadnice, ker me moti hrup, ko sem bil manjši. /(F15) Podaljšan čas kdaj potrebujem. (Sproti se dogovarjamo za ustno spraševanje izven razreda.) /(F16) Bralno značko pa lahko povem Moniki. /

4. Kako se ti to zdi?

/(F17) Meni je na takšen način všeč. /(F18) Všeč mi je, da pišem izven razreda, da me ostali učenci ali kdo drug ne motijo. /(F19) Moti me pri pouku, ko se učiteljica dere na učence, ker ves čas klepetajo. (Drugo je vse v redu.)

5. Kaj prispevaš v razredu?

(F20) Ne vem, če kaj prispevam v razredu. Včasih, ko učiteljica reče pomagam ostalim sošolcem. /

6. Kje misliš, da si napredoval?

(F21) Mislim, da sem napredoval pri vseh predmetih, razen pri športni, kjer nič ne znam. / (F22) Sedaj se moram naučiti, da moram po vsaki uri hoditi gor pa dol po stopnicah, v prvih razredih tega ni bilo, razen ko smo hodili v telovadnico. Podobno je tudi bilo v četrtem in petem razredu. Sedaj pa gor, dol, levo, desno. Poskušam slediti sošolcem. Težko sem se navadil, ampak sem se naučil, da če se držim skupine, da je to dobro./

7. Kakšne spremembe so se zgodile med šolanjem?

(F23) Ko sem hodil v prvi razred sem se počutil čisto v redu, sedaj v šestem razredu pa ni več takega občutka. / (F24) To je zaradi hrupa, bil je tudi v prvem razredu, ampak ne tako velik kot sedaj. (Res je, da imamo sedaj bližje jedilnico,) / (F25) moti pa me, da so se spremenili učenci in njihovo obnašanje med poukom in odmori, kar me čisto zmoti.

8. Kaj se je zgodilo s sošolci?

(F26) Sošolci se obnašajo do mene zelo slabo. Eni me izzivajo, eni iz višjih razredov so mi enkrat torbo odpeljali čisto do likovne učilnice v četrtem razredu./

9. Česa si še želiš?

(F27) Nič drugega. Samo to, da bi bilo med odmori bolj mirno. Zelo me moti hrup. / (V šoli imam kdaj dober dan, kdaj slabega. Včasih misliš da ob petkih ne bo šlo nič narobe potem pa gre sam navzdol.)

Priloga 3: Odprto kodiranje

Ali ste se izobraževali na temo avtizma? Kje ste pridobili znanja o delu z otroki z motnjo avtističnega spektra?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A1	Knjige,	knjige	Način pridobivanja znanj- literatura

A2	članki,	članki	Način pridobivanja znanj- literatura
A3	internet	splet	Način pridobivanja znanj
A4	pa razna praksa.	praktične izkušnje	Način pridobivanja znanj
A5	Sicer pa je izobraževanje sprotno, vsakodnevno.	vsakodnevno izobraževanje	Način pridobivanja znanj - izobraževanje
B1	Kot samoizobraževanje ves čas.	samoizobraževanje	Način pridobivanja znanj - izobraževanje
B2	Ko je bil še čisto majhen in diagnoza ni bila postavljena, je bilo takrat obdobje, ko so v vseh revijah bili članki o avtizmi, to mi je najbolj ostalo v spomin.	članki v revijah	Način pridobivanja znanj- literatura
B3	Po tem, ko mu je bila diagnoza postavljena pa se ves čas izobražujem.	stalno izobraževanje	Način pridobivanja znanj - izobraževanje
B4	Ker sem v knjižnici v službi vsako stvar, ki najdem in piše o tem, si vzamem v torbo. Potem doma lahko to uporabimo, ali zase profesionalno se izobražujem.	prebiranje vsega o tem področju	Način pridobivanja znanj
C1	Da, dejansko sem se že v času študija pridobila določena znanja,	znanja pridobljena tekom študija	Način pridobivanja znanj - izobraževanje
C2	sicer pa tudi preden sem dobila dečka v obravnavo sem se počutila premalo kompetentna in zato sem se nekaj mesecev preden je deček prišel v prvi razred naše šole, udeležila izobraževanja na temo avtizma.	organizirano izobraževanje	Način pridobivanja znanj - izobraževanje
C3	Kasneje pa sem prebirala literaturo,	literatura	Način pridobivanja znanj- literatura
C4	pa tudi na šoli je bilo organizirano izobraževanje, ker je več otrok z avtizmom.	izobraževanje na šoli	Način pridobivanja znanj - izobraževanje
D1	Veliko znanja sem pridobila iz literature,	literatura	Način pridobivanja znanj- literatura
D2	imeli smo pa tudi po tem, ko je obiskoval drugi razred, neka izobraževanja v Zavodu za naglušne in gluhe.	organizirano izobraževanje	Način pridobivanja znanj - izobraževanje
E1	Ne, nikjer se nisem izobraževala.	brez izobraževanja	Način pridobivanja znanj - izobraževanje
E2	Malce sem si prebrala določeno literaturo,	literatura	Način pridobivanja znanj- literatura
E3	veliko napotkov pa sem pridobila od kolegic učiteljic.	napotki s strani sodelavcev	Način pridobivanja znanj
E4	Večinoma samoizobraževanje.	samoizobraževanje	Način pridobivanja

			znanj - izobraževanje
--	--	--	--------------------------

Kakšna znanja ste pridobili?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A6	V bistvu največ iz svojih izkušenj, kako odreagirati v določenih trenutkih.	način reagiranja v določenem trenutku	Pridobljena znanja
A7	Primeri, ki so navedeni v literaturi kdaj držijo, kdaj ne držijo.	vprašljivost primerov v literaturi	Težave s pridobivanjem znanj
A8	Te stvari so tako specifične, da je pri vsakemu otroku drugače.	specifičnost situacij pri vsakem otroku	Težavnost uporabe znanj
A9	Pri sinu se mi zdi to še bolj opazno, pa ne zato ker je moj sin, ampak je res drugačen.	razlikovanje med otroki v avtističnem spektru	Težavnost uporabe znanj
B5	Znanja iz področja avtizma prav nobenega. Samo, kar sem sama si prebrala. Za študij sem prestara.	brez pridobljenih znanj	Pridobljena znanja
C4	V bistvu sem pridobila predvsem neke smernice za delo z otrokom,	pridobitev smernic za delo	Pridobljena znanja
C5	sicer pa se mi zdi, da je pri samem delu precej odvisno od posameznega otroka, njegovih značilnosti in lastnosti.	odvisnost od značilnosti in lastnosti posameznega otroka	Težavnost uporabe znanj
C6	Vsak otrok z avtizmom je drugačen, tako da ni nekega "recepta", kako delati z otroki s to motnjo.	drugačnost vsakega otroka z avtizmom	Težavnost uporabe znanj
D3	Malce drugačno razumevanje teh otrok,	drugačno razumevanje	Pridobljena znanja
D4	predvsem pa napotki kako odreagirati v dani situaciji.	napotki, kako odreagirati v situaciji	Pridobljena znanja
D5	Sicer so si otroci z avtizmom med seboj različni in zato je širok spekter situacij in je težko se tega dobesedno naučiti.	težave s pridobivanjem znanj zaradi različnosti situacij in otrok z avtizmom	Težave s pridobivanjem znanj
E5	Učim se vsakodnevno iz izkušenj.	vsakodnevno učenje iz izkušenj	Način pridobivanja znanj

V kakšni meri vam ta znanja pomagajo pri delu in drugih aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A10	Mogoče si na to malce bolj pripravljen, približno veš kako odreagirati na situacijo.	boljša pripravljenost na situacijo	Pomoč pri delu in aktivnostih
A11	Da ne odreagiraš preburno, kdaj sapo prej zajet, včasih korak nazaj stopiti, se umiriti.	učenje umirjanja samega sebe	Lastne reakcije
A12	Lepa beseda je pri njemu vedno lepo mesto našla.	uporaba besed	Načini dela - pogovor
A13	Če pa si z njim odreagiral ježno, ali z neko negativno energijo, nisi ravno nekaj dosegel.	neproduktivnost uporabe jeze	Lastne reakcije
B6	To samoizobraževanje je le ena opora.	samoizobraževanje kot opora	Pomoč pri delu in aktivnostih
B7	Po vsem tem kar prebereš, poslušаш, dobiš le teorije. Praksa pa je nekaj popolnoma drugega.	razlika med teorijo in prakso	Težavnost uporabe znanj
B8	Ne da se vedeti, ker je vedno nova in drugačna situacija v kateri se moraš znajti.	edinstvenost vsake situacije	Težavnost uporabe znanj
C7	Nekaj sigurno pomagajo,	pomagajo v določeni meri	Pomoč pri delu in aktivnostih
C8	ampak glede na specifiko tega dečka, sem se v precej situacijah morala sama znajti.	samostojno reševanje situacij	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev – lastnosti učiteljev
C9	Pomembno je biti pri svojem delu kreativen,	kreativnost pri delu	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev – lastnosti učiteljev
C10	se zanašati na svoj občutek	zanašanje na svoj občutek	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev – lastnosti učiteljev
C11	in se z otrokom spoznala in razvijala skozi vsa leta.	spoznavanje in razvijanje odnosa z otrokom skozi leta	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev
D6	Prej zaznam in prepoznam specifična vedenja, ki jih lahko nato spremljam in rešujem.	hitrejša zaznava in prepoznavna vedenja	Pomoč pri delu in aktivnostih
D7	Predvsem pa kot nekakšna pomoč in podpora.	znanja kot podpora in pomoč	Pomoč pri delu in aktivnostih
E6	Nič.	brez pomoči	Pomoč pri delu in aktivnostih

Na kakšen način ste prilagodili delo za otroka s spektrom avtističnih motenj?

Zap.	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
------	-----------------	-------	----------------------

koda			
C12	Glede na to, da je imel v začetku, v prvi triadi, predvsem težave na socialnem področju,	težave na socialnem področju	Začetne težave
C13	je bilo potrebno prilagoditi delo z njim na takšen način, da je ob vstopu v prvi razred se najprej učil vzpostavljanja odnosov z vsakim sošolcem posebej.	učenje vzpostavljanja odnosa z vsakim sošolcem posebej ob vstopu v prvi razred	Prilagoditve – prilagoditve znotraj razreda
C14	Nato je sledilo delo v manjši skupini in s tem se je učil vedenjskih vzorcev v manjši skupini z dvema sošolcema, nato s tremi in štirimi.	učenje vedenjskih vzorcev v manjših skupinah	Prilagoditve – prilagoditve znotraj razreda
C15	Sčasoma se je skupina povečevala, dokler ni bil v četrtem razredu sposoben funkcionirati v razredu, kjer je približno 25 otrok.	sposobnost funkcionirati v celotnem razredu	Področja napredka – napredek v razredu
C16	Potreboval je več časa	potreba po več časa	Prilagoditve – individualne prilagoditve
C17	in z vsakim sošolcem je bila neka posebnost v odnosu,	posebnost vsakega odnosa z sošolci	Lastnosti otroka
C18	ker sicer nekateri sošolci so ga poznali iz vrtca, ampak zaradi njegovega specifičnega vedenja, je bil včasih tudi predmet posmeha.	otrok kot predmet posmeha	Začetne težave
C19	Potrebno je bilo tudi z razredom delati na tem, da so ga sprejeli.	delo z razredom na sprejemanju	Prilagoditve – prilagoditve znotraj razreda
D8	Delo s tem otrokom je drugačno, kot bi bilo s kakšnim drugim, predvsem je bilo veliko potrebno dela v skupini, ker je imel tam največ težav v smislu socializiranja.	veliko dela v skupini zaradi težav s socializacijo	Prilagoditve – prilagoditve znotraj razreda
D9	Največ dela smo posvetili temu, ampak takrat se je tega več dalo narediti, ker so učni načrti bili krajši in manj intenzivni.	lažje prilagajanje zaradi krajših in manj intenzivnih učnih načrtov	Prilagoditve – prilagoditve znotraj razreda
D10	Vedno smo imeli jutranji krog in tam razvijali socialne veščine z vsemi in tega fantka postopoma vključevali.	uporaba jutranjega kroga in razvijanje socialnih veščin, postopno vključevanje fanta	Prilagoditve – prilagoditve znotraj razreda
D11	Vedno smo delali na čim več konkretnih situacij, kjer se je moral odzivati. Na takšen način se je učil tega.	učenje na konkretnih situacijah	Prilagoditve – prilagoditve znotraj razreda
E7	Najprej sem ga zelo dobro spoznala kot razredničarka in pa še prek enega projekta Green city design challenge v katerega sem fantka	spoznavanje učenca	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev

	vkjučila, tako da sem kar precej časa z njim preživela.		
E8	V bistvu prilagajanje poteka tako, da v času stiske, ko je kaj drugače od načrtovanega, se lepo pogovoriva in počasi se dogovoriva.	pogovor in dogovor v času stiske	Prilagoditve – individualne prilagoditve
E9	Drugače pa, ko je načrtovano in se ve, kaj se od njega pričakuje, odlično opravi stvari.	potreba po načrtovanih stvareh	Prilagoditve – individualne prilagoditve

Kaj vse ste pri delu uporabili?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
C20	Izhajala sem iz tega, da je učno uspešen, da je to njegovo močno področje.	usmerjanje na močna področja otroka	perspektiva moči
C21	Pri vzpostavljanju komunikacije z njim, predvsem v težavnem obdobju, ko ni znal ubesedit svojih težav, sem z vednostjo, da je spreten v risanju, ker pisati še ni znal in sem mu ponudila papir, da mi je narisal težavo	uporaba risanja - otrok je narisal težavo	metode vzpostavljanja komunikacije
C22	in mi risbico opisal kasneje, ko je že pisal.	otrok je opisal risbico, kjer je narisal težavo	metode vzpostavljanja komunikacije
C23	Težavno je bilo, ker je veliko jokal, trmaril in ni znal opisati v čemu je problem.	veliko joka, trme in težave z opisovanjem problema	začetne težave
C24	Na papir je napisal stvari, ki ga motijo, ali nerazčiščene stvari, ki so se mu zgodile. Tako, da sva prek tega vzpostavila komunikacijo.	komunikacija preko papirja	metode vzpostavljanja komunikacije
C25	V petem razredu je bil vključen v terapijo s pomočjo psa, ki je tudi ena izmed metod dela.	vključenost v terapijo s pomočjo psa	Druge metode – terapija s psom
C26	To je delo s terapevtskim psom, kjer je uril socialne veščine v manjši skupini, kar mu je zelo pripomoglo v razredu.	urjenje socialnih veščin s psom in prenos le teh v razred	Druge metode – terapija s psom
C27	Sedaj pa je tega že kar več, občasno potrebuje le podporo ob kakšni težavi s sošolcem.	občasna podpora pri težavah s sošolci	Pomoč in podpora – pomoč in podpora v šoli
C28	Sicer pa vsako jutro se srečava na določenem mestu in si narediva načrt za celoten dan.	vsakodnevno srečanje in plan za cel dan	Druge metode - dogovori
C29	Tako, da če ima kakšno težavo mi takrat pove in takrat se dogovoriva kdaj bo srečanje, da to težavo rešimo.	sprotni dogovor o srečanjih za reševanje težav	Druge metode - dogovori

D12	Najbolj same otroke, sošolce, ki so ga začeli drugače sprejemati, ker pri nekaterih otrocih pri tej starosti pride do določenih odklonov.	uporaba otrok, medsebojnih odnosov	Druge metode – delo z razredom
D13	Več ali manj pa smo delali na konkretnih situacijah.	uporaba konkretnih situacij	Druge metode – delo z razredom
E10	Pomembno je prepoznati, kaj ga zanima.	prepoznavanje, kaj otroka zanima	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev
E11	Predvsem pri prej omenjenem projektu je bilo videti, da ga zanima delo z računalnikom, mu je bila dodeljena naloga, v kateri je bilo šest učencev, v projektu Tinkercad napredoval v risanju iz zelo preprostih v vedno bolj zahtevne stvari. To je program za 3D oblikovanje. Potem je še doma vadil in je sedaj že pravi ekspert. Ko sem videla, da ga to zanima sem mu dala to za delati in je res odlično opravil.	prilagoditev dela otroku in njegovim interesom	Druge metode-prilagoditve

Kateri načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj so se izkazali za najbolj uspešne?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A14	Dokler je bil še majhen, je zelo rad slikal in bral.	slikanje in branje pri mlajši starosti	Načini dela
A15	Zelo rad se je ukvarjal z Lego kockami, ki jih ima še sedaj.	uporaba Lego kock	Načini dela
A16	Sedaj pa pogovor. Največ zaleže pogovor. Zvečer, ko je izpod tuša in v pižami, ter leži v postelji, mislim, da so tisti večerni pogovori najboljši.	uporaba večernega pogovora	Načini dela – pogovor
A17	Če mu kaj leži na duši in takoj ne pove, mu svetujem, da karkoli je, mi mora takoj povedati, ker tiščati vase je najslabše	takojšnji pogovor	Načini dela – pogovor
B9	Spomnim se, da ko je bil še čisto majhen, da je za pomiritev bila vedno knjiga. Imam srečo, da sem zaposlena v knjižnici in, ko je bilo najbolj hudo so bile skladovnice vedno doma pripravljene.	uporaba knjige za pomiritev	Načini dela
B10	Sedaj pa različno.	različni načini	Načini dela
B11	Največkrat se je potrebno usesti in pogovoriti, ampak tako na maratonsko	počasni dolg pogovor	Načini dela – pogovor
C30	Vedel je, da bo z vsakim sošolcem posebej pri meni se učil vzpostavitve	učenje vzpostavitve odnosa, stika in	Načini dela

	odnosa, stika in komunikacije.	komunikacije z vsakim sošolcem posebej	
C31	Tudi vsakodnevni načrt dela na katerem je bil seznam aktivnosti, ki jih ima za narediti, je po opravljeni aktivnosti to obkljukal in na takšen način je zanj potekal pouk.	seznam aktivnosti in obkljukanje že narejenih aktivnosti	Načini dela
C32	Seveda to ne bi funkcioniralo brez tega, da dobro sodeluješ z učiteljico.	dobro sodelovanje svetovalne delavke z učiteljico	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani šole
C33	Ona mi je predstavila urnik, da sem lahko dečku napisala vse kar se bo dogajalo, da ne bi prišlo kaj vmes, kar ni bilo po načrtu, kar bi povzročilo stres.	povezovanje svetovalne delavke z učiteljico- priprava načrta za cel dan	Načini dela
C34	Ta način dela, slikovno gradivo – dejavnosti z ježki, ki si jih odstranil, ko je ura šla mimo, mu je zelo pomagalo.	slikovno gradivo z uporabo ježkov, ki si jih odstranil	Načini dela
D14	Uporaben način dela je bil ena na ena, se pravi individualen kontakt z njim,	individualno delo z otrokom	Načini dela
D15	potem, da se ga je vključevalo v tandem, se pravi, da je delal v paru in nato smo tako nadaljevali v vedno večjo skupino. Delali smo tako zato, ker on se je običajno na enega sošolca navadil in potem je bilo potrebno to počasi razširiti.	najprej delo v paru in nadaljevanje z delom v skupini	Načini dela
D16	Individualen pristop je bil potreben predvsem pri navodilih, da je že vnaprej vedel kaj bo počel in ga je to zelo zanimalo.	individualno delo pri navodilih	Načini dela
E12	Najbolj se mi zdi individualno delo, ker nekako ne mara preveč drugih okoli sebe.	individualno delo z otrokom	Načini dela
E13	Tudi malce težje sodeluje, zato se njegovim zmožnostim in potrebam prilagodi.	prilagoditev zmožnostim in potrebam zaradi težjega sodelovanja	Druge metode- prilagoditve

Kako izgleda delo z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja? Kaj ocenjujete kot prednosti, kaj kot slabosti?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
C35	Prednost so sigurno tej dvojno izjemni otroci, ki so poleg motnje avtističnega spektra tudi nadpovprečno inteligentni in se to da s pridom izkoristiti v njihovo dobro in	otrok je nadpovprečno inteligenten	Proces izobraževanja- prednosti

	njihovo korist.		
C36	Predvsem se mi zdi pomembno, da učitelj, ki poučuje takega otroka, za to nekako usposobljen	usposobljenost učitelja za poučevanje otroka z motnjo avtističnega spektra	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev
C37	in da ima občutek za primerno empatijo,	empatija	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev – lastnosti učiteljev
C38	ker drugače je lahko delo s takšnim otrokom izjemno naporno in stresno.	delo z otrokom je lahko stresno in naporno	Proces izobraževanja- izzivi pri delu
C39	Zato je bil izbor učitelja razrednika narejen tako, da je bil primeren za tega otroka.	izbor razrednika po meri otroka	Prilagoditve – individualne prilagoditve
C40	Tudi informacije so potekale iz razreda v razred, tudi pri spremembi učiteljice.	hiter prehod informacij o otroku	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani šole
C41	Jaz tega sicer ne vidim kot slabost, ampak kot neke vrste izziv. Delo s tem dečkom je bil meni osebno velik izziv,	delo z otrokom avtističnega spektra kot izziv	Proces izobraževanja- prednosti
C42	zelo sva se povezala prav zaradi vseh teh njegovih težav, ker sva bila nekako prisiljena v to.	povezava med svetovalno delavko in učencem	Proces izobraževanja- prednosti
D17	Zelo je odvisno od tega kakšen je otrok.	delo je odvisno od otroka	Proces izobraževanja- prednosti
D18	Vedno gledamo na skupino in ko imaš noter takega fantka, moraš vedno kaj prilagajati.	obvezno prilagajanje skupine	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi vezani na skupino
D19	Težko je za ostale otroke.	težko za ostale otroke	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi vezani na skupino
D20	Ta fantek je bil naporen večinoma v prvem razredu s tem jokom in odzivom.	napor zaradi joka in odziva	Proces izobraževanja – izzivi pri delu – izzivi vezani na strokovne delavce
D21	Poskušaš reševati po svojih zmožnostih in včasih je to za skupino kar zelo naporno.	naporno za skupino	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi vezani na skupino
D22	Pri 24-ih otrocih se samo enemu posvetiti je težko, vsak otrok je specifičen, z drugačno motnjo in s tega vidika ni enostavno.	težave s posvečanjem pozornosti samo enemu otroku	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi vezani na skupino
D23	Bi bilo dosti lažje, če bi bila manjša skupina.	lažje delo če bi bila manjša skupina	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji

			na strani šole
E14	Prednost je ta, da vsak ta otrok je zanesljiv, če nekaj reče, da bo storil to tudi stori.	zanesljivost otroka	Proces izobraževanja- prednosti
E15	Problem nastane, če se karkoli spremeni vmes, če je drugače od načrtovanega, mogoče nenapovedano nadomeščanje ali, da se razred preseli v neko drugo učilnico, takrat pa je res hudo. Fantek v takih primerih najprej pade v jok in ne ve kaj bi sam s sabo.	problem v spremembah, ki so nenačrtovane (npr. nadomeščanje, menjava učilnice)	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi z delom z otrokom
E16	Takrat, ko ihti ga je potrebno najprej pomiriti in mu povedati, da ni to nobena težava, da se bo vse uredilo in mu pač s tem pomagaš in ga popelješ točno tja kamor je potrebno.	pomiritev v primeru ihtenja	Načini dela
E17	Ohraniti moraš mirno kri in mu poskušat pomagati, poiščeš, kje bi to lahko bilo.	ohranitev lastne mirnosti in pomoč otroku	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev – lastnosti učiteljev
E18	Pogovor po joku najbolj pomaga.	pogovor po joku	Načini dela- pogovor
E19	Ne pusti pa si svetovati pri risanju.	otrok ne želi svetovanja pri risanju	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi z delom z otrokom

Kako poteka sodelovanje? (staršev z učitelji in svetovalno delavko, svetovalno delavko s starši in učitelji, učitelji s starši in svetovalno delavko)

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A18	Sodelovanje poteka odlično. Bolje si ne bi mogla želeli.	odlično sodelovanje	Opis sodelovanja
A19	Res smo zelo dobra ekipa, tako svetovalna delavka, domači, okolje v katerem je, mu ustreza že od vrtca in tudi sedaj v osnovni šoli.	dobra ekipa	Opis sodelovanja
A20	Kontakt s šolo je zmenjen po potrebi, od učiteljev mene nihče ne pokliče in dokler nihče ne pokliče in mi sin nič ne pove, predvidevam, da je vse v najlepšem redu in se ne vtikam.	kontakt po potrebi s šolo in starši	Potek sodelovanja – sodelovanje s starši
A21	Ko pa se kaj zgodi in sem obveščena, grem še isti trenutek v akcijo.	takojšnji odziv na situacijo	Potek sodelovanja – načini sodelovanja
A22	Tudi s svetovalno delavko se včasih slišiva po telefonu, ali ko peljem sina v šolo, morda dvakrat na leto pa le moram vprašati ali je vse v redu	pogovor po telefonu s svetovalno delavko	Potek sodelovanja – sodelovanje med starši in svetovalno delavko
A23	Recimo v prvem razredu je bil en	uporaba zvezka za	Potek sodelovanja-

	zvezek, v katerega se je vsakodnevno vpisalo kaj se dogaja. Vpisovale so tri učiteljice; razredničarka in dve pomožni učiteljici.	zapisovanje dogajanja	načini sodelovanja - uporaba zvezka
A24	Ampak ugotovilo se je, da se dejansko nič ne zgodi in je bil zvezek hitro ukinjen.	ukinitev zvezka zaradi neefektivnosti	Potek sodelovanja - načini sodelovanja - uporaba zvezka
B12	Zato se mi zdi to kot splet okoliščin, da smo meli imeli srečo delati s tako prijaznimi zaposlenimi na šoli, ne le vzgojiteljice iz vrtca, temveč tudi učiteljice na šoli ter svetovalna delavka.	prijazni zaposleni	Opis sodelovanja
B13	Ko to vidiš, da takšen otrok, ki je drugačen in ga učijo, kaj je prav za življenje	učenje, kaj je prav za življenje	Prednosti šolanja
B14	in predvsem to, da sam to pokaže, kaj so ga naučile, je neprecenljivo.	prikaz naučenega	Področja napredka – napredek pri samem sebi
B15	Naučile so ga, kako se uči.	učenje, kako se uči	Prednosti šolanja
B16	Predvsem ta povezava likovne umetnosti, učiteljice likovne vzgoje in nečaka, mislim, da to mu največ pomeni.	pomembnost skupnih aktivnosti z učitelji	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev
B17	Sodelovanje s takimi ljudmi je uspešno,	uspešno sodelovanje	Opis sodelovanja
B18	še posebej, ker mislim, da se vsaka stvar hitro reši.	hitra rešljivost situacij	Potek sodelovanja – načini sodelovanja
C43	V prvi triadi ga je imela ena učiteljica, kar se mi zdi za takega otroka absolutno prednost, predvsem zato, ker sta se dobro razumela.	prednost, da je vsa tri leta triade ga poučevala ena učiteljica	Potek sodelovanja – načini sodelovanja
C44	Ta učiteljica je bila v začetku pogosto v stresu in	stres učitelja	Proces izobraževanja – izzivi pri delu – izzivi vezani na strokovne delavce
C45	ni znala pogosto odreagirati na dano situacijo	neznanje učiteljice, kako odreagirati na situacijo	Proces izobraževanja – izzivi pri delu – izzivi vezani na strokovne delavce
C46	ampak po dogovoru v takšni situaciji je bil pripeljan k meni (svetovalna delavka) za lažje reševanje.	dogovor, da je v primeru situacije pripeljan k svetovalni delavki za lažje reševanje	Potek sodelovanja – sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko
C47	Skozi leta sva skupaj z učiteljico rasli in si pomagali, za to menim, da je bila velika prednost v tem, da je ostala z njim tri leta, ker se je otrok	pomoč in podpora med učiteljico in svetovalno delavko	Potek sodelovanja – sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko

	na njo navadil, na njen način dela in obratno.		
C48	Otroku je bil stresen prehod v četrti razred, ker se je preselil v večjo šolo in menjal stavbo, novi prostori, učiteljico in zaradi tega je potreboval, kar precej časa, da se je na to navadil.	stresen prehod v četrti razred zaradi selitve v večjo šolo, menjave stavbe, novih prostorov in nove učiteljice	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi z delom z otrokom
C49	Učiteljica v četrtem razredu je imela drugačne zahteve, drugačna pričakovanja, mogoče malce manj empatije,	drugačne zahteve učiteljice, pričakovanja in manj empatije	Ovire
C50	ampak zaradi tega sem se jaz kot svetovalna delavka počutila še bolj potrebno pri pomoči, da se je vzpostavil ta odnos med dečkom in učiteljico.	pomoč svetovalne delavke pri vzpostavitvi odnosa med učiteljico in otrokom	Potek sodelovanja – sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko
C51	Nato pa je bil lažji vsakoletni prehod v višji razred, ker so ga tudi učiteljice že bolj poznale.	lažji prehodi v višje razrede	Področja napredka – napredek pri samem sebi
C52	Je pa tudi on naredil en velik napredek pri sebi, zrelostno in razvojno, zato ni več tako velikih težav kot v prvi triadi.	zrelostni in razvojni napredek	Področja napredka – napredek pri samem sebi
C53	Sodelovanje s starši poteka odlično, predvsem z mamo.	odlično sodelovanje svetovalne delavke s starši	Opis sodelovanja
C54	Mama je nam ves čas v oporo,	mama je v oporo šoli	Potek sodelovanja – sodelovanje s starši
C55	se dopolnjujemo,	svetovalna delavka in mama se dopolnjujeta	Potek sodelovanja – sodelovanje med starši in svetovalno delavko
C56	redno prihaja v šolo,	mama redno prihaja v šolo	Potek sodelovanja – sodelovanje s starši
C57	se zanima za stanje.	mama se zanima za stanje v šoli	Potek sodelovanja – sodelovanje s starši
C58	V času prve triade smo imeli kot en dodaten način oziroma pomoč, zvezek za komunikacijo med šolo in starši,	zvezek za komunikacijo v prvi triadi	Potek sodelovanja- načini sodelovanja - uporaba zvezka
C59	ker je včasih deček že v šolo prišel slabe volje in v šoli nismo vedeli zakaj in zato nam je mama zjutraj napisala vzrok. Vedeli smo zakaj je bil slabe volje in je bilo lažje iz tega izhajati, ker je bil v takšnem stanju,	iskanje vzrokov za slabo voljo iz zapisov v zvezku	Potek sodelovanja- načini sodelovanja - uporaba zvezka
C60	da je le sedel,	samo sedenje	Začetne težave
C61	cvlil,	cviljenje	Začetne težave
C62	se gugal in	guganje na stolu	Začetne težave
C63	ni znal ubesedit v čem je problem.	težave z opisovanjem problema	Začetne težave
C64	Vedela sem na kaj naj se naslonim	iskanje rešitev v	Potek sodelovanja –

	in kje iskati rešitev, ker je mama dala informacijo.	informacijah mame	sodelovanje s starši
C65	Mama nas je ves čas podpirala,	podpora šoli s strani matere	Potek sodelovanja – sodelovanje s starši
C66	tudi ogromno je naredila za svojega sina	ogromno dela matere za sina	Potek sodelovanja – sodelovanje s starši
C67	prav tako sta veliko pripomogli njena sestra in babica.	pomoč tete in babice	Potek sodelovanja – sodelovanje s starši
D24	Sodelovanje je potekalo odlično.	odlično sodelovanje	Opis sodelovanja
D25	Starši so bili na naši strani, nam v pomoč in podporo.	starši v pomoč in podporo učiteljem	Potek sodelovanja – sodelovanje s starši
D26	Vsakokrat smo se pogovorili in se obveščali.	večkratni pogovor in obveščanje	Potek sodelovanja – načini sodelovanja
D27	Kar smo v zvezek zapisali sta se mama in fantek o tem doma pogovorila.	pogovor med mamo in fantom o stvareh, ki so bile zapisane v zvezkih	Potek sodelovanja – načini sodelovanja - uporaba zvezka
D28	Kljub izbruhom se je dalo z njim lepo komunicirati, kar pomeni, da so doma dosti delali na tem.	ogromno dela doma	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani staršev
D29	Tudi s svetovalno službo smo uspešno sodelovali. Izmenjevali smo si informacije, včasih je fantek odšel med uro k svetovalni delavki, da se je pomiril.	uspešno sodelovanje učiteljice s svetovalno delavko	Opis sodelovanja
E20	Z mamo se vidimo enkrat tedensko na delavnici gline,	enkrat tedensko srečanje	Potek sodelovanja – načini sodelovanja
E21	drugače pa redno prihaja na vse sestanke.	redno prihajanje na sestanke	Potek sodelovanja – načini sodelovanja
E22	Sproti se dogovarjamo, tudi prek elektronske pošte, vse kar je potrebno.	dogovor preko elektronske pošte	Potek sodelovanja – načini sodelovanja
E23	Nimamo ravno nekih rednih sestankov s svetovalno delavko, ampak se kar vmes na hodnikih na hitro pogovoriva, če je kakšna težava in	pogovor, ko pride do težav	Potek sodelovanja – načini sodelovanja
E24	če ga lahko ona vzame za kakšno urico.	dogovor o izkoriščanju dodatnih ur s svetovalno delavko	Potek sodelovanja – sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko
E25	Vso sodelovanje je sprotno.	sprotno sodelovanje učiteljice s svetovalno delavko	Potek sodelovanja – sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko

Na kakšne ovire ste morebiti naleteli med sodelovanjem in na kakšen način ste jih rešili?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A25	V bistvu niti ni bilo težav, s	brez težav s	Brez ovir

	sodelovanjem res ne.	sodelovanjem	
A26	V 4. razredu osnovne šole je sicer bila ena razredničarka, ampak sva se lepo pomenile in potem je bilo v redu.	razrešitev težave v 4. razredu s pogovorom	Način reševanja ovir
A27	Karkoli se zgodi se ne čaka, ampak takoj poskušamo rešiti.	takojšnje reševanje težav	Način reševanja ovir
A28	Nekateri mi pravijo, da sem kot tank, ampak to je edini način da se stvari rešijo. Če bi pustili pri miru, ne bi šlo, ne bi bilo napredka.	vztrajnost pri reševanju težav	Način reševanja ovir
A29	Ta situacija je bila enkratna in se ni ponovila.	enkratnost situacije	Ovire
A30	Razredničarka je od njega zahtevala določene stvari, za katere sem vedela, da jih sin na tak način ne bo zmogel.	zahteva po točno določenih stvareh	Ovire
A31	Razumela sem jo, ker sem vedela, da to so stvari, ki jih ona more zahtevati, ampak naj stvari malo zasučje in nato je bilo v redu.	prilagoditev nalog po otroku	Način reševanja ovir
B19	Mislím, da večjih težav ni bilo.	brez večjih težav	Brez ovir
C68	Kot rečeno, mogoče samo na začetku z učiteljico v četrtem razredu,	težave z eno izmed učiteljic	Ovire
C69	ampak verjamem, da vsaka učiteljica ima neko svojo predstavo, kako funkcionirajo otroci s posebnimi potrebami in takrat sem začutila, da sem v prednosti in pomagala,	pomoč učiteljici s strani svetovalne delavke	Način reševanja ovir
C70	ter ji tudi predstavila njegove dobre lastnosti, njegova močna področja, da se je lahko on tudi dokazal v razredu, kljub temu, da je imel še neke vedenjske odklone.	predstavitev učiteljici dobra področja dečka s strani svetovalne delavke	Način reševanja ovir
C71	Tako, da sva se večkrat s to učiteljico tudi neformalno srečale po službi, da sva se veliko pogovarjale o njem in samem delu.	neformalna srečanja med učiteljico in svetovalno delavko	Način reševanja ovir
C72	Deček je imel takrat še pet ur dodatne strokovne pomoči, tako, da jaz sem vsaki dan bila prisotna v tem razredu in moram pohvaliti tudi to učiteljico, da je sčasoma sprejela dečka in sta vzpostavila odnos.	vsakodnevna prisotnost svetovalne delavke	Način reševanja ovir
C73	Potrebna je fleksibilnost, prilagodljivost učitelja,	fleksibilnost, prilagodljivost učitelja	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev
C74	da nisi zgolj v okvirih, temveč zmoeš pogledati preko njih.	pogled in delo zunaj okvirjev	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev – lastnosti učiteljev
D30	V bistvu nekih ovir dejansko ni bilo,	brez ovir zaradi	Brez ovir

	ker so starši redno bili prisotni in sodelovali.	sodelovanja staršev	
E26	Večjih težav ni bilo.	brez večjih težav	Brez ovir

Na kakšen način pomagata otroku in mu nudite podporo, da bi bilo šolanje zanj lažje?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A32	Ves čas sem mu na voljo.	časovna razpoložljivost mame	Pomoč in podpora pomoč in podpora pri šolskih aktivnostih
A33	V nič ga ne silim, nič ga ne sprašujem, sam ve kaj mora narediti, če pa kaj potrebuje se sam obrne name.	brez pritiska na otroka	Pomoč in podpora pomoč in podpora pri šolskih aktivnostih
A34	Krasno se je naučil, da ko pride iz šole sam pove, da ima veliko naloge, se preobleče, jo naredi in potem ve da je prost.	ustaljene rutine	Pomoč in podpora pomoč in podpora pri šolskih aktivnostih
A35	Ne čaka name, da se vrnem iz službe, če pa kaj ne ve pa počaka, da mu pregledam ali je pravilno ali ne.	pregled naloge po opravljeni nalogi	Pomoč in podpora pomoč in podpora pri šolskih aktivnostih
A36	Po navadi se sam znajde, ampak pri določenih stvareh mu pomagam ali je prav ali ne.	če rabi pomoč jo dobi	Pomoč in podpora pomoč in podpora pri šolskih aktivnostih
A37	Neke hude pomoči pri učenju pa ne potrebuje.	pri učenju ne potrebuje večje pomoči	Lastnosti otroka
B20	Pomagam, kakor pač lahko.	pomoč, kakor lahko	Pomoč in podpora pomoč in podpora pri šolskih aktivnostih
B21	Zdi se mi, da mu veliko pomeni to, da šolo pustiva na miru pa raje skupaj kam greva in skupaj kaj počneva.	osredotočanje na druge aktivnosti od šole	Pomoč in podpora – pomoč in podpora pri drugih aktivnostih
B22	Počitnice so temu tako prilagojene, da sva skupaj in jih maksimalno izkoristiva.	maksimalno izkoriščanje počitnic	Pomoč in podpora – pomoč in podpora pri drugih aktivnostih
B23	Prvič smo šli tudi na daljše potovanje, v London. Mislim, da mu je izjemno koristilo to, da se je na potovanje pripravil, se veselil. In potem ko je bil tam je to tudi doživel.	potovanje v London	Pomoč in podpora – pomoč in podpora pri drugih aktivnostih
B24	Rad ima razstave, ne mara kina, ker mu je preglasno.	uživanje v razstavah	Pomoč in podpora – pomoč in podpora pri drugih aktivnostih
B25	Všeč mu je bazen, voda je njegov element, meni osebno ni všeč, ampak mu ugodim.	uživanje v plavanju	Pomoč in podpora – pomoč in podpora pri drugih aktivnostih
C75	Od kar je bil deček identificiran kot	krepitev močnih	Pomoč in podpora-

	nadarjen otrok v četrtem razredu, je cilj krepiti njegova močna področja, da se tudi otrok pri tem počuti uspešen, dober, sposoben.	področij z namenom, da se otrok počuti uspešen, dober in sposoben	pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
C76	Vsako leto je oblikovan tako imenovan portfolio, v katerem se najdejo bodisi miselne igre za razvijanje inteligence,	miselne igre za razvijanje inteligence	Pomoč in podpora-pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
C77	bodisi kakšni delovni listi za razvijanje socialnih veščin.	delovni listi za razvijanje socialnih veščin	Pomoč in podpora-pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
C78	Prvič letos pa tudi deček ogromno oblikuje v računalniškem programu Tinkercad (3D oblikovanje).	uporaba računalniškega programa	Pomoč in podpora-pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
C79	Smisel je v oblikovanju 3D predmetov, pri čemer se vidi njegova izvirnost, malenkostnost in natančnost.	izvirnost, natančnost in malenkostnost otroka	Lastnosti otroka
C80	Pri vseh teh stvareh mislim, da se dobro vidi, da je deček visoko nadpovprečno inteligen in menim, da bi bila škoda, da se ga ne bi že sedaj usmerjalo v neko poklicno orientacijo.	nadpovprečno inteligen otrok	Lastnosti otroka
C81	da je zelo nadarjen na področju risanja.	nadarjenost na likovnem področju	Lastnosti otroka
C82	Zelo so mu pri srcu ptice in zato se posvečava fotografijam ptic, katere nato on podrobno nariše.	risanje ptic	Pomoč in podpora-pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
C83	Se pa posvetujem z učiteljico za likovni pouk, da mi svetuje in opozori na kaj naj bom pozorna in v kaj naj ga usmerjam.	sodelovanje z učiteljico za likovni pouk, ki daje smernice, kam otroka usmeriti pri risanju	Potek sodelovanja – sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko
C84	Ker sama nimam teh znanj, se timsko povezujemo z učiteljicami in tako sprejemam njihove namige oziroma smernice, da lahko še bolj obogatim dečkovo delo.	povezovanje svetovalne delavke z drugimi učitelji, da lahko otrokovo delo obogati	Potek sodelovanja – sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko
C85	Zdi se mi pomembno, da ga učim samostojnosti za življenje. Da ko bo odšel iz osnovne šole bo samostojen in ne bo potreboval pomoči.	učenje samostojnosti za življenje	Pomoč in podpora-pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
D31	Imam določene zahteve, ki pa jih lahko tudi malo prilagodim, ampak v principu zahteve mora opraviti, mogoče v manjšem obsegu oziroma se mu prilagodi.	zahteve se lahko v določeni meri prilagodijo otroku	Pomoč in podpora – pomoč in podpora v šoli

E27	Največ, kar skušam pomagati je, da se poskušamo držati urnika.	učitelj se poskuša držati urnika	Pomoč in podpora – pomoč in podpora v šoli
E28	V primeru sprememb, pa mu to mirno razložimo in počasi to sprejme.	razlaga otroku, če pride do sprememb	Pomoč in podpora – pomoč in podpora v šoli

Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra? Katere izkušnje?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A38	Največ na osebni rasti.	osebna rast	Pridobitve posameznika – pridobitve na sebi
A39	Je pa sigurno res, koliko imaš sam motivacije in angažiranosti. Nekdo bi morda vse poslal v kot, sama pa tega ne morem, ker je otrok tvoj.	vpliv motivacije in angažiranosti	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani staršev
A40	Narediš vse, da bo zrasel v eno samostojno osebo in pri tem mu skušaš pomagati, povedati, ne svetovati in dejansko to počneš vsak trenutek, ko si z njim.	razvijanje samostojnosti pri otroku	Pomoč in podpora – pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
B26	Zelo veliko.	velika pridobitev	Pridobitve posameznika
B27	Predtem sem bila nepoučena o tej temi. Sedaj pa vem kar precej.	poučenost o temi	Pridobitve posameznika – pridobitve, ki širijo znanje
C86	Predvsem se mi zdi, da sem dobila popolnoma drugačno sliko na svet in	drugačen pogled na svet	Pridobitve posameznika – pridobitve na sebi
C87	se zavedati, da ne obstaja samo ena resnica.	zavedanje, da obstaja več resnic	Pridobitve posameznika – pridobitve na sebi
C88	Odprl mi je oči, ker mi si svet predstavljamo na drugačen način, ko pa sem kdaj poskušala pogledati skozi njegove oči ali razmišljati z njegovimi možgani, sem videla, da obstaja tudi neki drugi nivo, spekter in ena njegova resnica, ki je še kako resnična.	možnost uvida z druge perspektive	Pridobitve posameznika – pridobitve na sebi
C89	On si stvari drugače razlaga, nam nepomembne, samoumevne, stvari so njemu ključne.	drugačno kategoriziranje pomembnih stvari	Pridobitve posameznika – pridobitve na sebi
D32	Za svoje delo je pomembno to, da jih prej zaznaš.	hitrejša zaznava otrok	Pridobitve posameznika – pridobitve, ki širijo znanje
D33	Drugačno posredovanje učne snovi	drugačno posredovanje učne	Pridobitve posameznika –

		snovi	pridobitve, ki širijo znanje
D34	ali načina dela, recimo jutranji krog ali napovednik.	novi načini dela (npr. jutranji krog, napovednik)	Pridobitve posameznika – pridobitve, ki širijo znanje
E29	Najbolj me presneti to začudenje, kako je lahko toliko sposoben, res je zanimivo.	začudenje, koliko otrok zmore	Pridobitve posameznika – pridobitve na sebi

Kaj so po vašem mnenju ostali učenci pridobili z vključenostjo otroka z avtističnim spektrom v razred?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A41	Mislím, da tudi veliko.	veliko pridobitev	Pridobitve otrok
A42	Kolikor sem obveščena so veliko pridobili, razumejo, da so tudi drugačni na tem svetu.	razumevanje, da smo si ljudje različni	Pridobitve otrok – pridobitve na področju osebne rasti
A43	Tudi za njih je to izkušnja.	pridobitev izkušnje	Pridobitve otrok – druge pridobitve
A44	Veliko tudi na potrpežljivosti.	potrpežljivost	Pridobitve otrok – pridobitve na področju osebne rasti
B28	Upam, da tudi drugi otroci se iz tega kaj naučijo in mislim, da tudi se naučijo drugačnega ravnanja.	drugačno ravnanje	Pridobitve otrok – druge pridobitve
B29	Je pa odnos učiteljev zelo pomemben, ker je z njimi cel dan.	pomembnost odnosa učiteljev	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev
C90	Začeli so sprejemati drugačnost,	sprejemanje drugačnosti	Pridobitve otrok – pridobitve na področju osebne rasti
C91	naučili so se vzpostavljati odnos z nekom, ki je bil na začetku res zelo moteč.	vzpostavljanje odnosa z otrokom, ki je bil moteč	Pridobitve otrok – druge pridobitve
C92	Postali so bolj strpni, bolj tolerantni	večja strpnost, tolerantnost	Pridobitve otrok – pridobitve na področju osebne rasti
C93	in se zavedajo to, da smo ljudje različni, kar pa ni nič narobe, ampak morda celo prednost.	razumevanje, da smo si ljudje različni	Pridobitve otrok – pridobitve na področju osebne rasti
C94	Tudi z učiteljicami delamo na takšen način, da spodbujamo, da bi prišel do izraza na kakšnem drugem področju in s tem tista slaba	spodbujanje otroka na njegovih močnih področjih, zmožnost dokazovanja,	Pomoč in podpora-pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka

	področja (kot na začetku socialno področje) zatre in se dokazoval z boljšimi in s tem imel ves čas občutek, da on tudi nekaj zmore.	občutek otroka, da zmore	
D35	Eno izkušnjo velike potrpežljivosti, strpnosti, na sprejemanju drugačnosti.	potrpežljivost, strpnost, sprejemanje drugačnosti	Pridobitve otrok – pridobitve na področju osebne rasti
D36	Pri tako majhnih otrocih je težko razložiti drugačnost, zakaj pa on lahko, zakaj njemu ni treba... Dobiš tisoč zakaj-ev in težko dopoveš otrokom pri tej starostni stopnji. Zelo težko je razložiti in bila sem vedno v dilemi.	težave z razlago otrokom, zakaj ima določen otrok prilagoditve v razredu	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi vezani na skupino
D37	Veliko se z otroci o tem pogovarjamo, da smo si različni in nato je vsem lažje.	pogovor z otroci o različnosti vsakega posameznika	Pridobitve otrok
D38	Tudi pri tem fantku je bilo podobno, navezal se je z eno deklico, medtem pa so ga trije fantje zbadali. Na to temo smo se pogovorili in reševali.	pogovor z razredom in reševanje zbadanja otroka	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi vezani na skupino
E30	Navadili so se na drugačno delo, z njim je vendarle potrebno drugače sodelovati. So se pa na njega že od prvega razreda navadili, vedo kakšne potrebe ima, oziroma kje ima primanjkljaje.	učenje drugačnega sodelovanja	Pridobitve otrok – druge pridobitve
E31	Res pa je da včasih ga kdo jezi ravno zaradi tega, ampak se hitro zmenimo.	reševanje zbadanja otroka	Proces izobraževanja- izzivi pri delu – izzivi vezani na skupino
E32	Predvsem to, da vidijo, da smo si ljudje med seboj različni, da nekateri imajo neke primanjkljaje, drugi drugje, neke bolj, neke manj uspešni. Čeprav se šele učijo tega.	videnje, da smo si ljudje med seboj različni, vsak ima svoje primanjkljaje in prednosti	Pridobitve otrok – pridobitve na področju osebne rasti

Ali je viden napredek otroka z motnjo avtističnega spektra? Na katerih področjih?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A45	Da, napredek je viden na vseh področjih.	napredek je	Napredek
A46	Na področju govora,	področje govora	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
A47	izražanja,	področje izražanja	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
A48	učenja.	področje učenja	Področja napredka -

			napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
A49	Zaenkrat je res viden napredek, kaj bo, ko bo prišel v puberteto pa ne vem. Sicer so že vidni prvi sledovi, ampak zaenkrat še obvladljivi	strah pred puberteto	Lastnosti otroka
B30	Prav gotovo je napredek otroka viden.	viden napredek	Napredek
B31	To, da ne bi bil zmožen opravljati šole, ni nikoli skrbelo. Ima dovolj podpore v domačem okolju, zato redno osnovno šolanje, mu ne bi smel biti problem.	dobra podpora v domačem okolju, ki mu omogoča opravljanje šole	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani staršev
B32	Zdi se mi pomembno in hudo, da nima enega pravega prijatelja ali sošolca, s katerimi bi se družil.	nima nobenega prijatelja ali sošolca za druženje	Sedanje težave
B33	Ampak rekla bi, da je napredek na vseh področjih.	napredek na vseh področjih	Napredek
B34	Teh izbruhov je manj, stvari se spreminjajo	manj izbruhov	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
B35	in niso več tako intenzivne, kot na primer jok.	manjša intenzivnost joka	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka – napredek pri izražanju z jokom
B36	Iz malenkosti nastanejo drame. V normalnem svetu vržeš čez rame in greš naprej, ker je nepomembno. Tukaj je drugače.	malenkosti postanejo pomembne za otroka	Lastnosti otroka
B37	Ker pa se bliža puberteta, nimamo pojma kaj nas čaka.	strah pred puberteto	Lastnosti otroka
C95	Najbolj je viden napredek na socialnem področju.	napredek na socialnem področju	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
C96	Ni več opazen med sošolci po kakšnih drugačnih vedenjskih vzorcih,	sprememba vedenjskih vzorcev	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
C97	sposoben je fokusa,	sposobnost osredotočenosti	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
C98	poslušanja,	sposobnost poslušanja	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
C99	zmore vzpostaviti odnose s posamezniki.	zmožnost vzpostavljanja odnosov s posamezniki	Področja napredka – napredek v razredu

C100	Občasno sicer še potrebuje podporo, ker določenih stvari še vedno ne razume na isti način kot mi.	podpora pri razumevanju stvari	Pomoč in podpora – pomoč in podpora v šoli
C101	Res pa je, da je pokazal ogromen napredek, ker spelje teden ali dva brez nikakršnega konflikta,	teden ali dva brez konflikta v razredu	Področja napredka – napredek v razredu
C102	občasno še joka, če je še kakšna stvar drugače, kot si jo je sam zamislil.	le občasen jok	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka – napredek pri izražanju z jokom
C103	Ima rigidnost v obnašanju, kar pomeni, da kar on sprejme tisto je za njega zakon.	rigidnost v obnašanju	Lastnosti otroka
C104	Pomembno se mi zdi, da je okolju, kjer je rutina, kar mu pomeni občutek varnosti.	okolje, kjer je rutina povečuje občutek varnosti	Lastnosti otroka
C105	Šola je pri njemu varovalni dejavnik, pomembna podpora v življenju.	šola kot varovalni dejavnik otroka	šolanje otroka v redni šoli
C106	Napredoval je tudi pri očesnem stiku, na začetku ga ni bilo,	sedaj ima očesni stik	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
C107	pa sem mu vedno znova dvigovala obraz, ga spodbujala k temu in sedaj ima očesni stik, ko se pogovarja z ljudmi.	dvigovanje obraza in spodbujanje k očesnemu stiku	Pomoč in podpora-pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
C108	Na začetku, ko so se pojavile težave, sem sama odšla do učiteljic ali sošolcev, nato sva počasi napredovala, da sva šla oba, sedaj se pa gre tudi že sam.	ko pride do težav, se sam odpravi do sošolcev ali učiteljice	Področja napredka – napredek v razredu
C109	Se pa vedno prej pripraviva, narediva načrt in sam odide in se zmeni. Včasih stojim za njim za oporo.	priprava in načrt med svetovalno delavko in otrokom, predenj rešuje težave z ostalimi	Pomoč in podpora – pomoč in podpora v šoli
D39	Viden je bil napredek na vseh področjih.	napredek na vseh področjih	Napredek
D40	Največ težav smo imeli na socialnem področju, na katerem je pokazal izjemen napredek. Že na prehodu iz prvi v drugi razred je bil napredek, sunkovit pa iz drugega v tretji.	napredek na socialnem področju	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
D41	Najbolj viden primer je bil v reagiranju.	napredek v reagiranju	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
D42	V prvem razredu je ves čas jokal, v drugem je bilo jokanje le občasno, ampak se je hitreje umiril. V prvem	jok, kljubovanje, trma, skrivanje pod mizo	Začetne težave

	razredu je bil jok, nato trma in kljubovanje, šel je pod mizo. V drugem tega ni bilo več.		
E33	Mislim, da je.	napredek je	Napredek
E34	Najbolj je to videti na samostojnosti. V petem razredu so bili večinoma časa v enem razredu, ko pa so se v šestem razredu v prvih dveh tednih preseljevali po šoli, je bilo zanj kar naporno in težko.	napredek na samostojnosti	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
E35	Sedaj se je že navadil, tudi vpraša, ko se občasno izgubi in po kratkem joku se hitro opogumi in skupaj najdemo sošolce.	ko se izgubi, vpraša za pomoč	Področja napredka – napredek v razredu
E36	Pomembno je, da se je naučil povedati kaj ga moti,	naučil se je povedati, kaj ga moti	Področja napredka – napredek v razredu
E37	občasno se zazna, da zna kakšno čustvo izraziti.	napredek pri izražanju čustev	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
E38	Na učnem področju pa mu gre odlično.	na učnem področju ni težav	Lastnosti otroka

Katere so prednosti, da se otrok z motnjami avtističnega spektra šola v redni šoli? Kaj je pridobil?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A50	Ko se je sin vpisoval v osnovno šolo, je bila prisotna socialna delavka oziroma psihologinja (za Bežigradom) in je absolutno svetovala naj gre v osnovno šolo.	odločitev strokovnih delavcev, da naj gre v redno šolo	šolanje otroka v redni šoli
A51	Predvsem zato, ker ni tipičen primer avtizma in ima določene spektre, ki malce ven iz tipičnosti sekajo in zato menim, da je pravilno da se redno šola.	pravilna odločitev, da se redno šola	šolanje otroka v redni šoli
A52	Napačno bi bilo, če bi bilo drugače, že sedaj je včasih izločen, ko ga sošolci, kdaj izločijo,	manjša izločenosti	Prednosti šolanja
A53	če pa se ne bi tam šolal, bi pa sploh imel pečat za celo življenje naprej in tukaj pa ni nujno, da ga bo imel.	ni stigme za celo življenje	Prednosti šolanja
B38	Definiran je drugače kot ostali otroci, ampak prednosti so.	drugačna definiranost	Prednosti šolanja
B39	Če bi bil v posebnem šolanju, bi ga to še dodatno zaznamovalo. Stigma.	ni stigme za celo življenje	Prednosti šolanja
B40	To je že samo posebej prednost, da se lahko redno izobražuje.	prednost, da se lahko redno izobražuje	Prednosti šolanja

C110	Najprej naj poudarim, da za otroka, ki je učno uspešen in ima dodatne ure strokovne pomoči, je najpomembnejše to, da je zmožen se normalno vključiti v skupino.	zmožnost normalnega vključevanja v skupino	Prednosti šolanja
C111	To je ključno že v prvem dnevu prvega razreda, da se na tem gradi, da bo nekoč otrok zmožen sam funkcionirati v skupini na tak ali drugačen način.	delo na vključevanju otroka v skupino od prvega razreda dalje	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev
D43	Absolutno lahko pridobi.	otrok pridobi	Prednosti šolanja
D44	Vsi ti otroci bodo živeli v nekem naravnem okolju, se gibali med ljudmi in je pravilno tako.	izkušnja živeti v naravnem okolju	Prednosti šolanja
E39	Kar pa se tiče sprememb, pa se vidi, da so čustva še vedno težava.	težave s čustvi	Sedanje težave
E40	Zanj je vsekakor bolje, da se redno šola. Ne bi imelo smisla, da bi bil kje drugje. Bistveno je, da se že navaja na življenje, ker je del skupine in se mora znati prilagoditi.	navajanje na življenje v skupini in učenje prilagajanja	Prednosti šolanja
E41	Na tem področju je tudi viden velik napredek. V primeru nagajanja ali zbadanja si sam pri sebi umsko razloži, zakaj to počnejo in da je nepomembno. Zdi se mi, da je zelo uspešen.	otrok si sam pri sebi umsko razloži nagajanje in da je to nepomembno	Področja napredka – napredek v razredu

Česa si še želite?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
A54	Zaenkrat samo naj tako traja, naj stvari tako potekajo naprej.	ohranitev enake situacije	Želje
A55	Se pa vidi, da se določene zadeve umirjajo, ni več joka,	manj joka	Področja napredka - napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka – napredek pri izražanju z jokom
A56	burnih izpadov, vidi se, da je drugačen otrok, kot je bil v 1. razredu osnovne šole in sedaj v 6. razredu.	manj burnih izpadov v razredu	Področja napredka – napredek v razredu
B41	Trenutno ničesar več.	ničesar več	Želje
C112	Želim si, da bi lahko z njim delala do konca osnovne šole in ga opremila za življenje.	delo z otrokom do konca osnovne šole	Želje
C113	Verjamem, da so se vse te učiteljice, ki so ga imele, ogromno naučile ob delu z njim, da vidijo njegove prednosti, da jih cenijo, da ga vključujejo v svoje dejavnosti.	vključevanje otroka v aktivnosti učiteljic	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani učiteljev
D45	Nič drugega kot le to, da bi delovala z manjšo skupino, da bi se lahko res	delo v manjši skupini	Želje

	lahko bolj posvetila.		
D46	Mogoče kakšen rekvizit, ki bi jim ustrezal.	dodaten rekvizit	Želje
D47	Ta fantek se je denimo zelo rad vrtel. In sama sem ga pustila, da je to lahko počel.	omogočanje otroku, da se vrti	Prilagoditve – individualne prilagoditve
D48	Na izobraževanjih so nam potem pokazali kako ga umiriti, da se posede, da se vrti na vrtljivem stolu, ali uporabo mehke žoge, viseče mreže...	uporaba vrtljivega stola mehke žoge, viseče mreže pri delu	Želje
E42	Glede poznavanja avtizma, menim, da bi bilo kljub vsemu pametno nas malce izobraziti. Obstajala sicer je neka ponudba za seminar, ampak je le eni ali dvema učiteljicami uspelo priti na seminar.	omogočanje seminarja na temo avtizma celemu kolektivu	Želje
E43	Ker je na šoli takšnih otrok vedno več, bi bilo smiselno, da bi se celoten učiteljski zbor pripravljaj na te preizkušnje.	vedno več otrok z avtizmom na šoli	šolanje otroka v redni šoli
E44	Pri tem fantku pa je drugače in vidi se, da starši veliko delajo na tem področju, da ga čimbolj socializirajo.	veliko delo staršev na socializaciji otroka	Stvari, ki omogočajo šolanje – predpogoji na strani staršev

Kakšno se ti zdi sodelovanje s svetovalno delavko?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
F1	Zelo v redu.	zadovoljstvo s sodelovanjem	Sodelovanje otroka s svetovalno delavko
F2	Včasih preden imamo neko uro, mi pomaga narediti to že vnaprej. Recimo pri slovenščini, če moramo narediti kakšno stran v delovnem zvezku, narediva pri Moniki, če pa je predura naredim kaj v Tinkercadu.	pomoč pri šolskih predmetih, delo s računalniškim programom	Sodelovanje otroka s svetovalno delavko
F3	Zelo mi koristi.	koristno sodelovanje	Sodelovanje otroka s svetovalno delavko
F4	Včasih malo ponavlja,	ponavljanje snovi s svetovalno delavko	Sodelovanje otroka s svetovalno delavko
F5	malo se pogovarjava o sošolcih. Dobim en in isti nasvet že stokrat v življenju. Znam pa ga že na pamet. Sošolce moram ignorirati. Kar že poskušam 6 let, pa se ni nič spremenilo.	pogovor o sošolcih s svetovalno delavko	Sodelovanje otroka s svetovalno delavko
F6	Peter se je čisto spremenil. Ampak to je eden izmed 20 učencev. Pa še	sprememba odnosa s sošolcem na bolje	Sodelovanje otroka s svetovalno delavko

	en sošolec. Z njima se rajši družim. Ampak raje med odmorom. Prejšnja leta mi je skozi nagajal, v četrtem in petem razredu se je pa čisto spremenil. Sedaj mi je pa kot prijatelj, pa se dobro počutim z njim.		
--	--	--	--

Kako se ti zdi sodelovanje z učitelji?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
F7	Zelo je v redu. Zelo sem zadovoljen.	zadovoljstvo s sodelovanjem z učitelji	Sodelovanje otroka z učitelji
F8	Najbolj prijazna je letošnja razredničarka. Zelo je prijazna in razumevajoča in ima dobre živce v primerjavi z drugimi učitelji, je ona zelo umirjena.	prijaznost in umirjenost učiteljice	Sodelovanje otroka z učitelji
F9	Razume me in mam podporo pri njej.	razumevanje in podpora pri učiteljici	Sodelovanje otroka z učitelji

Kako se ti zdi, da ti učitelji in svetovalna delavka nudijo pomoč in podporo?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
F10	Učitelji me poslušajo, ko je kaj narobe,	poslušanje učenca	Pomoč in podpora – pomoč in podpora v šoli
F11	Monika pa mi pomaga za boljšo oceno.	pomoč pri izboljšavi ocen	Pomoč in podpora – pomoč in podpora v šoli
F12	Pomaga mi tako, da se dogovorijo, da me izven razreda sprašujejo ali pa na datum.	spraševanje na dogovorjen termin ali izven razreda	Prilagoditve – individualne prilagoditve
F13	Ali pa da pišem test izven pouka.	pisanje preverjanja znanja izven razreda	Prilagoditve – individualne prilagoditve
F14	Dostikrat me je odpeljala iz telovadnice, ker me moti hrup, ko sem bil manjši.	prilagajanje ur zaradi hrupa	Prilagoditve – individualne prilagoditve
F15	Podaljšan čas kdaj potrebujem.	podaljšan čas pisanja preverjanja znanja	Prilagoditve – individualne prilagoditve
F16	Bralno značko pa lahko povem Moniki.	opravljanje bralne značke pri svetovalni delavki	Prilagoditve – individualne prilagoditve

Kako se ti to zdi?

Zap.	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
------	-----------------	-------	----------------------

koda			
F17	Meni je na takšen način všeč.	zadovoljstvo, da ima prilagoditve	Otrokov odnos do prilagoditev
F18	Všeč mi je, da pišem izven razreda, da me ostali učenci ali kdo drug ne motijo.	zaradi prilagoditev lahko piše v miru	Otrokov odnos do prilagoditev
F19	Moti me pri pouku, ko se učiteljica dere na učence, ker ves čas klepetajo.	moteče kričanje učiteljice	Sedanje težave

Kaj prispevaš v razredu?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
F20	Ne vem, če kaj prispevam v razredu. Včasih, ko učiteljica reče pomagam ostalim sošolcem.	pomoč ostalim sošolcem	Pridobitve otrok – druge pridobitve

Kje misliš, da si napredoval?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
F21	Mislim, da sem napredoval pri vseh predmetih, razen pri športni, kjer nič ne znam.	napredek skoraj na vseh učnih področjih	Področja napredka
F22	Sedaj se moram naučiti, da moram po vsaki uri hoditi gor pa dol po stopnicah, v prvih razredih tega ni bilo, razen ko smo hodili v telovadnico. Podobno je tudi bilo v četrtem in petem razredu. Sedaj pa gor, dol, levo, desno. Poskušam slediti sošolcem. Težko sem se navadil, ampak sem se naučil, da če se držim skupine, da je to dobro.	napredek na samostojnosti med prehajanjem med učilnicami	Področja napredka

Kakšne spremembe so se zgodile med šolanjem?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
F23	Ko sem hodil v prvi razred sem se počutil čisto v redu, sedaj v šestem razredu pa ni več takega občutka.	boljše počutje v nižjih razredih	Lastnosti otroka
F24	To je zaradi hrupa, bil je tudi v prvem razredu, ampak ne tako velik kot sedaj.	slabše počutje zaradi hrupa	Sedanje težave
F25	moti pa me, da so se spremenili učenci in njihovo obnašanje med poukom in odmori, kar me čisto zmoti.	spmemba odnosov in sošolcev	Sedanje težave

Kaj se je zgodilo s sošolci?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
F26	Sošolci se obnašajo do mene zelo slabo. Eni me izzivajo, eni iz višjih razredov so mi enkrat torbo odpeljali čisto do likovne učilnice v četrtem razredu.	nagajanje s strani sošolcev	Sedanje težave

Česa si še želiš?

Zap. koda	Enota kodiranja	Pojem	Skupina - kategorija
F27	Nič drugega. Samo to, da bi bilo med odmori bolj mirno. Zelo me moti hrup.	želja po manjšem hrupu med odmori	želje

Priloga 4: Osno kodiranje (hierarhična ureditev pojmov)

Izobraževanje na temo avtizma

- ✚ Način pridobivanja znanj
 - literatura (C3) (D1) (E2)
 - ♣ Knjige (A1)
 - ♣ Članki (A2)
 - ♣ Članki v revijah (B2)
 - splet (A3)
 - praktične izkušnje (A4)
 - vsakodnevno učenje iz izkušenj (E5)
 - napotki s strani sodelavcev (E3)
 - prebiranje vsega o tem področju (B4)
 - izobraževanje
 - ♣ samoizobraževanje (B1)(E4)
 - ♣ organizirano izobraževanje (C2) (D2)
 - ♣ izobraževanje na šoli (D1)
 - ♣ brez izobraževanja (E1)
 - ♣ vsakodnevno izobraževanje (A5)
 - ♣ stalno izobraževanje (B3)
 - ♣ znanja pridobljena tekom študija (C1)

Kakšna so pridobljena znanja

- ✚ Pridobljena znanja
 - Način reagiranja v določenem trenutku (A6)
 - pridobitev smernic za delo (C4)
 - drugačno razumevanje (D3)
 - napotki, kako odreagirati v situaciji (D4)
 - brez pridobljenih znanj (B5)
- ✚ Lastne reakcije

- učenje umirjanja samega sebe (A11)
- neproduktivnost uporabe jeze (A13)
- ✚ Težave s pridobivanjem znanj
- vprašljivost primerov v literaturi (A7)
- težave s pridobivanjem znanj zaradi različnosti situacij in otrok z avtizmom (D5)

Znanja, kot pomoč pri delu in aktivnostih z otrokom z motnjo avtističnega spektra

- ✚ Težavnost uporabe znanj
 - specifičnost situacij pri vsakem otroku (A8)
 - razlikovanje med otroki v avtističnem spektru (A9)
 - odvisnost od značilnosti in lastnosti posameznega otroka (C5)
 - drugačnost vsakega otroka z avtizmom (C6)
 - razlika med teorijo in prakso (B7)
 - edinstvenost vsake situacije (B8)
- ✚ Pomoč pri delu in aktivnostih
 - samoizobraževanje kot opora (B6)
 - pomagajo v določeni meri (C7)
 - znanja kot podpora in pomoč (D7)
 - boljša pripravljenost na situacijo (A10)
 - hitrejša zaznava in prepoznavna vedenja (D6)
 - brez pomoči (E6)

Načini prilagoditve dela

- ✚ Prilagoditve
 - Prilagoditve znotraj razreda
 - ♣ učenje vzpostavljanja odnosa z vsakim sošolcem posebej ob vstopu v prvi razred (C13)
 - ♣ učenje vedenjskih vzorcev v manjših skupinah (C14)
 - ♣ delo z razredom na sprejemanju (C19)
 - ♣ veliko dela v skupini zaradi težav s socializacijo (D8)
 - ♣ lažje prilagajanje zaradi krajših in manj intenzivnih učnih načrtov (D9)
 - ♣ uporaba jutranjega kroga in razvijanje socialnih veščin, postopno vključevanje fanta (D10)
 - ♣ učenje na konkretnih situacijah (D11)
 - Individualne prilagoditve
 - ♣ potreba po več časa (C16)
 - ♣ pogovor in dogovor v času stiske (E8)
 - ♣ potreba po načrtovanih stvareh (E9)
 - ♣ izbor razrednika po meri otroka (C39)
 - ♣ omogočanje otroku, da se vrti (D47)
 - ♣ spraševanje na dogovorjen termin ali izven razreda (F12)
 - ♣ pisanje preverjanja znanja izven razreda (F13)
 - ♣ prilagajanje ur zaradi hrupa (F14)
 - ♣ podaljšan čas pisanja preverjanja znanja (F15)
 - ♣ opravljanje bralne značke pri svetovalni delavki (F16)
- ✚ Otrokov odnos do prilagoditev

- zadovoljstvo, da ima prilagoditve (F17)
- zaradi prilagoditev lahko piše v miru (F18)

Kaj vse ste pri delu uporabili

- ✚ Perspektiva moči
 - usmerjanje na močna področja otroka (C20)
- ✚ Metode vzpostavljanja komunikacije
 - uporaba risanja - otrok je narisal težavo (C21)
 - otrok je opisal risbico, kjer je narisal težavo (C22)
 - komunikacija preko papirja (C24)
- ✚ Druge metode
 - Terapija s psom
 - ♣ vključenost v terapijo s pomočjo psa (C25)
 - ♣ urjenje socialnih veščin s psom in prenos le teh v razred (C26)
 - Prilagoditve
 - ♣ prilagoditev dela otroku in njegovim interesom (E11)
 - ♣ prilagoditev zmožnostim in potrebam zaradi težjega sodelovanja (E13)
 - Delo z razredom
 - ♣ uporaba otrok, medsebojnih odnosov (D12)
 - ♣ uporaba konkretnih situacij (D13)
 - Dogovori
 - ♣ vsakodnevno srečanje in plan za cel dan (C28)
 - ♣ sprotni dogovor o srečanjih za reševanje težav (C29)

Najbolj uspešni načini dela z otrokom s spektrom avtističnih motenj

- ✚ Načini dela
 - slikanje in branje pri mlajši starosti (A14)
 - uporaba Lego kock (A15)
 - pogovor
 - ♣ uporaba večernega pogovora (A16)
 - ♣ takojšnji pogovor (A17)
 - ♣ počasni dolg pogovor (B11)
 - ♣ pogovor po joku (E18)
 - ♣ uporaba besed (A12)
 - uporaba knjige za pomiritev (B9)
 - različni načini (D10)
 - učenje vzpostavitve odnosa, stika in komunikacije z vsakim sošolcem posebej (C30)
 - seznam aktivnosti in obkljukanje že narejenih aktivnosti (C31)
 - povezovanje svetovalne delavke z učiteljico- priprava načrta za cel dan (C33)
 - slikovno gradivo z uporabo ježkov, ki si jih odstranil (C34)
 - individualno delo z otrokom (D14) (E12)
 - najprej delo v paru in nadaljevanje z delom v skupini (D15)
 - individualno delo pri navodilih (D16)
 - pomiritev v primeru ihtenja (E16)

Delo z otroki z motnjo avtističnega spektra v procesu izobraževanja

Proces izobraževanja

- Prednosti
 - ♣ otrok je nadpovprečno inteligenčen (C35)
 - ♣ delo z otrokom avtističnega spektra kot izziv (C41)
 - ♣ povezava med svetovalno delavko in učencem (C42)
 - ♣ delo je odvisno od otroka (D17)
 - ♣ zanesljivost otroka (E14)
- Izzivi pri delu
 - ♣ Izzivi vezani na skupino
 - obvezno prilagajanje skupine (D18)
 - težko za ostale otroke (D19)
 - naporno za skupino (D21)
 - težave s posvečanjem pozornosti samo enemu otroku (D22)
 - težave z razlago otrokom, zakaj ima določen otrok prilagoditve v razredu (D36)
 - pogovor z razredom in reševanje zbadanja otroka (D38)
 - reševanje zbadanja otroka (E31)
 - ♣ Izzivi vezani na strokovne delavce
 - stres učitelja (C44)
 - neznanje učiteljice, kako odreagirati na situacijo (C45)
 - delo z otrokom je lahko stresno in naporno (C38)
 - napor zaradi joka in odziva (D20)
 - ♣ Izzivi z delom z otrokom
 - problem v spremembah, ki so nenačrtovane (npr. nadomeščanje, menjava učilnice) (E15)
 - otrok ne želi svetovanja pri risanju (E19)
 - stresen prehod v četrti razred zaradi selitve v večjo šolo, menjave stavbe, novih prostorov in nove učiteljice (C48)

Sodelovanje (staršev z učitelji in svetovalno delavko, svetovalno delavko s starši in učitelji, učitelji s starši in svetovalno delavko)

Opis sodelovanja

- odlično sodelovanje (A18) (D24)
- dobra ekipa (A19)
- prijazni zaposleni (B12)
- uspešno sodelovanje (B17)
- odlično sodelovanje svetovalne delavke s starši (C53)
- uspešno sodelovanje učiteljice s svetovalno delavko (D29)

Potek sodelovanja

- Sodelovanje med učitelji in svetovalno delavko
 - ♣ dogovor, da je v primeru situacije pripeljan k svetovalni delavki za lažje reševanje (C46)
 - ♣ pomoč in podpora med učiteljico in svetovalno delavko (C47)
 - ♣ pomoč svetovalne delavke pri vzpostavitvi odnosa med učiteljico in otrokom (C50)
 - ♣ sprotno sodelovanje učiteljice s svetovalno delavko (E25)
 - ♣ povezovanje svetovalne delavke z drugimi učitelji, da lahko otrokovo delo obogati (C84)

- ♣ sodelovanje z učiteljico za likovni pouk, ki daje smernice, kam otroka usmeriti pri risanju (C83)
- ♣ dogovor o izkoriščanju dodatnih ur s svetovalno delavko (E24)
- sodelovanje s starši
- ♣ kontakt po potrebi s šolo in starši (A20)
- ♣ mama je v oporo šoli (C54)
- ♣ mama redno prihaja v šolo (C56)
- ♣ mama se zanima za stanje v šoli (C57)
- ♣ iskanje rešitev v informacijah mame (C64)
- ♣ podpora šoli s strani matere (C65)
- ♣ ogromno dela matere za sina (C66)
- ♣ pomoč tete in babice (C67)
- ♣ starši v pomoč in podporo učiteljem (D25)
- sodelovanje med starši in svetovalno delavko
- ♣ pogovor po telefonu s svetovalno delavko (A22)
- ♣ svetovalna delavka in mama se dopolnjujeta (C55)
- Načini sodelovanja
- ♣ takojšnji odziv na situacijo (A21)
- ♣ hitra rešljivost situacij (B18)
- ♣ večkratni pogovor in obveščanje (D26)
- ♣ enkrat tedensko srečanje (E20)
- ♣ redno prihajanje na sestanke (E21)
- ♣ dogovor preko elektronske pošte (E22)
- ♣ pogovor, ko pride do težav (E23)
- ♣ prednost, da je vsa tri leta triade ga poučevala ena učiteljica (C43)
- ♣ uporaba zvezka
- uporaba zvezka za zapisovanje dogajanja (A23)
- ukinitev zvezka zaradi neefektivnosti (A24)
- zvezek za komunikacijo v prvi triadi (C58)
- iskanje vzrokov za slabo voljo iz zapisov v zvezku (C59)
- pogovor med mamo in fantom o stvareh, ki so bile zapisane v zvezkih (D27)

Sodelovanje otroka s svetovalno delavko

- ✚ Sodelovanje otroka s svetovalno delavko
- zadovoljstvo s sodelovanjem (F1)
- pomoč pri šolskih predmetih, delo s računalniškim programom (F2)
- koristno sodelovanje (F3)
- ponavljanje snovi s svetovalno delavko (F4)
- pogovor o sošolcih s svetovalno delavko (F5)
- sprememba odnosa s sošolcem na bolje (F6)

Sodelovanje otroka z učitelji

- ✚ Sodelovanje otroka z učitelji
- zadovoljstvo s sodelovanjem z učitelji (F7)
- prijaznost in umirjenost učiteljice (F8)
- razumevanje in podpora pri učiteljici (F9)

Ovire med sodelovanjem

- ✚ Brez ovir
 - brez težav s sodelovanjem (A25)
 - brez večjih težav (B19) (E26)
 - brez ovir zaradi sodelovanja staršev (D30)
- ✚ Ovire
 - enkratnost situacije (A29)
 - zahteva po točno določenih stvareh (A30)
 - težave z eno izmed učiteljic (C68)
 - drugačne zahteve učiteljice, pričakovanja in manj empatije (C49)
- ✚ Način reševanja ovir
 - razrešitev težave v 4. razredu s pogovorom (A26)
 - takojšnje reševanje težav (A27)
 - vztrajnost pri reševanju težav (A28)
 - prilagoditev nalog po otroku (A31)
 - pomoč učiteljici s strani svetovalne delavke (C69)
 - predstavitev učiteljici dobra področja dečka s strani svetovalne delavke (C70)
 - neformalna srečanja med učiteljico in svetovalno delavko (C71)
 - vsakodnevna prisotnost svetovalne delavke (C72)

Načini pomoči in podpore otroku

- ✚ Pomoč in podpora
 - ♣ Pomoč in podpora pri aktivnostih doma
 - ♣ pregled naloge po opravljeni nalogi (A35)
 - ♣ časovna razpoložljivost mame (A32)
 - ♣ brez pritiska na otroka (A33)
 - ♣ ustaljene rutine (A34)
 - ♣ če rabi pomoč jo dobi (A36)
 - ♣ pomoč, kakor lahko (B20)
 - ♣ Pomoč in podpora pri drugih aktivnostih
 - ♣ osredotočanje na druge aktivnosti od šole (B21)
 - ♣ maksimalno izkoriščanje počitnic (B22)
 - ♣ potovanje v London (B23)
 - ♣ uživanje v razstavah (B24)
 - ♣ uživanje v plavanju (B25)
 - ♣ Pomoč in podpora na specifičnih področjih za otroka
 - ♣ krepitev močnih področij z namenom, da se otrok počuti uspešen, dober in sposoben (C75)
 - ♣ spodbujanje otroka na njegovih močnih področjih, zmožnost dokazovanja, občutek otroka, da zmore (C94)
 - ♣ miselne igre za razvijanje inteligence (C76)
 - ♣ delovni listi za razvijanje socialnih veščin (C77)
 - ♣ uporaba računalniškega programa (C78)
 - ♣ risanje ptic (C82)
 - ♣ učenje samostojnosti za življenje (C85)
 - ♣ dvigovanje obraza in spodbujanje k očesnemu stiku (C107)
 - ♣ razvijanje samostojnosti pri otroku (A40)
 - Pomoč in podpora v šoli
 - ♣ pomoč pri izboljšavi ocen (F11)
 - ♣ zahteve se lahko v določeni meri prilagodijo otroku (D31)

- ♣ učitelj se poskuša držati urnika (E27)
- ♣ razlaga otroku, če pride do sprememb (E28)
- ♣ priprava in načrt med svetovalno delavko in otrokom, predenj rešuje težave z ostalimi (C109)
- ♣ poslušanje učenca (F10)
- ♣ podpora pri razumevanju stvari (C100)
- ♣ občasna podpora pri težavah s sošolci (C27)

Kaj je potrebno, da je otrok vključen v šolanje

- 🚦 Stvari, ki omogočajo šolanje
 - Predpogoji na strani učiteljev in svetovalne delavke
 - ♣ usposobljenost učitelja za poučevanje otroka z motnjo avtističnega spektra (C36)
 - ♣ fleksibilnost, prilagodljivost učitelja (C73)
 - ♣ pomembnost odnosa učiteljev (B29)
 - ♣ vključevanje otroka v aktivnosti učiteljic (C113)
 - ♣ pomembnost skupnih aktivnosti z učitelji (B16)
 - ♣ prepoznavanje, kaj otroka zanima (E10)
 - ♣ spoznavanje učenca (E7)
 - ♣ spoznavanje in razvijanje odnosa z otrokom skozi leta (C11)
 - ♣ delo na vključevanju otroka v skupino od prvega razreda dalje (C111)
 - ♣ Lastnosti
 - kreativnost pri delu (C9)
 - zanašanje na svoj občutek (C10)
 - samostojno reševanje situacij (C8)
 - pogled in delo zunaj okvirjev (C74)
 - ohranitev lastne mirnosti in pomoč otroku (E17)
 - empatija (C37)
 - Predpogoji na strani staršev
 - ♣ ogromno dela doma (D28)
 - ♣ dobra podpora v domačem okolju, ki mu omogoča opravljanje šole (B31)
 - ♣ veliko delo staršev na socializaciji otroka (E44)
 - ♣ vpliv motivacije in angažiranosti (A39)
 - Predpogoji na strani šole
 - ♣ hiter prehod informacij o otroku (C40)
 - ♣ lažje delo, če bi bila manjša skupina (D23)
 - ♣ dobro sodelovanje svetovalne delavke z učiteljico (C32)

Kaj ste pridobili z delom z otroki z motnjo avtističnega spektra

- 🚦 Pridobitve posameznika
 - velika pridobitev (B26)
 - Pridobitve na sebi
 - ♣ osebna rast (A38)
 - ♣ drugačen pogled na svet (C86)
 - ♣ zavedanje, da obstaja več resnic (C87)
 - ♣ možnost uvida z druge perspektive (C88)
 - ♣ drugačno kategoriziranje pomembnih stvari (C89)
 - ♣ začudenje, koliko otrok zmore (E29)

- Pridobitve, ki širijo znanje
- ♣ poučenost o temi (B27)
- ♣ hitrejša zaznava otrok (D32)
- ♣ drugačno posredovanje učne snovi (D33)
- ♣ novi načini dela (npr. jutranji krog, napovednik)(D34)

Kaj so pridobili ostali učenci z vključenostjo otroka z motnjo avtističnega spektra

- ✚ Pridobitve otrok
 - veliko pridobitev (A41)
 - pogovor z otroci o različnosti vsakega posameznika (D37)
 - Pridobitve na področju osebne rasti
 - ♣ razumevanje, da smo si ljudje različni (A42) (C93)
 - ♣ videnje, da smo si ljudje med seboj različni, vsak ima svoje primanjkljaje in prednosti (E32)
 - ♣ sprejemanje drugačnosti (C90)
 - ♣ večja strpnost, tolerantnost (C92)
 - ♣ potrpežljivost, strpnost, sprejemanje drugačnosti (D35)
 - ♣ potrpežljivost (A44)
 - Druge pridobitve
 - ♣ pridobitev izkušnje (A43)
 - ♣ drugačno ravnanje (B28)
 - ♣ vzpostavljanje odnosa z otrokom, ki je bil moteč (C91)
 - ♣ učenje drugega sodelovanja (E30)
 - ♣ pomoč fantka ostalim sošolcem (F20)

Napredek otroka z motnjo avtističnega spektra

- ✚ Napredek
 - napredek je (A45) (E33)
 - viden napredek (B30)
 - napredek na vseh področjih (B33) (D39)
- ✚ Področja napredka
 - Napredek v razredu
 - ♣ zmožnost vzpostavljanja odnosov s posamezniki (C99)
 - ♣ teden ali dva brez konflikta v razredu (C101)
 - ♣ ko pride do težav, se sam odpravi do sošolcev ali učiteljice (C108)
 - ♣ ko se izgubi, vpraša za pomoč (E35)
 - ♣ naučil se je povedati, kaj ga moti (E36)
 - ♣ sposobnost funkcionirati v celotnem razredu (C15)
 - ♣ otrok si sam pri sebi umsko razloži nagajanje in da je to nepomembno (E41)
 - ♣ manj burnih izpadov v razredu (A56)
 - Napredek, ki je vezan bolj na razvoj dečka
 - ♣ področje govora (A46)
 - ♣ področje izražanja (A47)
 - ♣ področje učenja (A48)
 - ♣ zrelostni in razvojni napredek (C52)
 - ♣ napredek pri izražanju čustev (E37)
 - ♣ napredek na socialnem področju (C95) (D40)
 - ♣ sprememba vedenjskih vzorcev (C96)

- ♣ napredek v reagiranju (D41)
- ♣ napredek na samostojnosti (E34)
- ♣ sedaj ima očesni stik (C106)
- ♣ sposobnost osredotočenosti (C97)
- ♣ sposobnost poslušanja (C98)
- ♣ manj izbruhov (B34)
- ♣ lažji prehodi v višje razrede (C51)
- ♣ napredek skoraj na vseh učnih področjih (F21)
- ♣ napredek na samostojnosti med prehajanjem med učilnicami (F22)
- ♣ prikaz naučenega (B14)
- ♣ napredek pri izražanju z jokom
 - manj joka (A55)
 - le občasen jok (C102)
 - manjša intenzivnost joka (B35)

✚ Začetne težave

- težave na socialnem področju (C12)
- otrok kot predmet posmeha (C18)
- veliko joka, trme in težave z opisovanjem problema (C23)
- težave z opisovanjem problema (C63)
- samo sedenje (C60)
- cviljenje (C61)
- guganje na stolu (C62)
- jok, kljubovanje, trma, skrivanje pod mizo (D42)

✚ Sedanje težave

- težave s čustvi (E39)
- moteče kričanje učiteljice (F19)
- slabše počutje zaradi hrupa (F24)
- sprememba odnosov in sošolcev (F25)
- nagajanje s strani sošolcev (F26)
- nima nobenega prijatelja ali sošolca za druženje (B32)

✚ Lastnosti otroka

- pri učenju ne potrebuje večje pomoči (A37)
- izvirnost, natančnost in malenkostnost otroka (C79)
- nadpovprečno inteligenten otrok (C80)
- nadarjenost na likovnem področju (C81)
- rigidnost v obnašanju (C103)
- na učnem področju ni težav (E38)
- malenkosti postanejo pomembne za otroka (B36)
- okolje, kjer je rutina povečuje občutek varnosti (C104)
- posebnost vsakega odnosa z sošolci (C17)
- boljše počutje v nižjih razredih (F23)
- strah pred puberteto (B37) (A49)

Prednosti, da se otrok šola v redni šoli

✚ šolanje otroka v redni šoli

- odločitev strokovnih delavcev, da naj gre v redno šolo (A50)
- pravilna odločitev, da se redno šola (A51)
- šola kot varovalni dejavnik otroka (C105)
- vedno več otrok z avtizmom na šoli (E43)

Prednosti šolanja

- manjša izločenosti (A52)
- ni stigme za celo življenje (A53) (B39)
- drugačna definiranost (B38)
- prednost, da se lahko redno izobražuje (B40)
- zmožnost normalnega vključevanja v skupino (C110)
- otrok pridobi (D43)
- izkušnja živeti v naravnem okolju (D44)
- navajanje na življenje v skupini in učenje prilagajanja (E40)
- učenje, kaj je prav za življenje (B13)
- učenje, kako se uči (B15)

Česa si še želite

Želje

- ohranitev enake situacije (A54)
- ničesar več (B41)
- delo z otrokom do konca osnovne šole (E112)
- delo v manjši skupini (D45)
- dodaten rekvizit (D46)
- uporaba vrtljivega stola mehke žoge, viseče mreže pri delu (D48)
- omogočanje seminarja na temo avtizma celemu kolektivu (E43)
- želja po manjšem hrupu med odmori (F27)

Priloga 5: Odnosno kodiranje

Prilagoditve znotraj razreda

- učenje vzpostavljanja odnosa z vsakim sošolcem posebej ob vstopu v prvi razred (C13)
- učenje vedenjskih vzorcev v manjših skupinah (C14)
- delo z razredom na sprejemanju (C19)

vplivajo na →

Pridobitve otrok

- sprejemanje drugačnosti (C90)
- večja strpnost, tolerantnost (C92)
- razumevanje, da smo si ljudje različni (C93)
- potrpežljivost, strpnost, sprejemanje drugačnosti (D35)

Brez ovir

- brez težav s sodelovanjem (A25)
- brez večjih težav (B19) (E26)
- brez ovir zaradi sodelovanja staršev (D30)

vplivajo na →

Opis sodelovanja

- odlično sodelovanje (A18) (D24)
- dobra ekipa (A19)
- prijazni zaposleni (B12)
- uspešno sodelovanje (B17)
- odlično sodelovanje svetovalne delavke s starši (C53)
- uspešno sodelovanje učiteljice s svetovalno delavko (D29)

Predpogoji na strani učiteljev in svetovalne delavke

- usposobljenost učitelja za poučevanje otroka z motnjo avtističnega spektra (C36)
- fleksibilnost, prilagodljivost učitelja (C73)
- pomembnost odnosa učiteljev (B29)
- vključevanje otroka v aktivnosti učiteljic (C113)
- pomembnost skupnih aktivnosti z učitelji (B16)
- prepoznavanje, kaj otroka zanima (E10)
- spoznavanje učenca (E7)
- spoznavanje in razvijanje odnosa z otrokom skozi

vplivajo na →

Napredek v razredu

- zmožnost vzpostavljanja odnosov s posamezniki (C99)
- teden ali dva brez konflikta v razredu (C101)
- ko pride do težav, se sam odpravi do sošolcev ali učiteljice (C108)
- ko se izgubi, vpraša za pomoč (E35)
- naučil se je povedati, kaj ga moti (E36)
- sposobnost funkcionirati v celotnem razredu (C15)
- otrok si sam pri sebi umsko razloži nagajanje in da je to nepomembno (E41)

- leta (C11)
- delo na vključevanju otroka v skupino od prvega razreda dalje (C111)
- manj burnih izpadov v razredu (A56)

Priloga 6: Soglasje staršev

SOGLASJE STARŠEV ZA SODELOVANJE OTROKA V RAZISKAVI

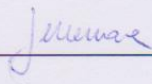
Naslov raziskave: Otrok z motnjo avtističnega spektra: svet po meri otroka ali otrok po meri sveta

Raziskavo izvaja Kristina Krivec v okviru magistrskega študija programa socialno delo z družino, pod mentorstvom doc. dr. Liljane Rihter. Cilj magistrskega dela je pridobiti mnenja strokovnih delavcev, učiteljev in družine glede procesa vzgoja in izobraževanja otroka z motnjo avtističnega spektra v redne programe osnovne šole.

S podpisom dovoljujem, da lahko v raziskavi sodeluje tudi moj otrok.

Izvajalka raziskave se zavezuje, da bo varovala osebne podatke ter da bodo pridobljeni podatki anonimni.

Podpis starša: _____

Datum: 27.2.2017